

Numismatický sborník

33/2

Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., Praha /
Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze

Praha 2019

Numismatický sborník 33/2

Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., Praha /
Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze

Vědecký redaktor / Scientific Editor:

doc. PhDr. Jiří Militký, Ph.D., DSc. (e-mail: militky.jiri@seznam.cz)

Redakční rada / Editors:

dr hab. Jarosław Bodzek; PhDr. Filip Hradil; PhDr. Jiří Lukas; prof. PhDr. Petr Sommer, CSc., DSc.

Recenzní kruh / Review Board:

Mgr. Marek Budaj, Ph.D.; Mgr. Dagmar Kašparová; MUDr. Zdeněk Petráň; PhDr. Luboš Polanský, Ph.D.;
Mgr. Petr Schneider; PhDr. Eduard Šimek, CSc.; PhDr. Roman Zaoral

Adresa redakce / Contact Address:

Centrum medievistických studií, Jilská 1, 110 00 Praha 1 (e-mail: cms@flu.cas.cz)

Vyobrazení na přední straně obálky:

Aureus Vespasiana ražený pro Tita – nález z okolí Brna (text na straně 220).

Vydává:

Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., Praha /
Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze
Technická příprava a grafická úprava: Abalon s.r.o. – www.abalon.cz
Náklad: 300 výtisků

Objednávky a předplatné / The subscription of the completed volumes should be addressed:

Kosmas s.r.o., Lublaňská 3, 120 00 Praha 2, tel. +420 222 510 749; e-mail: kosmas@kosmas.cz

© Filosofia, filosofia.flu.cas.cz, vydavatelství Filosofického ústavu AVČR, v. v. i., Praha
číslo publikace: 554, Praha 2019
ISBN 978-80-7007-651-4
ISSN 0546-9414

Numismatický sborník

33/2

Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., Praha /
Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze

Praha 2019

STARÉ RÍMSKE RAZBY MINCÍ Z OBLASTI STREDODUNAJSKÉHO BARBARIKA V NESKOROANTICKOM OBDOBÍ

Boris STOKLAS – Milan HRABKOVSKÝ

Abstract – Old Roman coinage in the Middle Danube area of Barbaricum in Late Antiquity.

The study discussing the complex historical events in the middle Danube section of Barbaricum and their connection with coin hoarding in Late Antiquity was prompted by the recurrent presence of 1st–3rd century coinage in the 4th and early 5th century coin circulation. This phenomenon is best documented by coin hoards. As many as 26 Late Antique coin hoards with the presence of earlier coins are documented in Moravia, Lower Austria, and western as well as central Slovakia. In many cases information concerning them is only fragmentary as they have been dispersed or ended up in private collections. In spite of these unfortunate circumstances, the hoards provide sufficient information for the study of the issue of long-worthless old coinage circulating during Late Antiquity and the Migration period.

 Late Antiquity, Middle Danube, Barbaricum, the province Pannonia prima, the province Valeria, hoard, Roman coins

Staré rímske mince predstavujú v neskoroantických depotov istú zvláštnosť. Sú totiž razbami, ktorých platnosť v rímskej peňažnej sústave už dávno uplynula, no napriek tomu sú zastúpené v neskoroantickom obeh. V prípade nálezov z barbarika sú často obsiahnuté práve v depotoch. V prípade provinciálneho prostredia ide o zastúpenie nielen v depotoch, ale tiež v hrobách z neskorkej doby rímskej v úlohe obolu. Je teda na mieste položiť si otázku: aká bola úloha a hodnota starých oficiálne neplatných razieb v neskorkej antike? Pre jej zodpovedanie sme sa zamerali na stredodunajskú oblasť.

V prostredí zadunajských provincií sa staré razby mincí preukázateľne objavujú tiež v mladších obdobiach doby rímskej. Príkladom sú mincové depoty ukryté v provinciálnom prostredí, ako napríklad depot z Arpásu (*Bakos – Lányi 1993*, 40), Carnunta (*Dembski 1977*, 46), Ostrihomu (*Lányi – Redő – Torbágyi 1999*, 108–112), alebo tiež mince nachádzajúce sa v neskororímskych hrobách, ktoré tvorili súčasť hrobovej výbavy. Nálezy tohto druhu sa vyskytli napríklad na pohrebiskách v Arpási (*Bakos – Lányi 1993*, 35, 39), Brunn am Gebirge (*Dembski 1973*, 176), Halbturne (*Scharrer 2001*, 631–632), Mannersdorf am Leithagebirge (*Dembski 1970*, 239), Mosonszéntmiklós (*Bakos – Lányi 1993*, 115–116), Ostrihome (*Lányi – Redő – Torbágyi 1999*, 105), Szomotor-Somodorpuszta (*Lányi – Redő – Torbágyi 1999*, 430), Tokode (*Lányi – Redő – Torbágyi 1999*, 458), či vo Viedni (*Dembski 1977*, 48). Na vymenovaných lokalitách boli vo výrazne menšej miere zastúpené strieborné razby denárov a antoniniánov (6 ks), datované do rozmedzia rokov 161–260 po Kristu. V rovnako nízkom počte boli zastúpené bronzové razby, z toho jedna razba provinciálneho mesta Nikaea v Bithynii (6 ks), jedna bližšie neznáma minca cisára Tita z Viedne a v najväčšom množstve zastúpené antoniniány (950 ks),¹ u ktorých môžeme predpokladať, že išlo o bronzové, resp. medené inflačné razby. Strieborné razby sú totiž v období po roku 270 veľmi zriedkavé. Takto početný výskyt starých rímskych mincí v neskoroantickom peňažnom systéme provincie Panónia prvá a Valeria teda jednoznačne poukazuje na istú úlohu a hodnotu, ktorú so sebou niesli neplatné strieborné, alebo tiež bronzové nominály. Aká mohla byť teda ich hodnota a aké postavenie reprezentovali v neskorjej dobe rímskej?

1 Tento počet je vysoký kvôli prirátaniu antoniniánových razieb zastúpených v depote z Ostrihomu z polohy „Várhegy“⁴. Práve tento depot reprezentuje výnimočný príklad, kedy antoniniány sú zastúpené vo výrazne vyššom počte, než razby zo 4. storočia (*Lányi – Redő – Torbágyi 1999*, 108–112).

Mince boli skúmané na základe rôznych porovnaní, pričom dôraz sme kládli predovšetkým na porovnanie depotov objavených na území stredodunajského barbarika, s depotmi objavenými v oblasti provincií Panónia prvá (*Pannonia prima*) a Valeria. Z územia so svébským osídlením, ležiaceho severne od stredného toku Dunaja, sú známe nasledujúce depoty, datované do 4.–5. storočia.

Katalóg nálezov

1. Brno-Bohunice (okr. Brno-město)

Depot. V Brne na ulici Dlouhá bol objavený depot 32 mincí, z ktorých sa do múzea dostalo 26 kusov. Mince boli uložené v koženom mešci. Môže sa tiež jednať o pseudonález a mince mohli byť prinesené do Brna v mladšom období.

Lit.: *Nálezy I/2*, 293, č. 1320.

Rím-cisárstvo, Antoninus Pius pre: Faustina I. (138–161), neznámy nominál (1); Gallienus (253–268), neznámy nominál (1); Gallienus pre: Salonina (253–268), neznámy nominál (1); Claudius II. (268–270), neznámy nominál (1); Probus (276–282), neznámy nominál (1); Maximianus Herculius (286–305, 307–308, 310), neznámy nominál (1); Constantinus I. (306–337) neznámy nominál (1); Constantinus II. (317–340), neznámy nominál (1); Constans I. (333–350), neznámy nominál (1); Urbs Constantinopolis (330–340), neznámy nominál (1); Valens (364–378), neznámy nominál (1); Arcadius (395–408), neznámy nominál (1).

2. Brno (okr. Brno-město)

Depot 1. Neznámy počet rímskych mincí.

Lit.: *Nálezy I/2*, 275, č. 1231.

Rím-cisárstvo, Valerianus I.? (253–260), neznámy nominál (1); Gallienus pre: Salonina (253–268), antoniniánus (1); Constantinus I. (307–337), neznámy nominál (1).

Depot 2. Neznámy počet rímskych mincí z polohy „Koliště“.

Lit.: *Nálezy I/2*, 289, č. 1299.

Rím-cisárstvo, Gallienus (253–268), bronzový antoniniánus (2); Claudius II. (268–270), billonový antoniniánus (1); Probus (276–282), bronzový antoniniánus (1); Maximianus Herculius (286–305, 307–308, 310), bronzový antoniniánus (1); Constantinus I. (307–337), malý bronz (3); Constantius II. (323–361), stredný bronz (2), malý bronz (4); Constans (333–350), malý bronz (2); Valentinianus I. (364–375), malý bronz (1); Valens (364–378), malý bronz (3).

Depot 3. Asi 50 rímskych mincí objavených v intraviláne mesta, z toho dve mince sú známe.

Lit.: *Černoorský 1965*, 78; *Vachútová-Víchová 2004*, 153.

Rím-cisárstvo, Claudius II. (268–270), antoniniánus (3); Aurelianus pre: Claudius II., konsekračný antoniniánus (1); Aurelianus pre: Ulpia Severina (270–275), antoniniánus (1); Licinius I. (308–324), neznámy nominál (1); Constantinus I. (306–337), neznámy nominál (3); Constantinus II. (337–340), neznámy nominál (1); Crispus (317–326), neznámy nominál (1); Constans (337–350), neznámy nominál (2); Constantius II. (337–361), neznámy nominál (6); Iulianus Apostata (361–363), neznámy nominál (1); Valentinianus I. (364–375), neznámy nominál (1); Valens (364–378), neznámy nominál (3); Gratianus (367–383), neznámy nominál (1).

3. Hroznová Lhota (okr. Hodonín)

Hromadný nález. Asi 60 rímskych mincí objavených v intraviláne obce.

Lit.: *Nálezy I/2*, 294, č. 1321.

Rím-cisárstvo, Vespasianus (69–79), provinciálna bronzová minca, mincovňa *Alexandria?* (1); Gallienus (253–268), bronzový antoniniánus (1); Galské cisárstvo, Tetricus I. (270–273), bronz (1); Aurelianus (270–275), bronzový antoniniánus (2); Aurelianus? (270–275?), bronzový antoniniánus (5); Constantinus I. (307–337), malý bronz (1); Constans (333–350), stredný bronz (1); malý bronz (2); malý bronz perforovaný prebitím (1); Constantius II. (323–361), bronzová minca (4); bližšie neurčiteľné mince Constantinovcov (306–363) (17); Valens (364–378), malý bronz (2); Gratianus (375–383), malý bronz (1); Theodosius II. (408–450), malý bronz (1); Constantinus I.?/Constantius II.? (306–361), barbarizovaná (?) minca (1).

4. Chropyně (okr. Kroměříž)

Hromadný nález. Väčší počet rímskych mincí (okolo 18 kusov) objavených v intraviláne obce.

Lit.: *Nálezy I/2*, 290, č. 1305.

Rím-republika, Quintus Minucius Thermus (90 pr. Kr.), denár (1); Rím-cisárstvo, Claudius II. (268–270), antoniniánus (1); Constantinus I. (307–337), malý bronz (1); Constantinus II. (317–340), malý bronz (1); Constantius II. (323–361), malý bronz (3); Constantius Gallus (351–354), malý bronz (1); Iulianus II. Apostata (355–363), malý bronz (1); Valentinianus I. (364–375), malý bronz (2); Gratianus (375–383), malý bronz (1); neurčiteľný panovníci (4. storočie), malý bronz (6).

5. Cholína (okr. Olomouc)

Hromadný nález. Väčšie množstvo rímskych mincí (37 a viac kusov) objavených pri ceste na trase Litovel–Vilímov.

Lit.: *Nálezy I/2*, 291, č. 1308.

Rím-cisárstvo, Marcus Aurelius pre: Faustina II. (161–180), bronz (1); Gallienus (253–268), bronz (1); Claudius II. (268–270), bronz (1); neurčiteľní panovníci (3. storočie), bronz (2); Constantinus I. (307–337), malý bronz (3); Constans (333–350), malý bronz (1); Constantius II. (323–361), malý bronz (6); Constantius Gallus (351–354), stredný bronz (1); Valens (364–378), malý bronz (2); Gratianus (375–383), malý bronz (2); Neurčiteľní panovníci (306–378), bronz (17).

6. Lednice (okr. Břeclav)

Hromadný nález. 35 kusov rímskych bronzových mincí objavených v zámockom parku, z toho sedem mincí je známych.

Lit.: *Nálezy I/2*, 288, č. 1297.

Rím-cisárstvo, Antoninus Pius?/Marcus Aurelius? (138–180), as (1); Marcus Aurelius (161–180), as (1); Commodus (180–192), as (1); Constantius II. (323–361), bronz (1); Constans (333–350), bronz (2); Valens (364–378), bronz (1).

7. Olomouc-Slavonín (okr. Olomouc)

Hromadný nález. Asi 20 rímskych mincí objavených v mestskej tehelni, z toho sedem mincí je známych. Deponované boli niekedy po 70. rokoch 4. storočia.

Lit.: *Nálezy I/2*, 289, č. 1300; *Kašparová – Militký 2017*, 373–382.

Rím-cisárstvo, Claudius II. (268–270), bronzový antoniniánus 268–269, mincovňa *Roma* (1); Aurelianus (270–275), bronzový antoniniánus 270, mincovňa *Roma* (1); Constantinus I. (307–337), follis 317–318, mincovňa *Thessalonica* (1); Constantinus II. ako Caesar (317–340), redukovaný follis 335–336, mincovňa *Thessalonica* (1); Constantius II. (337–361), malý bronz (AE III) 347–348, neurčiteľná mincovňa (1); Constantius II. (337–361), malý bronz (AE III) 355–361, mincovňa *Sirmium* (1); Constans (337–350), malý bronz (AE III) 348–350, mincovňa *Siscia* (1); Urbs Roma (330–333 / 336–337), redukovaný follis, mincovňa *Heraclea* (1); Valentinianus I. (364–375), malý bronz (AE III), neurčiteľná mincovňa (1); Valens (364–378), malý bronz (AE III) 364–367, mincovňa *Siscia* (1).

8. **Ostrožská Nová Ves** (okr. Uherské Hradiště)

Hromadný nález. 18 rímskych bronzových mincí z polohy „*Na Záhumenci*“ / „*Na Záhumenci*“ (?), z toho tri mince sú známe.

Lit.: *Hrubý 1982*, 121

Rím-cisárstvo, Vespasianus (69–79), bronz (1); Marcus Aurelius (161–180), bronz (1); Galerius (293–311), bronzový follis (1).

9. **Přerov** (okr. Přerov)

Hromadný nález. Väčší počet rímskych mincí, z toho päť mincí je známych.

Lit.: *Nálezy I/2*, 291–292, č. 1309.

Rím-cisárstvo, Gallienus (253–268), bronz (1); Constantinus I. (307–337), bronz (1); Constans (333–350), bronz (1); Valens (364–378), malý bronz (1); Gratianus (375–383), bronz (1).

10. **Přerov-okolie** (okr. Přerov)

Depot. 28 rímskych mincí deponovaných v 2. polovici 4. storočia.

Lit.: *Kašparová 2013*, 230–232.

Rím-cisárstvo, Alexander Severus pre: Iulia Mamaea (222–235), denár, mincovňa *Roma* (1); Valentinianus II. (378–383), malý bronz, mincovňa *Thessalonica*? (1); Valentinianus II. (378–383), malý bronz (1); neurčiteľný panovník (347–383), malý bronz (1); neurčiteľný panovník (364–392), malý bronz (1); neurčiteľný panovník (364–398), malý bronz (1); neurčiteľný panovník (4. storočie), malý bronz (19); neurčiteľný panovník (4. storočie), malý bronz, fragment (1); neurčiteľný panovník (4. storočie), malý bronz, barbarizovaný? (2).

11. **Staré Město** (okr. Uherské Hradiště)

Hromadný nález. Štyri rímske mince z polohy „*Čertův kút*“.

Lit.: *Nálezy I/2*, 288–289, č. 1298.

Rím-cisárstvo, Elagabalus (218–222), malý bronz? (1); Gallienus (253–268), bronz (1); Constantius II. (323–361), malý bronz (1); Valens (364–378), malý bronz (1).

12. **Strážnice – Petrov** (okr. Hodonín)

Hromadný nález. 22 rímskych mincí rozmiestnených na malej ploche.

Lit.: *Zeman 2017*, 305–307, č. 76.

Rím-cisárstvo, Traianus (98–117), as, mincovňa *Roma* (1); Alexander Severus pre: Iulia Mamaea? (222–235), bronz, mincovňa *Nicaea*, provincia Bithynia (1); Constantius II. pre: Constantinus I. (337–340), malý bronz (AE III), posmrtná razba, neurčiteľná mincovňa (1); Constantius II. /Constans (347–348), malý bronz (AE IV), neurčiteľná mincovňa (1); Constans (333–350), centenionalis, neurčiteľná mincovňa (1); Constantius II. (323–361), malý bronz (AE III), neurčiteľná mincovňa (4); Constantius Gallus (351–354), malý bronz (AE III), neurčiteľná mincovňa (1); Valentinianus I. /Valens (364–378), malý bronz (AE III), neurčiteľná mincovňa (1); neurčiteľný panovník (378–383), malý bronz (AE IV), *Cyzicus* (1); neurčiteľný panovník (378–388), malý bronz (AE IV), neurčiteľná mincovňa (1); neurčiteľný panovník (388–395), malý bronz (AE IV), neurčiteľná mincovňa (1); neurčiteľný panovník (4. storočie), redukováný follis (2); neurčiteľný panovník (4. storočie), malý bronz (AE II/III) (1); neurčiteľný panovník (3. štvrtina 4. storočia), malý bronz (AE III) (1); neurčiteľný panovník (2. polovica 4. storočia), malý bronz (AE IV) (4).

13. **Telč-okolie?** (okr. Jihlava)

Hromadný nález. Údajne 36 rímskych mincí a šesť neurčených mincí objavených v 19. storočí za neznámych okolností na neznámej lokalite, nominály nie sú známe.

Lit.: *Nálezy I/2*, 287, č. 1294.

Rím-cisárstvo, Claudius I. (41–54) (2); Nero (54–68) (2); Vespasianus (69–79) (1); Domitianus (81–96) (1); Traianus (98–117) (2); Hadrianus (117–138) (2); Antoninus Pius (138–161) (12); Marcus Aurelius (161–180) (2); Marcus Aurelius pre: Faustina II. (161–180) (1); Traianus Decius (249–251) (3); Constantinus I. (307–337) (4); Valens (364–378) (3); neurčené mince (6).

14. Znojmo (okr. Znojmo)

Hromadný nález. Neznámy počet rímskych mincí, z nich sú štyri mince známe.

Lit.: *Nálezy I/2*, 273, č. 1224.

Rím-cisárstvo, Tiberius pre: Agrippa (14–37), as, mincovňa *Roma* (1); Gordianus III. (238–244), antoniniánus, mincovňa *Roma* (1); Constantinus I. (307–337), malý bronz (1).

15. Chorvátsky Grob (okr. Senec)

Depot. 24 rímskych mincí objavených spolu v roku 2005.

Lit.: *Hunka – Budaj 2005*, 12, č. 12; *Budaj 2008*, 158.

Rím-cisárstvo, Gordianus III. (238–244), antoniniánus 241–243, mincovňa *Roma* (1); Claudius II. (268–270), tetradrachma 270, mincovňa *Alexandria* (1); Probus (276–282), bronzový antoniniánus, postriebrený, mincovňa *Cyzicus?* (1); Probus (276–282), bronzový antoniniánus, postriebrený?, mincovňa *Cyzicus?* (1); Diocletianus (284–305), bronzový antoniniánus, neurčiteľná mincovňa (1); Diocletianus? (284–305), diel follisu, radiatus 295–299, mincovňa *Heraclea/Cyzicus* (1); Constantinus I. (307–337), malý bronz 324–330, mincovňa *Siscia* (1); malý bronz 335–337, mincovňa *Siscia* (1); malý bronz 324, mincovňa *Thessalonica* (1); malý bronz 330–333?, mincovňa *Thessalonica?* (1); malý bronz 320, neurčiteľná mincovňa (1); Constantinus I.? (307–337?), malý bronz, iregulárna razba?, neurčiteľná mincovňa (1); Crispus (316–326), malý bronz 320, mincovňa *Siscia* (1); malý bronz, mincovňa *Siscia* (1); Urbs Roma (330–335), malý bronz 320, mincovňa *Siscia* (1); Urbs Constantinopolis (330–335), malý bronz 330–335, neurčiteľná mincovňa (1); Constantius II. (324–337), malý bronz 324–330, mincovňa *Siscia* (1); Constantinus II. (337–340), malý bronz, mincovňa *Aquileia* (1); Constantius II. (337–361), malý bronz, neurčiteľná mincovňa (1); Valentinianus I. (364–375), malý bronz, mincovňa *Siscia* (1); malý bronz 364–367, neurčiteľná mincovňa (1); Valentinianus I.? (364–375?), malý bronz, mincovňa *Tessalonica?* (1); Valens (364–378), malý bronz 367–375, mincovňa *Siscia* (1); Valens? (364–378), malý bronz, mincovňa *Siscia* (1).

16. Nitra (okr. Nitra)

Hromadný nález. Pri archeologickom výskume na Mostnej ulici v novovekej studni boli objavené štyri rímske mince.

Lit.: *Hunka – Kolníková 2006*, 100.

Rím-cisárstvo, Probus (276–282), antoniniánus 276, mincovňa *Ticinum* (1); antoniniánus 280–281, mincovňa *Ticinum* (1); neurčiteľný panovník (3. storočie?), neznámy nominál (1); Constantius Gallus? (351–354), centenionalis, neurčiteľná mincovňa (1).

17. Púchov (okr. Púchov)

Hromadný nález. Viac ako 131 rímskych mincí objavených v intraviláne mesta.

Lit.: *Moravčík – Kolníková 1998*, 231.

Rím-cisárstvo, Claudius I.? (41–54), as, mincovňa *Roma* (1); neurčiteľný panovník (1. storočie), as, mincovňa *Roma?* (1); Antoninus Pius/ Marcus Aurelius pre: Faustina I. / II. (138–180), as, mincovňa *Roma* (1); Elagabalus pre: Iulia Maesa (218–222), as, mincovňa *Roma* (1); Alexander Severus pre: Iulia Mamaea (222–235), denár 229–231, mincovňa *Roma* (1); Gallienus (253–268), antoniniánus 265, mincovňa *Roma* (1); Claudius II. (268–270), antoniniánus, mincovňa *Roma* (2); Aurelianus (270–275), antoniniánus, mincovňa *Mediolanum* (1); Probus? (276–282), antoniniánus, neurčiteľná mincovňa (1); neurčiteľný panovník (3. storočie), antoniniánus, neurčiteľná mincovňa (4); Diocletianus (284–305), antoniniánus, neurčiteľná mincovňa (2); Licinius I. (308–324), follis 313–314, mincovňa *Heraclea* (1); follis 313–315, mincovňa *Heraclea* (1); Constantinus I. (307–337), follis 326–327, mincovňa *Heraclea* (1); follis 330–335,

mincovňa *Constantinopolis* (1); follis 335–337, mincovňa *Constantinopolis* (2); follis 330–335, mincovňa *Thessalonika* (1); follis 306–337, neurčiteľná mincovňa (7); Constantinus II. (316–337), follis, mincovňa *Thessalonika* (1); follis 324–330, mincovňa *Thessalonika* (1); Constantinus II. (337–340), follis, neurčiteľná mincovňa (1); Constantius II. (337–361), centenionalis 351–354, mincovňa *Siscia* (1); centenionalis 351–354, mincovňa *Heraclea* (1); bronz, neurčiteľná mincovňa (16); Constans (337–350), maiorina 346–350, mincovňa *Siscia* (1); follis 341–346, mincovňa *Thessalonika* (1); maiorina 348–350, neurčiteľná mincovňa (1); centenionalis, neurčiteľná mincovňa (4); Iulianus II. Apostata (355–361), centenionalis, mincovňa *Thessalonika* (1); Valentinianus I. (364–375), centenionalis 364–367, mincovňa *Siscia* (1); centenionalis 367–375, mincovňa *Siscia* (1), centenionalis 367–375, mincovňa *Thessalonika* (1); centenionalis, neurčiteľná mincovňa (7); Valens (364–378), centenionalis 364–367, mincovňa *Siscia* (1); centenionalis 364–367, mincovňa *Thessalonika* (3); centenionalis 364–367, neurčiteľná mincovňa (6); Gratianus (367–383), polcentenionalis 378–383, mincovňa *Siscia* (1); Theodosius I. (379–395), polcentenionalis 383–392, mincovňa *Siscia* (1); polcentenionalis 379–395, mincovňa *Constantinopolis* (1); polcentenionalis 383–392, mincovňa *Thessalonika* (1); centenionalis, neurčiteľná mincovňa (1); polcentenionalis, neurčiteľná mincovňa (1); Arcadius (383–408), centenionalis 383–392, mincovňa *Thessalonika* (1); neurčiteľný panovník (4. storočie), malý bronz, neurčiteľná mincovňa (44).

18. Sekule (okr. Senica)

Depot (?). 200 kusov rímskych mincí objavených v skalnej pukline neďaleko obce, z toho štyri mince sú známe.

Lit.: Kolníková – Hunka 1994, 85.

Rím-cisárstvo, Claudius I. (41–54), malý bronz, mincovňa *Antiochia*, provincia Sýria (1); Gordianus III. (238–244), sestercius 240, mincovňa *Roma* (1); Maximinus II. Daza (305–313), billonový follis 308–310?, mincovňa *Nicomedia* (1); Constantinus I. (307–337), follis, mincovňa *Arles* (1).

19. Jaidhof (Bez. Krems– vidiek)

Depot. 25 bronzových mincí, z toho bolo publikovaných šesť mincí.

Lit.: TIR 1986, 150.

Rím-cisárstvo, Claudius I. (41–54), bronz (3), Constantius I.? (293–306), bronz (2), neurčiteľná razba (1).

Nálezy z periferie germánskeho osídlenia

1. Hukvaldy (okr. Frýdek-Místek)

Hromadný nález. Neznámy počet rímskych mincí z 2. až 4. storočia, objavený pod hradom, z nich sú tri mince známe.

Lit.: *Nálezy I/2*, 285, č. 1283.

Rím-cisárstvo, Probus (276–282), bronz (1); Crispus (316–326), bronz (1); Valentinianus I. (364–375), bronz (1).

2. Liptovský Hrádok-Liptovská Porúbka (okr. Liptovský Mikuláš)

Hromadný nález ? 10 kusov rímskych mincí.

Lit.: Kolníková – Hunka 1994, 87–88, č. 155.

Rím-cisárstvo, Elagabalus (218–222), sestercius (1); Aurelianus (270–275), antoniniánus (1); Licinius I. (308–324), follis (1); Constantinus I. (307–337), malý bronz (1); Urbs Constantinopolis (307–337), malý bronz (1); Constans (333–350), malý bronz, mincovňa *Carthago* (1); malý bronz, neurčiteľná mincovňa (2); Valentinianus I. (364–375), malý bronz, mincovňa *Siscia* (2).

3. Návsí (okr. Frýdek-Místek)

Depot. 11 rímskych mincí.

Lit.: *Nálezy I/2*, 288, č. 1297a.

Rím-cisárstvo, Antoninus Pius (138–161), as (1); Alexander Severus (222–235), bronz (1); Gallienus pre: Salonina (253–268), bronzový antoniniánus (1); Florianus (276), bronzový antoniniánus (1); Constantinus I. (307–337), malý bronz (1); Constantius II. (337–361), malý bronz (3); Constantius Gallus (351–354), malý bronz (1); neurčiteľný panovník (306–361), bronz (1); Valens (364–378), malý bronz (1).

4. Starý Jičín (okr. Nový Jičín)

Hromadný nález (?). Neznámy počet rímskych mincí objavených na hrade, z ktorých je známych osem mincí.
Lit.: *Nálezy I/2*, 288, č. 1296.

Rím-cisárstvo, Hadrianus (117–138), denár (1); Trebonianus Gallus (251–253), bronz (1); Constantinus I. (306–337), bronz (3); Valens (364–375), bronz (1); neurčiteľné mince (2).

5. Svitavy-okolí? (okr. Svitavy)

Depot. 39 rímskych mincí objavených za neznámych okolností, možno v okolí Svitav.

Lit.: *Militký 2013*, 205–207, č. 419.

Rím-cisárstvo, Traianus (98–117), denár 112–114, mincovňa *Roma* (1); Hadrianus (117–138), bronzová drachma, mincovňa *Alexandria*, provincia Egypt, (1); Antoninus Pius (138–161), denár 155–156, mincovňa *Roma* (1); Marcus Aurelius pre: Faustina II. (161–180), denár, mincovňa *Roma* (1); Gordianus III. (238–244), antoniniánus 241–243, mincovňa *Roma* (1); Probus (276–282), bronzový postriebrený antoniniánus, mincovňa *Lugdunum* (1); Diocletianus (284–305), bronzový antoniniánus 291, mincovňa *Lugdunum* (1); follis asi 300, mincovňa *Londinium* (1); postriebrený follis, mincovňa *Londinium* (1); follis asi 296–297, mincovňa *Treveri* (1); follis asi 298–299, mincovňa *Treveri* (1); follis asi 300–301, mincovňa *Treveri* (1); postriebrený follis asi 302–303, mincovňa *Aquileia* (1); postriebrený follis asi 298–299, mincovňa *Carthago* (1); Diocletianus, ako Senior Augusti (305–307), postriebrený follis, mincovňa *Londinium* (1); follis, mincovňa *Treveri* (1); Maximianus Herculeus (286–305, 307–308, 310), postriebrený follis asi 300, mincovňa *Londinium* (1); postriebrený follis asi 307, mincovňa *Londinium* (3); postriebrený follis asi 302–303, mincovňa *Treveri* (1); postriebrený follis asi 296, mincovňa *Lugdunum* (2); follis asi 302–303, mincovňa *Antiochia* (1); Constantius I., ako Caesar (293–305), follis asi 295, mincovňa *Treveri* (1); postriebrený follis asi 296–297, mincovňa *Treveri* (1); follis asi 298–299, mincovňa *Treveri* (1); postriebrený follis asi 302–303, mincovňa *Treveri* (1); postriebrený follis asi 301–303, mincovňa *Lugdunum* (1); postriebrený follis asi 298–299, mincovňa *Carthago* (1); Constantius I. (305–306), postriebrený follis, mincovňa *Londinium* (1); postriebrený follis, mincovňa *Lugdunum* (1); Galerius, ako Caesar (293–305), follis asi 295, mincovňa *Treveri* (1); postriebrený follis asi 302–303, mincovňa *Treveri* (1); postriebrený follis asi 303–305, mincovňa *Lugdunum* (1); follis asi 301, mincovňa *Alexandria* (1); Constantinus I., ako Caesar (306–307), follis 307, mincovňa *Londinium* (1); Constantinus I. (307–337), postriebrený follis 307–310, mincovňa *Londinium* (1); Maxentius alebo Constantinus I. pre: Constantius I. (Divus Constantius I.) (307–312), follis 307–310, mincovňa *Londinium* (1).

6. Zubří-Dropávka (okr. Vsetín)

Hromadný nález. V priebehu niekoľkých rokov postupne vyzbieraných 35 rímskych mincí na malej ploche, môže ísť aj o depot.²

Lit.: *Čermáková – Kašparová 2013*, 198–204.

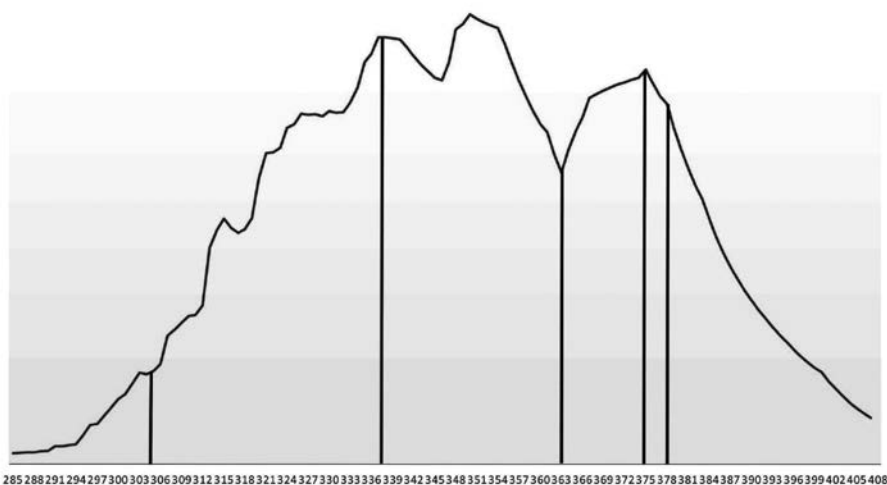
Rím-cisárstvo, Hadrianus (117–138), as 119–122, mincovňa *Roma* (1); Gordianus III. (238–244), subaerátny antoniniánus „241–243“, mincovňa „*Roma*“ (1); Maximianus Herculeus (286–305, 307–308, 310), argenteus asi 294, neurčiteľná mincovňa (1); Constantinus I. (307–337), malý bronz (AE III) 330–335, mincovňa *Constantinopolis* (1); malý bronz (AE III) 330–335, mincovňa *Cyzicus?* (1); Constantinus I.? (307–337) malý bronz (AE III) 330–335, mincovňa *Aquileia* (1); Constantinus II.? (337–340), malý bronz (AE III), neurčiteľná mincovňa (1); Constantius II. (337–361), malý bronz (AE III) 337–340, mincovňa *Nicomedia* (1); Constantius II. (337–361), malý bronz (AE III), mincovňa *Siscia* (1); malý bronz (AE III) 335–336, mincovňa *Siscia?* (1); malý bronz (AE III), mincovňa *Siscia?* (1); malý bronz (AE III),

2 Na tomto mieste sa chceme poďakovať E. Čermáčkovej a D. Kašparej za poskytnutie fotografií dvoch starých razieb na zakomponovanie do obrázku 2, obsiahnuté v náleze zo Zubří, časti Dropávky.

neurčiteľná mincovňa (1); malý bronz (AE III) 353–355, neurčiteľná mincovňa (1); Constantius II.? (337–361), malý bronz (AE III), neurčiteľná mincovňa (1); malý bronz (AE III) 335–336, neurčiteľná mincovňa (1); Constans (333–350), malý bronz (AE III), neurčiteľná mincovňa (1); Urbs Roma (330–335), malý bronz (AE III), mincovňa *Constantinopolis* (1); Constans? (333–350), malý bronz (AE III), neurčiteľná mincovňa (1); neurčiteľný panovník (1. pol. 4. storočia), malý bronz (AE III), neurčiteľná mincovňa (2); Constantius Gallus (351–354), malý bronz (AE III), mincovňa *Sirmium* (1); malý bronz (AE III), mincovňa *Sirmium?* (1); malý bronz (AE III), neurčiteľná mincovňa (1); Iulianus II. Apostata (360–363), malý bronz (AE III) 361–363, neurčiteľná mincovňa (1); malý bronz (AE III), mincovňa *Siscia* (1); Valentinianus I. (354–375), malý bronz (AE III), neurčiteľná mincovňa (1); Valens (364–378), malý bronz (AE III) 364–367, mincovňa *Siscia* (1); malý bronz (AE III) 364–367, mincovňa *Siscia* (1); Valentinianus II. (375–392), malý bronz (AE III) 383–388, neurčiteľná mincovňa (1); malý bronz (AE IV) 383–388, neurčiteľná mincovňa (1); Valentinianus II.? (375–392), malý bronz (AE III) 383–388, neurčiteľná mincovňa (1); neurčiteľný panovník (364–392), malý bronz (AE III), neurčiteľná mincovňa (1); malý bronz (AE III), neurčiteľná mincovňa (2); neurčiteľný panovník (2. pol. 4. storočia), malý bronz (AE III), neurčiteľná mincovňa (1); malý bronz (AE IV), neurčiteľná mincovňa (1); neurčiteľný panovník (koniec 4. storočia), malý bronz (AE IV), neurčiteľná mincovňa (1).

Zastúpenie starých rímskych razieb v neskorootických depotoch

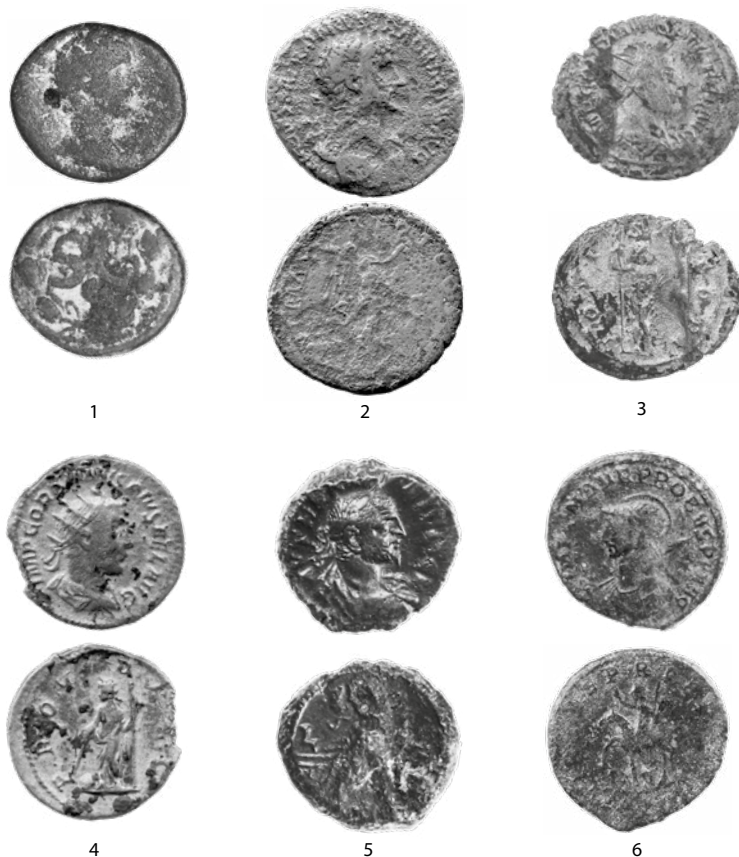
Depoty mincí predstavujú samostatný zdroj informácií. V prípade, že je možné identifikovať väčšinu mincí, nález poskytuje veľmi presné informácie o dobe a intenzite kontaktov medzi barbarikom a Rímskou ríšou. Kompletný mincový súbor dokáže poskytnúť informáciu o tom, kedy približne vznikol a kedy bol uložený do zeme. Žiaľ, v mnohých prípadoch ide o neúplné tezaury. Záverečné razby v mincových depotoch predstavujú ich hornú chronologickú hranicu a poskytujú pomerne presný *terminus post quem*. Až v 11 prípadoch ide o problematické nálezy a preto ich nie je možné využiť pre potreby analýzy. Najpočetnejšie záverečné razby sa objavujú v období vlády cisára Valentiniana I. a Valensa (14 ks). Preto nie je vylúčené, že tieto mincové súbory mohli byť uložené do zeme v súvislosti s výpravou tohto cisára. Vysoký výskyt týchto posledných razieb je možné vysvetliť aj tým, že obdobie Valentinianovej dynastie predstavuje poslednú veľkú vlnu prílevu rímskych mincí do stredného Podunajska a mince následne prestali prúdiť na územie Svébov. Preto sa v neskorootických depotoch vyskytujú najčastejšie posledné razby Valentiniánovcov (obr. 1).

Obr. 1. Chronologický graf všetkých neskorootických depotov v stredodunajskom barbariku (prepočítaný na rok).

Mince jednotlivých cisárov, ktoré majú v depotoch najväčší podiel, spravidla súvisia s obdobím, kedy súbor mincí opustil peňažný obeh (*Bursche 1996, 89*). Najväčší podiel majú razby z obdobia vlády Constantia II. a jeho spoluvládco v rokoch 337–361 (15 ks). Mince teda naznačujú, že tento časový úsek je možné považovať za obdobie prosperity na oboch stranách limitu.

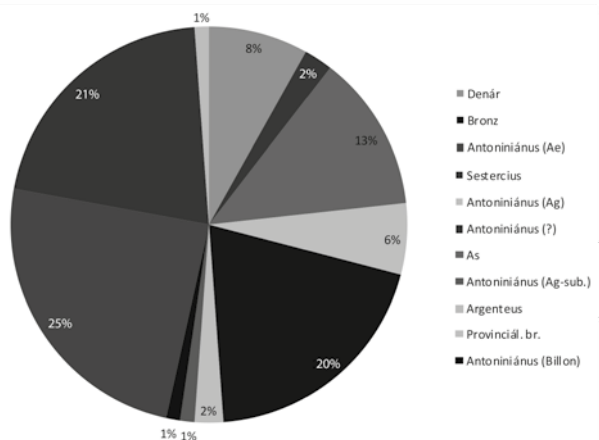
V depotoch z neskoroantického obdobia zaznamenávame okrem súdobého platného obeživa aj výskyt starých rímskych razieb z 1.–3. storočia, ojedinele tiež razieb spred zmeny letopočtov (obr. 2). Tie boli sledované v štyroch oblastiach. Prvé tri oblasti sa radia do zóny, ktorú pokrývalo v 4. storočí svébske osídlenie. Štvrtá oblasť tvorí perifériu svébskeho osídlenia a zároveň prechodnú oblasť medzi germánskymi kmeňmi sídlivými na území Čiech, Sliezska a v severnej oblasti stredného Slovenska. Práve oblasť Čiech predstavuje svojim veľkým počtom nálezov neskoroantických depotov vhodný ekvivalent k nálezom zo svébskeho územia. Staré mince sa v nálezoch z Čiech objavujú totiž vo väčšine depotov zo 4. až začiatku 5. storočia.

Obr. 2. Výber starých rímskych razieb vyskytujúcich sa v neskoroantických depotoch: 1. Sekule, Claudius I. (41–54), mincovňa *Antiochia*, malý bronz, provinciálna razba, Sýria; 2. Zubří-Dropávka, Hadrianus (117–138), mincovňa *Roma*, as; 3. Chorvátsky Grob, Gordianus III. (238–244), mincovňa *Roma*, strieborný antoniniánus; 4. Zubří-Dropávka, Gordianus III. (238–244), mincovňa „*Roma*“, subaerátny antoniniánus; 5. Claudius II. (268–270), mincovňa *Alexandria*, tetradrachma, autonómna razba, Egypt; 6. Probus (276–282), mincovňa *Cyzicus*?, bronzový antoniniánus, zvyšky postriebrenia?

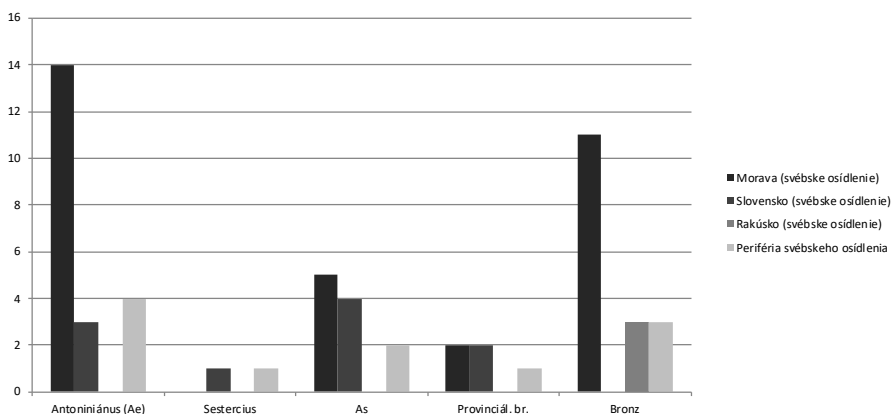
Vo všeobecnosti dominujú medzi starými razbami bronzové antoniniány a mince publikované všeobecne ako bronzy (obr. 3). Tu je ale nutné počítať s tým, že v siedmich prípadoch môže ísť taktiež o bronzové antoniniány, pretože produkcia asov a sesterciiov v období vojenských cisárov po roku 260 prebiehala iba vo veľmi malom množstve a tieto druhy nominálov z tohto obdobia sú teda mimoriadne vzácné. Na škodu je to, že najvyššie zastúpenie majú v neskoroantických depotoch antoniniány, ktoré boli publikované bez údajov, z akého materiálu a akou technológiou boli tieto mince zhotovované. Ich zaradením do analýzy by sme mohli buď zvýšiť, alebo zredukovať pomer bronzových antoniniánov k ich strieborným

náprotivkom. Týchto je totiž v pomere k bronzovým percentuálne výrazne menej. Strieborné mince ale musíme vnímať pri analýze ako samostatný prvok, pretože nepredstavovali nominálnu hodnotu, ktorú mali v dobe svojej platnosti. Predstavovali totiž materiálnu hodnotu, teda hodnotu drahého kovu.

Obr. 3. Zastúpenie nominálov starých razieb v depotoch zo 4./5. storočia.

V prípade bronzových razieb je pozoruhodné výrazné zastúpenie asov (obr. 4). Z nám známych údajov o publikovaných nálezoch, vychádza percentuálny podiel skladby starých rímskych mincí 13 % pre as, 6 % pre provinciálne mince razených v Alexandrii, Antiochii a Nicaei, 3 % pre sestercie. V porovnaní výskytu starých rímskych mincí v jednotlivých oblastiach je zvláštna dominancia bronzových antoniniánov v depotoch z územia Moravy. Najmenší výskyt starých rímskych razieb je naopak z oblasti Dolného Rakúska, odkiaľ nám z literatúry nie sú známe takmer žiadne neskororímske depoty mincí takéhoto charakteru (tab. 1). Sme ale presvedčení o tom, že je to dané súčasným stavom bádania. Na Slovensku prevyšujú nad antoniniánmi z bronzu v depotoch naopak razby z farebných kovov. Vo všetkých skúmaných oblastiach absentujú dupondie. Na západnej a severnej periférii oblasti so svébskym osídlením je zastúpenie starých razieb rímskych mincí z pohľadu bronzových antoniniánov a mincí z farebných kovov rovnomerný.

Obr. 4. Nominálne zastúpenie bronzových starých mincí v jednotlivých oblastiach s markomansko-kvádske osídlením.

Zvláštny náhľad do výskytu starých razieb v nálezoch zo sklonku neskororímskeho obdobia až začiatku doby sťahovania národov poskytujú aj číselné vyjadrenia v nasledujúcich tabuľkách. Zaradením starých mincí do odlišných časových úsekov je možné si všimnúť, že mince panovníkov severovskej dynastie sa oveľa častejšie vyskytujú v neskoriantických depotoch na území Moravy a na periférii svébskeho osídlenia, než na území Slovenska, či Rakúska. Naopak, na území Slovenska sú v týchto celkoch dominantnejšie zastúpené razby z 2. polovice 3. storočia (tab. 2–3).

Staré razby obsiahnuté v nálezoch neskoroantických depotoch z územia Čiech majú porovnateľnú skladbu ako nálezy tohto druhu zo sledovaného územia. Príkladom môže byť depot z okolia Českej Lípy, Hradca Králové, okolia Pardubic, Prahy-Nebošic, Starého Kolína, či tiež z obce Strážný nachádzajúcej sa v južných Čechách (*Militký 2013*, 109–110, 157–164, 203–204, 210–211, 226–227, 263–264). Až na ojedinelé prípady pozostávajú české nálezy neskoroantických depotov z čisto bronzových mincí, s prevahou razieb zo 4. storočia, ale s prítomnosťou starších razieb pochádzajúcich veľmi výnimočne z obdobia Rímskej republiky, častejšie rozmedzia 1. až 1. tretiny 3. storočia (*Militký 2013*, 27, 30). Najčastejšie sú medzi nimi ale zastúpené bronzové antoniniány. Veľmi zaujímavá je tu prítomnosť starých subaerátnych razieb denárov a antoniniánov. Tie sa vyskytli v depotoch pochádzajúcich z Hradca Králové, Starého Kolína a obce Strážný. Skladba českých depotov z neskorej doby rímskej až začiatku doby sťahovania národov sa od ostatných oblastí líši výskytom dupondiov z flaviovského a antoninovského obdobia.

Tab. 1. Zastúpenie bronzových starých razieb s ohľadom na ich nominálnu hodnotu.

	Morava (svébske osídlenie)	Slovensko (svébske osídlenie)	Rakúsko (svébske osídlenie)	Periféria (svébskeho osídlenia)
Antoniniánus (Ae)	14	3	0	4
Sestercius	0	1	0	1
As	5	4	0	2
Provinciál. br.	2	2	0	1
Bronz	11	0	3	3

Tab. 2. Porovnanie zastúpenia starých razieb s vyčlenením období pred obdobím vlády severovskej dynastie a časovým úsekom začínajúcim jej vládou.

	Morava (svébske osídlenie)	Slovensko (svébske osídlenie)	Rakúsko (svébske osídlenie)	Periféria (svébskeho osídlenia)
Mince z 1.–2. storočia	35	4	3	6
Mince z 3. storočia	33	22	0	10

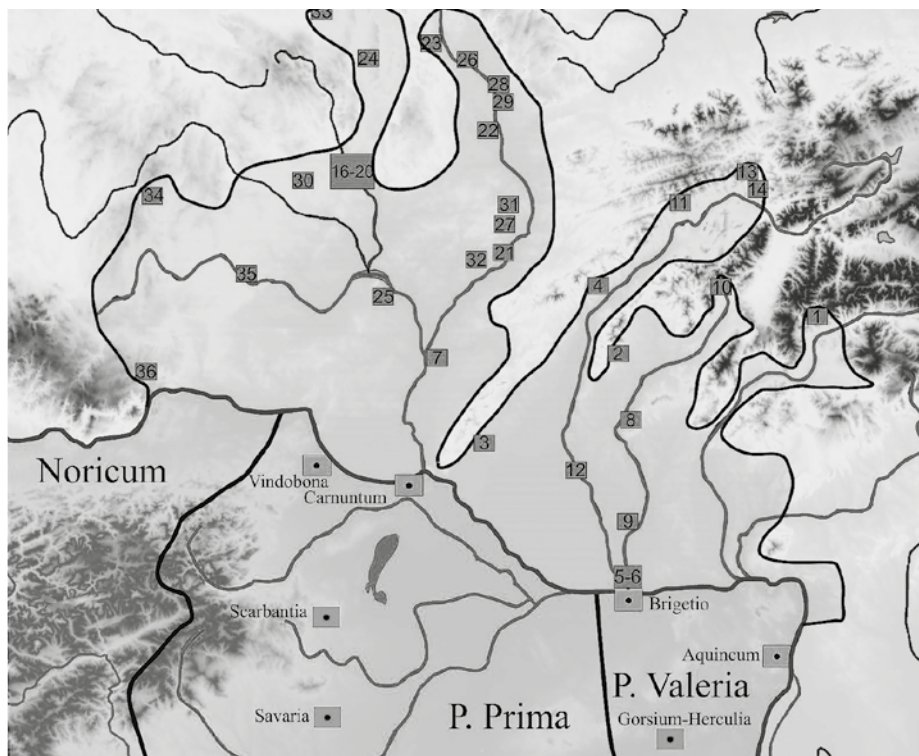
Tab. 3. Porovnanie zastúpenia starých razieb s vyčlenením samotnej 2. polovice 3. storočia, teda obdobia s dominantným výskytom bronzových antoniniánov.

	Morava (svébske osídlenie)	Slovensko (svébske osídlenie)	Rakúsko (svébske osídlenie)	Periféria (svébskeho osídlenia)
Mince z 1.–1. pol. 3. storočia	42	8	3	11
Mince z 2. pol. 3. storočia	26	18	0	5

V priestore stredného Podunajska dochádza v 4. storočí k nárastu prílevu rímskych mincí. Po znehodnotení striebra ako mincového kovu úplne prevzali funkciu obeživa bronzové razby a to najmä v 4. storočí. Po monetárnej reforme Diocletiana v roku 294, ide predovšetkým o *follias* a za vlády Constantina I. bol zavedený *centenionalis* (*Sear 2014*, 576). Tento trend devalvácie meny je rovnako sledovateľný v barbariku, ako aj na území Rímskej ríše. Mince z drahých kovov už neboli pre bežný obchodný styk vhodné. Veľké množstvo bronzových mincí nájdených v priestore stredného Podunajska hovorí o intenzívnych kontaktoch medzi barbarickými kmeňmi, Rímskou ríšou a jej podunajskými provinciami v 4. storočí. Prílev mincí v jednotlivých obdobiach klesal, alebo stúpал. To bolo samozrejme podmienené ekonomickým potenciálom ríše a politickou situáciou medzi Rímom a naddunajským barbarikom. K intenzívnemu prílevu mincí dochádzalo predovšetkým v blízkosti dunajského *limitu*, no značné množstvo bronzových mincí sa objavuje aj v hlbšom barbariku v blízkosti germánskych sídelných centier a riečnych tokov (*Kolníková 1972*, 51).

Lepeší obraz o častosti výskytu starých razieb v depotoch z neskorej doby rímskej, ktoré v tej dobe predstavovali oficiálne neplatné peniaze, môžeme doceliť tiež vyjadrením pomeru tých depotov, ktoré staré razby obsiahli a tých, v ktorých sa vyskytujú iba razby od prelomu 3./4. storočia a mladšie.

V priestore stredného Podunajska z obdobia 2. polovice 4. storočia sa objavuje horizont depotov mincí, ktorý je predzvesťou počiatku novej historicko-politickej situácie na území dnešného Slovenska (Kolníková – Pieta 2009, 118). Tieto depoty očividne reflektujú obchodné kontakty medzi ríšou a barbarikom. Vzhľadom k tomu, že až na pár výnimiek ide len o malé depoty, sotva môže ísť o tribúty, diplomatické dary, či platby za vojnových zajatcov. Z celej markomansko-kvádскеj ekumény je známych dokopy 35 depotov. Z územia dnešného juhozápadného a stredného Slovenska je doposiaľ známych 13 bronzových neskorootantských depotov. Z územia Moravy pochádza 21 mincových depotov. Z Dolného Rakúska v priestore naddunajskej časti, ktorá spadá do barbarika, pochádza 1 mincový depot zo 4. storočia (obr. 5) Vo vyjadrení pomeru boli rímske mince z predchádzajúcich období zastúpené v 26 prípadoch z 35 nálezov deponovaných mincí z neskororímskeho obdobia. Hoci je toto množstvo len malým objemom pôvodného obehu, tento horizont predstavuje najväčšie množstvo depotov, ktoré sa našlo na území stredného Podunajska z doby rímskej (Kolníková – Pieta 2009, 119).

Obr. 5. Výskyt neskorootantských depotov v priestore stredodunajského barbarika: 1. Banská Bystrica; 2. Bojná; 3. Chorvátsky Grob; 4. Ivanovce; 5. Komárno; 6. Komárno; 7. Sekule; 8. Nitra; 9. Nové Zámky; 10. Prievidza; 11. Púchov; 12. Šala; 13. Žilina; 14. Žilina; 15. JZ Slovensko (neznáma poloha); 16. Brno-Bohunice; 17. Brno-Koliště; 18. Brno-Orlí; 19. Brno; 20. Brno; 21. Hroznová Lhota; 22. Chropyně; 23. Cholina; 24. Jevíčko; 25. Lednice; 26. Olomouc-Slavonín; 27. Ostrožná Nová Ves; 28. Přerov; 29. Přerov-okolie; 30. Rosice; 31. Staré Město; 32. Strážnice-Petrov; 33. Svitavy; 34. Telč-okolie?; 35. Znojmo; 36. Jaidhof.

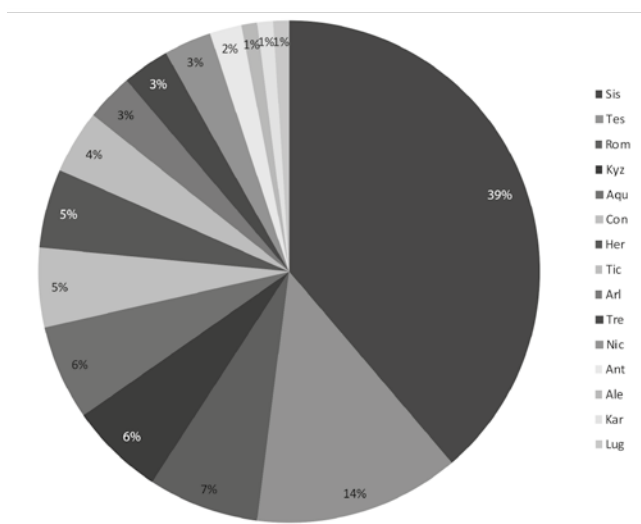
Mince v stredodunajskom barbariku na sklonku antiky

O rozsiahlom využívaní neskorootantských mincí v barbariku svedčí množstvo neskorootantských depotov ako aj výskyt ojedinelých rímskych mincí, ktoré sa objavujú predovšetkým v blízkosti svébskych mocenských centier a germánskych osád. Osobitnú úlohu mali osady, ktoré boli v priamom kontakte s rímskym limitným prostredím ako Hurbanovo a Chotín. Staršie bádanie prisudzovalo hlavný dôvod výskytu rímskych razieb politickým kontaktom ako bol tribút *contributio*, platby za rukojemníkov *redemptio*, alebo vracajúcim sa germánskym žoldnierom. Germánske jednotky slúžili ako *auxilia*, alebo *numeri* a dostávali regulárny plat, tzv. *stipendium*, ktoré sa v 4. storočí vyplácalo predovšetkým v drobných nominálnych

hodnotách, akými bol *folis* a *centenionalis* (Bursche 1996, 114–118). O početnom odvádzaní kvádskech regrútov do rímskej armády svedčí aj fakt, že v Trimithis v dnešnom Egypte pôsobila samostatná jazdec-ká jednotka *Ala I Quadorum* (ND, Or. XXXI.56). V prípade, že hlavným zdrojom mincí v strednom Podunajsku mali byť vracajúci sa žoldieri, ktorí neskôr deponovali svoj majetok, bolo by možné očakávať väčšiu rozmanitosť mincovní v depotoch ako v prípade nálezu zo Svitavy. Avšak okrem tohto prípadu, všetky depoty nesú znaky severopanónskeho obehu. Rovnako percentuálny podiel razieb jednotlivých cisárov je porovnateľný s obehom mincí v severnej Panónii. Stredné Podunajsko predovšetkým dolné Pomoravie a Považie sa vyvíjalo v bezprostrednom kontakte s rímskymi provinciami a patrí k najprogressívnejším barbarským oblastiam v neobsadenej Germánii. Tempo preberania rímskych technologických výtvarných je tu neobyčajne prudké aj medzi bežným obyvateľstvom. Na základe predložených nálezov neskororímskych mincí v strednom Podunajsku je možné predpokladať, že Germáni začali používať rímske mince ako prostriedok výmeny tovarov s Rimanmi a v istej miere aj medzi domácim obyvateľstvom. Rímske mince mohli byť používané ako obeživo medzi Kvádmi len v období stabilného a pravidelného prívlevu mincí do barbarika. Takúto stabilitu je možné sledovať v období konštantínovej dynastie a za vlády Valentiniana I. a Valensa. Následne možno predpokladať úplný kolaps monetárnej výmeny tovarov. Využívanie rímskych mincí ako formy obeživa vo svébskej spoločnosti bolo zrejme krátkou epizódou v pokojnom období dynastie Constantina I. a Valentiniana I. Tento proces využívania mincí Germánmi bol zrejme prerušený postupujúcim obdobím sťahovania národov. Svébovia nedosiahli požadovanú sociálno-ekonomickú úroveň a tento fenomén je rozhodujúcim prvkom pri rozlišovaní barbarských kmeňových spoločenstiev neskorkej antiky a prvými germánskymi ranostredovekými štátnymi útvarmi.

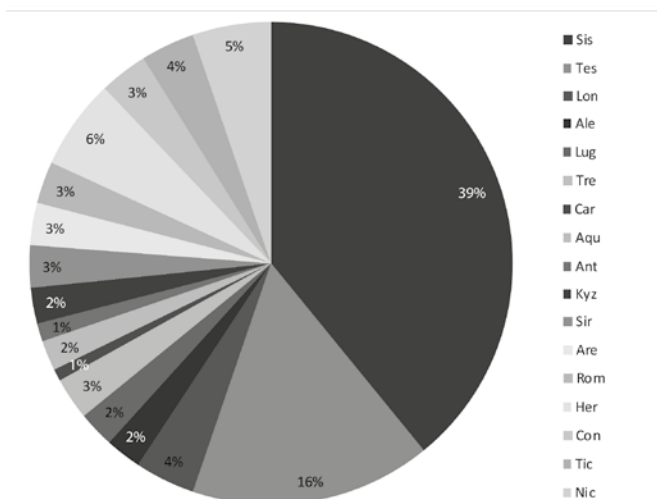
Mincovne

Zaujímavá je aj provenienciacia neskoriantických mincí. Z 804 neskoriantických mincí nebolo možné až v 544 prípadoch identifikovať mincovne, v ktorých boli nominály razené. Zo zvyšných 244 určených mincí mali najväčší podiel mince, ktoré boli razené v Sícii (39,9 %). Na druhom mieste boli mince razené v Thessalonice (16,4 %) a ostatné mincovne už mali len zanedbateľné zastúpenie (obr. 6). Podobný podiel mincovní je možné sledovať vo všetkých určených depotoch. Výnimku v tomto pravidle predstavuje depot zo Svitavy, ktorého pôvod je možné predpokladať v západných provinciách. Predovšetkým ide o mince z Lugdunum, Londinium a Treveri. Avšak autenticita nálezu nie je istá a nálezové okolnosti depotu sú neznáme (Militký 2013, 205–207, č. 419). V období po vláde Valensa možno predpokladať kolaps monetárnej výmeny tovarov a podiel mladších mincí na oboch stranách limitu je už zanedbateľný v porovnaní s predchádzajúcim obdobím.

Obr. 6. Zastúpenie mincovní v Carnunte zo 4./5. storočia.

V roku 383 sa vzbúril uzurpátor Magnus Maxentius a v roku 388 pochodoval proti cisárovi Theodosiovi I. Počas svojho postupu obsadil Sisciú v snahe získať strategickú pozíciu na rieke Sáva, kde bol napokon porazený. S jeho obsadením mesta sa spája aj zánik tunajšej mincovne. Pravdepodobne aj kvôli prítomnosti samotných Germánov v Panónii sa jej činnosť už viac neobnovila (Vondrovec 2007, 180). Tieto historické súvislosti je možné sledovať aj v neskorootických depotoch z Púchova (Moravčík – Kolníková 1998, 231), Žiliny (Kolníková – Hunka 1994, 72–73) a Přerova-okolie (Kašparová 2013, 230–232), v ktorých záverečné razby majú pôvod len v thessalonickej a constantinopolskej mincovni a mince zo Siscie sa už neobjavujú. Zastúpenie mincovní v jednotlivých nomináloch je nápadne podobné nálezom z Carnunta (obr. 7).

Obr. 7. Zastúpenie mincovní v depotoch v stredodunajskom barbariku zo 4./5. storočia.

Záverečné zhrnutie

Hlbšia analýza horizontov deponovania a samotných depotov z neskorootického obdobia poukazuje na úlohu starých razieb v peňažnom obehú provinciálneho a barbarického prostredia iba nepriamo. V zásade je možné považovať staré platidlá nezlučiteľné s novým peňažným systémom za platobný prostriedok, ktorý bol vnímaný pri peňažnom styku v individuálnej rovine. Veľký počet takýchto nálezov ale naznačuje, že Panónia prvá a Valeria boli provinciami, kde boli pre využívanie starých razieb ešte v neskoréj antike vcelku priaznivé podmienky. Devalvácia meny, ktorá priniesla v 4. storočí viacero menších peňažných reforiem spôsobila, že mince z drahých kovov už neboli pre bežný obchodný styk vhodné. Strieborné mince museli preto predstavovať pomerne vzácnu hotovosť. Tomuto tvrdeniu nahráva tiež zistenie, že sú v depotoch z oblasti stredného Podunajska zastúpené zásadne iba v malom množstve. Tiež v provinciálnych hrobových nálezoch tvoria počtom 6 kusov veľmi nízke zastúpenie. Naopak bronzové antoniniány, ktoré sú vo výraznej dominancii, boli v neskorootickom peňažnom obehú využívané oveľa častejšie. Za korene tohto javu môžeme považovať Diocletianovu menovú reformu z roku 296 a menovú reformu Constantina I. z roku 324 (Göbl 1978, 78). Menšie diely *follos*, ktoré sa objavujú v obehú na prelome 3./4. storočia mohli byť často identické v gramáži s niektorými staršími inflačnými antoniniánovými razbami. Táto hmotnostná zhoda mohla pretrvať v lokálnych pomeroch, akými bolo napríklad provinciálne prostredie v Panónii a Valerii, aj v neskoršom období. Gramáž malých bronzov *maiorina* označovaných v literatúre ako AE2 (Göbl 1978, 161) je rovnako v tolerancii s gramážou antoniniánových razieb emitovaných po roku 270, tj. po Aurelianovej peňažnej reforme. V oblasti stredodunajských provincií tak mohli používatelia rímskych mincí reflektovať na dynamické zmeny v peňažnom systéme menej promptne, než tomu bolo v centrálnych oblastiach ríše. V lokálnom obehú tak mohli byť bronzové antoniniány akceptované ako platidlo po dlhšiu dobu. Najotáznejšou je funkcia a postavenie starých a rozmerovo väčších bronzových mincí, ktoré po materiálnej stránke museli oproti neskorootickým bronzovým min-

ciam predstavovať niekoľkonásobnú hodnotu. V tomto prípade mohlo ísť teda viac o materiálnu hodnotu, než o zosynchronizovanie staršieho a súčasne používaného nominálu. Výskum sa okrajovo zamerával tiež na zastúpenie mincovní a razieb jednotlivých cisárov v neskoroantických depotoch. Poukázal tiež na spoločné znaky v skladbe mincí v porovnávaní provinciálneho a barbárskeho prostredia, ktoré vyvracajú teóriu o deponovaní žoldov príslušníkov najatých germánskych jednotiek. Z toho dôvodu je vysoko pravdepodobné, že tieto depoty obsahujúce drobné medené mince emitované v 4. storočí tvoria spolu so starými, v neskoréj antike už neplatnými razbami, úspory, či väčšie peňažné hotovosti jednotlivých príslušníkov svébskeho obyvateľstva.

Štúdia vznikla v rámci grantového projektu Vega č. 1/0243/17 a projektu Jevičko a Malá Haná v dobe stěhování národů.

Literatúra

- Bakos, M. – Lányi, V. 1993: Die Fundmünzen der römischen Zeit in Ungarn. Band II. Komitat Győr-Moson-Sopron. Bonn – Budapest.
- Budaj, M. 2008: Nálezy mincí ako historický prameň pre poznanie dejín okresov Pezinok a Senec. In: Pospeschová, P. – Wittgrüber, P. (eds.): Záverečný seminár projektu Carnuntum – Gerulata. Bratislava, 152–170.
- Bursche, A. 1996: Later Roman-Barbarian Contacts in Central Europe. Numismatic Evidence. Spätromische Münzfunde aus Mitteleuropa. Ein Beitrag zur Geschichte der Beziehungen zwischen Rom und dem Barbaricum im 3. und 4. Jh. n. Chr. Berlin.
- Čermáková, E. – Kašparová, D. 2013: Nálezy římských mincí ze Zubří-Dropávky (okr. Vsetín). Folia numismatica 27/2, 195–204.
- Černohorský, K. 1956: Zapomenuté nálezy římských mincí na Moravě z konce 18. a počátku 19. století. Památky archeologické 47, 70–85.
- Dembski, G. 1970: Mannersdorf am Leithagebirge, Bez. Bruck an der Leitha. Fundberichte aus Österreich 9 (1969), 239.
- 1973: Brunn am Gebirge, Bez. Mödling. Fundberichte aus Österreich 11 (1972), 175–176.
- 1977: Die antiken Münzschatzfunde aus Österreich. Numismatische Zeitschrift 91, 3–64.
- Göbl, R. 1978: Antike Numismatik. Band 1. Einführung, Münzkunde, Münzgeschichte, Geldgeschichte, Methodenlehre. Praktischer Teil. München.
- Hrubý, V. 1982: Nejstarší dějiny středního Pomoraví. In: Nekuda, V. a kol. (ed.): Uherskohradištsko. Múzejní a vlastivědná společnost v Brně – Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 83–167.
- Hunka, J. – Budaj, M. 2005: Poklady mincí z Pezinka a okolia. Pezinok.
- Hunka, J. – Kolníková, E. 2006: Prírastky mincí v Archeologickom Ústave SAV v roku 2004. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2004, 97–102.
- Kašparová, D. 2013: Nález mincí z okolí Přerova. Folia numismatica 27/2, 225–232.
- Kašparová, D. – Militký, J. 2017: Revize depotu římských mincí z Olomouce-Slavonína. Folia numismatica 31/2, 373–382.
- Kolníková, E. 1972: K interpretácii nálezov římských mincí na Slovensku. Slovenská numizmatika 2, 7–114.
- Kolníková, E. – Hunka, J. 1994: Nálezy mincí na Slovensku IV. Nitra.
- Kolníková, E. – Pieta, K. 2009: Spätromische und völkerwanderungszeitliche Münzhorte und andere Münzfunde im nördlichen Karpatenbecken. In: Woloszyn, M. (ed.): Byzantine Coins in Central Europe between the 5th and 10th Century. Proceedings from the conference organised by Polish Academy of arts and Sciences and Institute of Archaeology University of Rzeszow under the patronage of Union Academique International. Kraków, 117–132.
- Lányi, V. – Redő, F. – Torbágyi, M. 1999: Die Fundmünzen der römischen Zeit in Ungarn. Band III. Komitat Komárom-Esztergom. Berlin – Budapest.
- Militký, J. 2013: Nálezy řeckých, římských a raně byzantských mincí v Čechách (5. století před Kristem až 7. století po Kristu). Komentovaný katalog náleзовého fondu. Monumenta Numismatica 2. Praha.
- Moravčík, J. – Kolníková, E. 1998: Hromadný nález neskorořímských mincí z Púchova (?). Slovenská numizmatika 15, 230–231.

- Nálezy I/2*: Pochitonov, E. 1955: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E. (ed.): *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl I.* Praha, 87–314.
- ND*: Seeck, O. (ed.) 1876: *Notitia dignitatum, accedunt notitia urbis Constantinopolitanae et Laterculi provinciarum.* Berolini.
- Sear, D. R.* 2014: *Roman Coins and Their Values. Volume V. The Christian Empire. The Later Constantinian Dynasty and the Houses of Valentinian and Theodosius and Their Successors, Constantine II to Zeno, AD 337–491.* London.
- Scharer, G.* 2001: Halbtum, Bez. Neusiedl am See. *Fundberichte aus Österreich* 39 (2000), 628–633.
- TIR 1986*: Oliva, P. – Burian, J. – Nemeškalová-Jiroudková, Z. – Tejral, J.: *Tabula Imperii Romani. Castra Regina, Vindobona, Carnuntum. M-33.* Praha.
- Vachútová-Vichová, D.* 2004: Brněnsko v době římské. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity M* 8–9 (2003–2004), 111–189.
- Vondrovec, K.* 2007: Gesamtdarstellung und Auswertung der antiken Fundmünzen im Museum Carnuntinum. In: Alram, M. – Schmidt-Dick, F. (eds.): *Numismata Carnuntina. Forschungen und Material. Die Fundmünzen der römischen Zeit in Österreich. Abteilung III. Niederösterreich. Band 2. Die antiken Fundmünzen im Museum Carnuntinum.* Wien, 55–227.
- Zeman, T.* 2017: Střední Pomoraví v době římské. *Svědectví povrchové prospekce.* Olomouc.

Summary

Boris Stoklas – Milan Hrabkovský, Old Roman coinage in the Middle Danube area of Barbaricum in Late Antiquity.

In the Late Roman Middle Danube area, common phenomena occur in the coin circulation in the provincial milieu and in Barbaricum. Coin finds from the territory of Transdanubian Barbaricum reflecting the coin circulation in the Late Roman period have a lot in common with coin circulation in the north of Pannonia. Both areas yielded finds of coin hoards dated prevalently to the second half of the 4th century but containing besides contemporary Late Roman coins also earlier issues which were by that time officially no more valid. Altogether, 26 such Late Antique hoards have been listed. In the Roman provinces, the old coinage was incompatible with the new monetary system and the coins could have been regarded as a means of exchange only on an interpersonal level. Silver coins seem to have been rare and those made of copper alloys were in much broader use. The analysis of 4th century small coinage demonstrated its similar composition in the provinces and in Barbaricum, specifically in the Suebi territories. The analysis of coin assemblages dated to the Late Roman period and the beginnings of the Migration period also showed clear similarities with such finds from Bohemia. The underrepresentation of silver denominations and the prevalence of bronze coins including small bronze 4th century coinage is probably caused by the gradual devaluation of Roman coinage. It is reflected also by the dominance of folles and later of centeniales in the coin circulation in the provinces. Coins made of precious metals were no longer suitable for everyday commercial exchange in this period. In this situation, old bronze antoniniani kept circulating to a limited degree in the latter part of the 4th century together with the contemporary Late Antique coinage and therefore could have arrived in Barbaricum only in this period within normal commercial exchange. On the contrary, the material value of large bronze coins must have been several times higher than that of the contemporary coins and therefore they must have been difficult to integrate into the period monetary system. As a result, it is difficult to estimate at which moment they could have crossed the border into Barbaricum.

English summary by J. Kysela

NÁLEZY DENÁRŮ Z 11.–13. STOLETÍ OBJEVENÉ POMOCÍ DETEKTORŮ KOVŮ (III)

Jiří LUKAS

Abstract – 11th–13th century deniers discovered by means of metal detectors (III).

An overview and description of 46 coins dated to the 11th–13th century, discovered by amateur metal detectorists and usually kept in private collections is presented. It complements our knowledge of the Early medieval occupation of Bohemia.

 Early medieval period, Bohemia, denier, metal detector

Soupis a popis 46 mincí z 11.–13. století nalezených amatérskými hledači pomocí detektorů kovů (tab. 1) navazuje na dva předchozí soupisy (Lukas 2014; 2016a) a spolu s nimi doplňuje významným způsobem naše znalosti o raně středověkém osídlení Čech a peněžním oběhu v tomto období. Převážná většina nálezů pochází z oblasti středního Polabí, což je dáno nejen mimořádně vysokou hustotou raně středověkého osídlení nejúrodnější části Čech, ale i mírou dosažitelnosti informací o nálezech jednotlivých „ztrátových“ mincí od amatérských hledačů. Skutečnost, že většina ražeb je uložena v soukromých sbírkách, odráží tradiční zájem o mince jako sběratelské předměty, které se obvykle, na rozdíl od jiných archeologických artefaktů, nedostávají do muzejních sbírek. O to důležitější je zveřejňování materiálu tohoto charakteru, který by jinak jako důležitý informační zdroj zanikl. Většina zde prezentovaných mincí byla určena pouze prostřednictvím poskytnutých fotografií a neznáme tedy jejich metrologii.¹

Katalog

BYŠICE (okr. Mělník)

NO.: V srpnu 2017 na poli v hloubce ca 15 cm, asi 1000 m SSV od obce v poloze „V Předních lánech“, GPS – 50.3198200N, 14.6007700E. Nález jednotlivé mince bez dalších archeologických artefaktů.

U.: Soukromá sbírka.

ČECHY, Vladislav II., jako kníže (1140–1158)

AR denár, 1140–1158

Av.: poprsí žehnajícího světce čelně, opis nečitelný

Rv.: jezdec na koni doprava, opis nečitelný

¹ Za pomoc při určení některých podle fotografií hůře určitelných denárových ražeb děkuji Ing. Janu Videmanovi.

Lit.: *Cach 1972*, 42, č. 589; *Šmerda 1996*, 86–87, č. 229.

1. 0,9 g; 16,0 mm

DAŠICE (okr. Pardubice)

NO.: V květnu 2008 v místní části Hedčany, GPS – 50.0266606N, 15.9280381E. V místech nálezů jednotlivé mince byly odkryty stopy osídlení z mladší doby hradištní. Údolím říčky Loučná procházela jedna z dálkových cest spojujících Čechy s Moravou. Archeologické nálezy dokládají osídlení tohoto prostoru již od doby bronzové (*Vích – Mangel 2012*). Osada Hedčany je považována za sídliště vzniklé přesídlením obyvatelstva z polského hradiště Hedče (*Gdec*), obsazeného českým vojskem v rámci tažení Břetislava I. do polského Hnězdna v letech 1038–1039 (*MGH SRG II*, 83–84; *Klápště 2005*, 175). Další zachycené nálezy jednotlivých „ztrátových“ mincí dokládají kontinuální osídlení od počátku 15. do konce 18. století (*Smišek – Vích 2018*).

U.: Soukromá sbírka.

ČECHY, Břetislav I. (1034–1055)

AR denár, po 1050

Av.: poprsí panovníka se zdviženou pravíci čelně, vnitřní i vnější obvodek hladký, BPACIZLAVS DVX

Rv.: poprsí světce žehnajícího pravou rukou doprava, vnitřní obvodek hladký, vnější sekany,

SCS WENCEZLAS

Lit.: *Cach 1972*, 18, č. 324; *Šmerda 1996*, 74–75, č. 154a.

2. 0,90 g; 17,5 mm

DOBŠICE (okr. Nymburk)

NO.: V jarních měsících 2020 na levém břehu starého řečiště řeky Cidliny, GPS – 50.1277711N, 15.2598031E. Nález jednotlivé mince bez dalších archeologických artefaktů. Jedná se o velmi vzácnou ražbu denáru Přemysla I. Otakara. První z dvou dalších známých exemplářů byl nalezen u Močovic (okr. Kutná Hora) v roce 1902, druhý na západním okraji obce Žehuň (okr. Kolín) v roce 2015, na levém břehu starého, dnes vyschlého řečiště řeky Cidliny, přibližně 1000 m od místa nálezů zde popisované mince (*Lukas 2016b*). Je velmi pravděpodobné, že nálezy denárů Přemysla I. Otakara z katastrů obcí Dobšice a Žehuň souvisejí s komunikací vedoucí v období raného středověku hustě obydlenou oblastí podél dolního toku Cidliny (*Mařík 2009*, 147–152).

U.: Soukromá sbírka.

ČECHY, Přemysl I. Otakar, jako král (1198–1230)

AR denár, 1198–asi 1222

Av.: postava panovníka sedícího na trůnu, v levé ruce žezlo ve tvaru lilie, v pravé ruce praporec, opis nečitelný

Rv.: postava panovnice sedící na trůnu, v pravé ruce žezlo ve tvaru lilie, opis nečitelný

Lit.: *Cach 1972*, neuvádí; *Šmerda 1996*, 94–95, č. 301.

3. metrologie neznámá

HRADIŠTKO I (okr. Kolín)

NO.: Na pravém břehu Labe západně od obce, nedaleko vtoku Hlubockého potoka. Nález mince může souviset s osídlením v blízkém okolí (předhradí) raně středověkého blatného hradiště Svatovík v meandru Labe v poloze „*Na Valech*“. Dosavadní archeologické nálezy datují jeho existenci do mladší doby hradištní (*Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003*, 95; *Mařík 2009*, 152–153).² Název vsi (*Radhostitz*) je uveden poprvé v roce 1290 jako majetek Hynka z Dubé, vyplacený králem Václavem II. a věnovaný následně klášteru sedleckému (*RBM II*, 653).

U.: Soukromá sbírka.

4

ČECHY, Spytihněv II. (1055–1061)

AR denár

Av.: stojící postava s kopím v pravé ruce čelně, + SITIGNV DVX

Rv.: světec na trůnu s křížkem v pravé ruce čelně, SCS WENEZL

Lit.: *Cach 1972*, 18, č. 330; *Šmerda 1996*, 74–75, č. 155a.

4. metrologie neznámá

KNĚŽIČKY (okr. Nymburk)

NO.: V roce 2020 v lese, asi 1000 m jižně od Dlohopolského rybníka, GPS – 50.1609511N, 15.3088969E. Nálezy dalších archeologických artefaktů naznačují, že se jedná o plochu raně středověkého sídliště a zaniklé vrcholně středověké vsi.

U.: Soukromá sbírka.

5

ČECHY, Soběslav I. (1125–1140)

AR denár

Av.: polopostava panovníka v orámování čelně, [...]LAVS[...]

Rv.: postava sedícího světce čelně, žehnajícího dvěma po stranách stojícím postavám, opis nečitelný

Lit.: *Cach 1972*, 42, č. 584; *Šmerda 1996*, 86–87, č. 225.

5. metrologie neznámá

2 Při záchranném archeologickém výzkumu provedeném Regionálním muzeem v Kolíně v roce 1990 byl na ploše hradiště nalezen denár Boleslava II. (972–999) tzv. ethelredského typu *Cach (1970)* č. 123, ražený v Praze v průběhu I. poloviny 10. let 10. století (*Lukas 2010*). Při sanaci plochy hradiště od kovových nálezů v roce 2012 byl nalezen zlomek bavorského denáru vévody Jindřicha II. (955–976) tzv. šestibodového typu, ražený v Řezně pravděpodobně v letech 973–976 (*Forst – Lukas 2013*).

KONÁROVICE (okr. Kolín)

NO.: Na přelomu října a listopadu 2016 jednotlivě na levém břehu Labe v poloze „V Souškách“, při vtoku potoka Klejnarka, GPS – 50.0192786N, 15.2760722E, přibližně 1000 m SZ od Starého Kolína. Nálezy dalších archeologických artefaktů naznačují, že se jedná o plochu raně středověkého sídliště.

U.: Soukromá sbírka.

6

ČECHY, Vladislav I. (1109–1118, 1120–1125)

AR denár, 1120–1125

Av.: anděl zprava nad lůžkem umírajícího, [...]+VV[...]

Rv.: poprsí dvojice světců čelně, mezi nimi kříž na žerdi, opis nečitelný

Lit.: *Cach 1972*, 40, č. 560; *Šmerda 1996*, 84–85, č. 208.

6. metrologie neznámá (zlomek)

7

Soběslav I. (1125–1140)

AR denár

Av.: stojící panovník s praporcem a mečem čelně, vlevo další stojící postava, opis nečitelný

Rv.: polopostava žehnajícího anděla čelně, opis nečitelný

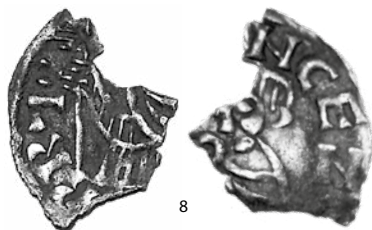
Lit.: *Cach 1972*, 41, č. 577; *Šmerda 1996*, 84–85, č. 218.

7. metrologie neznámá

KOUŘIM (okr. Kolín)

NO.: V letech 2015–2020 jednotlivě na poli na pravém břehu bezejmenné vodoteče vlévající se do říčky Výrovky, ca 1000 m SZ od středu města, GPS – 50.0106211N, 14.9640225E. Nálezy dalších archeologických artefaktů naznačují, že se jedná o plochu raně středověkého sídliště.

U.: Soukromá sbírka.

8

ČECHY, Břetislav I. (1034–1055)

AR denár, před 1050

Av.: stojící postava panovníka s praporcem čelně, BRA[...]

Rv.: poprsí světce čelně, [...]**NCEZ**[...]
Lit.: *Cach 1970*, 44, č. 316; *Šmerda 1996*, 74–75, č. 149a.
8. metrologie neznámá (zlomek)

AR denár, po 1050
Av.: poprsí panovníka čelně, **BPACIZLAVS DVX**
Rv.: poprsí světce s křížem doprava, **SCS WENCEZLAVS**
Lit.: *Cach 1972*, 18, č. 322; *Šmerda 1996*, 74–75, č. 153b.
9. metrologie neznámá

AR denár, po 1050
Av.: část poprsí panovníka čelně, **BPAC**[...]**VX**
Rv.: část poprsí světce žehnajícího pravou rukou doprava, [...]**WENCEZ**[...]
Lit.: *Cach 1972*, 18, č. 324; *Šmerda 1996*, 74–75, č. 154.
10. metrologie neznámá; zlomek

–, Av.: poprsí panovníka čelně, **BIDVZAVAS DVX**
Rv.: poprsí světce žehnajícího pravou rukou doprava, **S WENCEZVAVS**
Lit.: *Cach 1972*, 18, č. 324; *Šmerda 1996*, 74–75, č. 154.
11. metrologie neznámá

–, Av.: poprsí panovníka čelně, **BPACZLAVS DVX**
Rv.: poprsí světce žehnajícího pravou rukou doprava, **SWENCEZVAVS**
Lit.: *Cach 1972*, 18, č. 324; *Šmerda 1996*, 74–75, č. 154.
12. metrologie neznámá

13

–, Av.: poprsí panovníka čelně, ΒΙΟΨΖΑΥΑΣΙ ΟΥΧ
 Rv.: poprsí světce žehnajícího pravou rukou doprava, S WENCEZVAVS
 Lit.: *Cach 1972*, 18, č. 324; *Šmerda 1996*, 74–75, č. 154.
 13. metrologie neznámá

NO.: V říjnu 2016 na poli asi 1000 m východně od středu města v poloze „UDvora“, GPS – 50.0048364N, 15.0026142E. Nález jednotlivé mince bez dalších archeologických artefaktů.
 U.: Soukromá sbírka.

14

KOLÍN NAD RÝNEM, arcibiskupství, **Filip I. z Heinsbergu** (1167–1191)
 AR denár

Av.: postava sedícího arcibiskupa s berlou čelně (mincovní obraz málo znatelný), [...]EPC[...]
 Rv.: symbolické vyobrazení Civitas Dei, [...]CTA•C[...]
 Lit.: *Hävernick 1935*, č. 573 (?).

14. 1,05 g; 18,4 mm

KŘINEC (okr. Nymburk)

NO.: V průběhu roku 2016 na horní plošině vrchu Chotuc, přibližně 100 m západně od zdi hřbitova při kapli Nejsvětější Trojice,³ GPS – 50.2672367N, 15.1195828E. Při archeologickém výzkumu byly na Chotuci odkryty části fortifikace halštatského hradiště (*Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003*, 155). Tři níže popisované mince byly nalezeny na jednom místě, čtvrtá jednotlivě ve vzdálenosti přibližně 50 m.⁴

U.: Soukromá sbírka.

15

³ Původně gotický kostel zmiňovaný v písemných pramenech k roku 1357 (*LC I*, 17).

⁴ O které z mincí se jednalo, dnes již není zjištěné.

ČECHY, Vladislav I. (1109–1118, 1120–1125)

AR denár, 1120–1125

Av.: postava panovníka s praporcem na trůnu čelně, po pravici stojící postava, [...]VS+

Rv.: poprsí žehnajícího světce doleva, [...]SLAVS

Lit.: *Cach 1972*, 39, č. 556; *Šmerda 1996*, 82–83, č. 204.

15. metrologie neznámá

16

Vladislav I. (1109–1118, 1120–1125)

AR denár, 1120–1125

Av.: postava panovníka s praporcem na trůnu čelně, opis nečitelný

Rv.: postava žehnajícího světce na hradbě mezi dvojicí věží, opis nečitelný

Lit.: *Cach 1972*, 39, č. 558; *Šmerda 1996*, 82–83, č. 206.

16. metrologie neznámá

17

Soběslav I. (1125–1140)

AR denár

Av.: postava panovníka s mečem na trůnu čelně, po pravici a levici další stojící postavy, opis nečitelný

Rv.: dvojice světců sedících proti sobě, opis nečitelný

Lit.: *Cach 1972*, 41, č. 581; *Šmerda 1996*, 84–85, č. 222.

17. metrologie neznámá

18

Vladislav II., jako král (1140–1174)

AR denár, 1158–1174

Av.: postava panovníka sedícího na trůnu čelně, po pravici sedící postava ženy, opis nečitelný

Rv.: postava sedícího světce s praporcem a křížem čelně, opis nečitelný

Lit.: *Cach 1972*, 45, č. 616; *Šmerda 1996*, 90–91, č. 257.

18. metrologie neznámá

LIBOTOV (okr. Trutnov)

NO.: Trojice mincí, nalezených jednotlivě v letech 2018–2020, pochází zcela jistě z velkého denárového depotu odkrytého 7. dubna 2014 přibližně 1000 m severně od středu obce, GPS – 50.4079956N, 15.8091928E. Převážná část depotu je uložena ve sbírkách Muzea východních Čech v Hradci Králové (*Pacák 2015*, 57–66; *Černá 2015*). Nález, sestávající z více než 2000 mincí, obsahuje podle dosavadních znalostí výlučně denáry Vladislava II. z období jeho královské vlády (1158–1174) typů Cach (1972) č. 605 a 614. Mince byly uloženy v keramické nádobě vejčitého tvaru, jejíž horní část byla zničena orbou. Jejich část byla následně roztažena zemědělskou činností do vzdálenosti 3–4 m od nalezeného fragmentu nádoby.⁵

U.: Soukromá sbírka.

19

ČECHY, Vladislav II., jako král (1158–1174)

AR denár

Av.: panovník na trůnu čelně, po jeho pravici postava s mečem, opis nečitelný

Rv.: hradba s trojicí věží, uvnitř poprsí světce čelně, opis nečitelný

Lit.: *Cach 1972*, 45, č. 614; *Šmerda 1996*, 90–91, č. 255a.

19. metrologie neznámá

20

AR denár

Av.: panovník na trůnu čelně, po jeho pravici postava s mečem, opis nečitelný

Rv.: poprsí světce mezi dvojicí věží s hradbou čelně, opis nečitelný

Lit.: *Cach 1972*, 45, č. 614a; *Šmerda 1996*, 90–91, č. 255b.

20. metrologie neznámá

21

5 Ve vzdálenosti přibližně 700 m západně od nálezů Libotov z roku 2014 byl v roce 1941 odkryt hromadný depot obsahující přibližně 600 denárů Vladislava I. (1109–118, 1120–1125) typu Cach (1972) č. 562, Soběslava I. (1125–1140) typů Cach (1972) č. 577, 578, 582 a Vladislava II. (1140–1174) typů Cach (1972) č. 593, 598, 608, 611 a 615 (*Štůla 1967*; *Cach 1972*, 63, č. 228b). Za bližší informace o obou nálezech děkují PhDr. V. Bráblemu z Muzea východních Čech v Hradci Králové.

–, Av.: panovník na trůnu čelně, po jeho pravici postava s mečem, opis nečitelný
Rv.: poprsí světce mezi dvojicí věží s hradbou čelně, opis nečitelný
Lit.: *Cach 1972*, 45, č. 614a; *Šmerda 1996*, 90–91, č. 255b.

21. metrologie neznámá

ODŘEPSY (okr. Nymburk)

NO.: Pod vrchem Oškobrnh. Nález jednotlivé „ztrátové“ mince může souviset s raně středověkým výšinným sídlištěm, ležícím severně od vrcholu kopce Oškobrnh v poloze „*Kosteliček*“ (*Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003*, 223). Ve středohradištním období mohl Oškobrnh plnit díky poloze strážní funkci, od poloviny 10. století se stal hlavním zdrojem stavebního kamene pro libické hradiště a později i pro širší okolí (*Mařík 2009*, 148).

U.: Soukromá sbírka.

22

ČECHY, Spytihněv II. (1055–1061)

AR denár

Av.: stojící postava s kopím v pravé ruce čelně, SPITIIOEV DVX

Rv.: světec na trůnu s křížkem v pravé ruce čelně, SCS WENCEZ

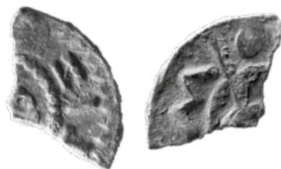
Lit.: *Cach 1972*, 18, č. 330; *Šmerda 1996*, 74–75, č. 155a.

22. metrologie neznámá

PODMOKY (okr. Nymburk)

NO.: V letech 2015–2020 jednotlivě na poli ca 200 m severně od obce. Nálezy dalších archeologických artefaktů naznačují, že se jedná o plochu raně středověkého sídliště. Název obce je zmíněn poprvé v roce 1305 jako majetek kláštera sv. Jiří na Pražském hradě (*RBM II*, 881).

U.: Soukromá sbírka.

23

ČECHY, Vratislav II., jako kníže (1061–1086)

AR denár

Av.: část korunované hlavy čelně, [...]Z[...]

Rv.: ruka s kopím, [...]MO[...]

Lit.: *Cach 1972*, 20, č. 348; *Šmerda 1996*, 76–77, č. 160.

23. metrologie neznámá; zlomek

24

Břetislav II. (1092–1110)

AR denár

Av.: poprsí panovníka s kopím doprava, SAVLZI[...]VR[...]

Rv.: poprsí světce čelně, WENCE[...]Λ[...]

Lit.: *Cach 1972*, 24, č. 389; *Šmerda 1996*, 76–77, č. 167.

24. metrologie neznámá

25

Bedřich (1173, 1179–1181, 1182–1189)

AR denár, 1179–1181

Av.: orlice s roztaženými křídly s hlavou doleva, opis nečitelný

Rv.: poprsí světce s berlou na hradbě mezi dvojicí věží, opis nečitelný

Lit.: *Cach 1972*, 47, č. 636; *Šmerda 1996*, 92–93, č. 277b.

25. 1,03 g

RATENICE (okr. Kolín)

NO.: V letech 2015–2020 jednotlivě na katastru obce. Nálezy dalších archeologických artefaktů naznačují, že se jedná o plochu raně středověkého sídliště. Název vsi je zmiňován poprvé až v polovině 14. století v souvislosti s kostelem sv. Jakuba Většího (*RDP*, 49).

U.: Soukromá sbírka.

26

ČECHY, Oldřich (1012–1034)

AR denár

Av.: hlava panovníka doprava, [...]LRICVS DVX

Rv.: třířádkový nápis SCS / WANCEZ / [...]VS

Lit.: *Cach 1970*, 42, č. 285; *Šmerda 1996*, 70–71, č. 130a.

26. metrologie neznámá; silně olámaný

27

Břetislav I. (1034–1055)

AR denár, po 1050

Av.: poprsí panovníka čelně, BPACIZLAVS DVX

Rv.: poprsí světce s křížem doprava, SCS WENCEZLAVS

Lit.: *Cach 1972*, 18, č. 322; *Šmerda 1996*, 74–75, č. 153b.

27. 0,9 g

28

AR denár

Av.: poprsí panovníka se zdviženou pravíci čelně, vnitřní i vnější obvedek hladký, BDACZLAVS DVX

Rv.: poprsí světce žehnajícího pravou rukou doprava, vnitřní obvedek hladký, vnější sekáný,

SCS WENCEZLAS

Lit.: *Cach 1972*, 18, č. 324; *Šmerda 1996*, 74–75, č. 154a.

28. metrologie neznámá

29

30

Vratislav II., jako kníže (1061–1086)

AR denár

Av.: poprsí panovníka s praporem doleva, DATIZLAV DV

Rv.: poprsí světce doprava, SCS VECESVS +

Lit.: *Cach 1972*, 20, č. 346; *Šmerda 1996*, 76–77, č. 158.

29. metrologie neznámá

30. 0,74 g

31

32

33

AR denár

Av.: schematizovaný trůn s hlavou panovníka čelně, SALZITVRW

Rv.: poprsí světce s kopím doprava, ALZECEMS

Lit.: *Cach 1972*, 20, č. 350; *Šmerda 1996*, 76–77, č. 161.

31. metrologie neznámá; nastřížený okraj

32. 0,59 g

33. metrologie neznámá; prasklý střížek

34

Vladislav I. (1109–1118, 1120–1125)

AR denár, 1120–1125

Av.: jezdec na koni doleva, opis nečitelný

Rv.: světec sedící na trůnu předává kopí před ním stojící postavě, opis nečitelný

Lit.: *Cach 1972*, 40, č. 561; *Šmerda 1996*, 84–85, č. 209.

34. metrologie neznámá

SEMICE (okr. Nymburk)

NO.: V letech 2018–2020 na katastru obce. Nálezy dalších archeologických artefaktů naznačují, že se jedná o plochu raně středověkého sídliště. Nález mince může souviset s raně středověkým hradištěm na vrcholu vrchu Semická hůra v poloze „Na Valech“ (*Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003*, 283). V prostoru Semic se nacházel jeden z významných brodů přes Labe.⁶

U.: Soukromá sbírka.

6 Další se nacházely při soutoku Labe a říčky Mrliny, nedaleko Nymburka a v Poděbradech.

35

MORAVA, Přemysl II. Otakar (1247–1253)

AR denár fenikového typu

Av.: poprsí panovníka čelně

Rv.: orlice zprava

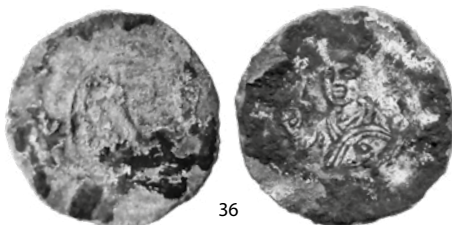
Lit.: *Cach 1974*, 48, č. 901.

35. metrologie neznámá

STARÁ BÁŇ (okr. Nymburk)

NO.: V roce 2020 na katastru obce. Nálezy dalších archeologických artefaktů naznačují, že se jedná o plochu raně středověkého až vrcholně středověkého sídliště s tvrzí.⁷

U.: Soukromá sbírka.

36

ČECHY, Svatopluk (1107–1109)

AR denár

Av.: panovník klečící před oltářem doprava, opis nečitelný

Rv.: poprsí světce se štítem a mečem, opis nečitelný

Lit.: *Cach 1972*, 31, č. 461; *Šmerda 1996*, 80–81, č. 180.

36. metrologie neznámá

STARÝ KOLÍN (okr. Kolín)

NO.: V únoru 2018 na poli na levém břehu potoka Klejnarka, asi 800 m od středu města, GPS – 50.0066900N, 15.2819819E. Nález jednotlivé mince bez dalších archeologických artefaktů.

U.: Soukromá sbírka.

37

⁷ „Báň. Tvrzka rozkládající se proti nynějšímu dvoru „Báni“ nad silnicí na úpatí vrchu Račanského. Jest to neveliký kopeček, obehnaný příkopem a valem. Připomíná se co tvrz již roku 1391, na níž seděl Halda z Báně“ (*Pič 1893*, 9).

ČECHY, Přemysl I. Otakar, jako král (1198–1230)

AR denár, 1198–asi 1222

Av.: hlava panovníka s korunou čelně, [...]**L•RE**[...]

Rv.: hlava světce čelně, [...]**CEZLA**[...]

Lit.: *Cach 1974*, 32, č. 700.

37. metrologie neznámá

ŠLOTAVA (okr. Nymburk)

NO.: V říjnu 2015 na pravém břehu říčky Mrliny na katastru obce. Nálezové okolnosti neznámé.

U.: Soukromá sbírka.

ČECHY, Vladislav II., jako král (1158–1174)

AR denár

Av.: poprsí panovníka s žezlem na hradbě mezi dvojicí věží čelně, opis nečitelný

Rv.: dvojice andělů proti sobě, mezi nimi kříž na žerdi, opis nečitelný

Lit.: *Cach 1972*, 44, č. 611; *Šmerda 1996*, 90–91, č. 252.

38. metrologie neznámá

TEHOV (okr. Praha-východ)

NO.: V dubnu 2019 na katastru obce. Nález jednotlivé mince bez dalších archeologických artefaktů.

U.: Soukromá sbírka.

ČECHY, Bedřich (1173, 1179–1181, 1182–1189)

AR denár, 1179–1181

Av.: orlice s roztaženými křídly s hlavou doleva, opis nečitelný

Rv.: poprsí světce s berlou na hradbě mezi dvojicí věží, opis nečitelný

Lit.: *Cach 1972*, 47, č. 636; *Šmerda 1996*, 92–93, č. 277b.

39. metrologie neznámá

TŘEBOSICE (okr. Pardubice)

NO.: Na katastru obce za blíže neznámých okolností.

U.: Východočeské muzeum v Pardubicích.

ČECHY, Vladislav II., jako kníže (1140–1158)

AR denár

Av.: stojící postava kladoucí dítě na oltář doprava, opis nečitelný

Rv.: postava světce, sedícího na trůnu, žehnající kříže dítěti doleva, opis nečitelný

Lit.: *Cach 1972*, 42, č. 590; *Šmerda 1996*, 86–87, č. 230.

40. metrologie neznámá; rozlomená

VELENKA (okr. Nymburk)

NO.: V květnu 2016 na katastru obce za blíže neznámých okolností.

U.: Soukromá sbírka.

ČECHY, Vladislav II., jako král (1158–1174)

AR denár, ražen pravděpodobně ke královské korunovaci v roce 1158

Av.: čtyřřádkový nápis REX / VVLAD / IZLA / VS

Rv.: čtyřřádkový nápis IV / DITA / REGI / NA

Lit.: *Cach 1972*, 44, č. 601; *Šmerda 1996*, 88–89, č. 242.

41. metrologie neznámá

VELINY (okr. Pardubice)

NO.: Na počátku roku 2016 na okraji lesního porostu na katastru obce.

U.: Východočeské muzeum v Pardubicích.

ČECHY, Bořivoj II. (1100–1107, 1109–1110, 1118–1120)

AR denár, 1100–1110

Av.: postava panovníka sedícího na trůnu čelně, v pravé ruce kopí, na levé straně štít, IOΛΛIROB +

Rv.: postava světce sedícího na trůnu doprava, WENCEZLAVS +

Lit.: *Cach 1972*, 27, č. 419; *Šmerda 1996*, 78–79, č. 173b.

42. metrologie neznámá

VELKÉ CHVALOVICE (okr. Kolín)

NO.: V roce 2020 jednotlivě asi 200 m SSV od obce. Nálezy dalších archeologických artefaktů naznačují, že se jedná o plochu raně středověkého sídliště.

U.: Soukromá sbírka.

43

ČECHY, Vladislav I. (1109–1118, 1120–1125)

AR denár, 1120–1125

Av.: postava zápasící s drakem doleva, [...]DIZLAVS + D[...]

Rv.: hlava světce v otevřené bráně kostela, S • VVENCEZLAVS

Lit.: *Cach 1972*, 39, č. 552; *Šmerda 1996*, 82–83, č. 201.

43. metrologie neznámá

44

Přemysl II. Otakar (1253–1278)

AR denár

Av.: poprsí panovníka doleva, po obvodu hvězdičky

Rv.: gryf doleva, po obvodu hvězdičky

Lit.: *Cach 1974*, 40, č. 819.

44. metrologie neznámá

VYSTRKOV (okr. Příbram)

NO.: V roce 2017 asi 100 m severně od areálu raně středověkého hradiště Hradeň (Kozárovice), GPS – 49.5435167N, 14.1594333E (k lokalitě *Buchvaldek – Sláma – Zeman 1978*; *Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003*, 147–148).⁸

U.: Soukromá sbírka.

45

8 Mince byla nalezena při vypouštění přehrady Orlík a místo nálezů je dnes po hladinou Vltavy.

ČECHY, Oldřich (1012–1034)

AR denár

Av.: poprsí panovníka s praporem čelně, [...]V•[...]

Rv.: ruka Boží, [...]L[...]

Lit.: *Cach 1970*, 42, č. 288; *Šmerda 1996*, 70–71, č. 132.

45. metrologie neznámá; zlomek

ZAJEČICE (okr. Chrudim)

NO.: V podzimních měsících 2016 na katastru obce. Nálezové okolnosti neznámé.

U.: Soukromá sbírka.

46

ČECHY, Břetislav I. (1034–1055)

AR denár, po 1050

Av.: poprsí panovníka se zdviženou pravíci čelně, vnitřní i vnější obodek hladký, BPACIZLAVS DVX

Rv.: poprsí svěťce žehnajícího pravou rukou doprava, vnitřní obodek hladký, vnější sekaný,

SCS WENCEZLAS

Lit.: *Cach 1972*, 18, č. 324; *Šmerda 1996*, 74–75, č. 154a.

46. metrologie neznámá

Zhodnocení

Uvedený přehled míst nálezů jednotlivých denárových ražeb, zejména v oblasti středního Polabí, je dokladem postupného zahušťování sídlišť v mladohradištním období. Nálezy mincí z 11. a 12. století tak velmi často dokládají jejich existenci ještě před uvedením jejich názvů v pramenech diplomatické povahy. Sídlíště jsou umístěna v blízkosti vodních toků, Labe a Cidliny, ale i jejich menších přítoků a vodotečí na okrajích říčních teras s převládajícími lehčími písčitými zeminami (*Mařík 2009*, 148). Nejstarší z nich byly jako zeměpanský majetek věnovány již od konce 10. století vznikajícím církevním institucím, především benediktinským klášterům a kapitulám (*Nový 1972*, 115–135; *Mařík 2009*, 155; *Lukas 2014*, 64–65), o majetkové genezi mladších nemáme bližší dobové zprávy, ale na konci 13. a v průběhu 14. století jsou zejména v pramenech diplomatické povahy uváděny jako majetek světských feudálů (*Kalhous 2010*). Mezi ně je možno ze shora uvedeného soupisu zařadit dnes již většinou zaniklá sídlíště na katastrech obcí Kněžičky, Konárovice, Kouřim, Podmoky, Ratenice, Stará Bář, Šlotava a Velké Chvalovice.

Nálezy mincí z 11. a 12. století jsou rovněž významným dokladem rostoucí míry „monetizace“ stále širších vrstev společnosti. Jsou-li dosavadní nečetné nálezy jednotlivých „ztrátových“ mincí z 2. poloviny 10. a z počátku 11. století soustředěny do areálů či do blízkosti raně středověkých hradíšť nebo do koridorů významných komunikací spojených s dálkovým obchodem, pak se místa nálezů jednotlivých mincí ražených od poloviny 11. století rozprostírají v širokém prostoru zemědělsky využívané krajiny, v areálech starších i nově vznikajících sídlišť vesnického charakteru a při komunikacích lokálního významu (tab. 1). Rozhodující roli v rámci prudkého rozvoje „monetizace“ české společnosti po polovině 11. století sehrály ekonomické systémové změny vyvolané nutností lepšího využívání domácích zdrojů a doprovázené ústupem české mince z mezinárodního obchodu v oblasti Pobaltí a následnou regionalizací mincovnictví a finančních trhů. K tomu přispěla mincovní reforma uskutečněná kolem roku 1050 Břetislavem I. Český denár menšího střížku se tak postupně stal základním domácím směnným prostředkem umožňujícím přechod od naturálního k peněžnímu hospodářství, ale především jednodušší vyplácení státem vynucovaných daní a poplatků (*Žemlička 1997*, 159–163).

Z numismatického hlediska je mezi zde publikovanými jednotlivě nalezenými mincemi mimořádně zajímavý a na území Čech unikátní nález „ztrátového“ denáru kolínského arcibiskupa Filipa I. z Heinsbergu (1167–1191) typu Hävernick (1935) č. 573 (?), objevený nedaleko raně středověkého hradiště u Kouřimi. Mezi málo se objevující české ražby patří tzv. korunovační denár Vladislava II. (1140–1174) typu Cach (1972) č. 601 se jménem panovnickovy manželky Judity Durynské, nalezený na katastru obce Velenka. Pouze ve třech exemplářích je znám denár Přemysla I. Otakara (1197–1230) typu Šmerda (1996) č. 301, nalezený u Dobšic. Mezi zajímavé ražby patří také denár Přemysla I. Otakara typu Cach (1974) č. 700, nalezený u Starého Kolína.

Tab. 1. Chronologický přehled nalezených a popsáných českých a moravských denárů.

Panovník	Cach (1972) č.	Místo nálezů	č.
Oldřich (1012–1034)	285	Ratenice (okr. Nymburk)	26
	288	Vystrkov (okr. Příbram)	45
Břetislav I. (1035–1055)	316	Kouřim (okr. Kolín)	8
	322	Kouřim (okr. Kolín)	9
	322	Ratenice (okr. Nymburk)	27
	324	Dašice (okr. Pardubice)	2
	324	Kouřim (okr. Kolín)	10
	324	Kouřim (okr. Kolín)	11
	324	Kouřim (okr. Kolín)	12
	324	Kouřim (okr. Kolín)	13
	324	Ratenice (okr. Nymburk)	28
	324	Zaječice (okr. Chrudim)	46
Spytihněv II. (1055–1061)	330	Hradištko I (okr. Kolín)	4
	330	Odřepsy (okr. Nymburk)	22
Vratislav II. (1061–1092)	346	Ratenice (okr. Nymburk)	29
	346	Ratenice (okr. Nymburk)	30
	348	Podmoky (okr. Nymburk)	23
	350	Ratenice (okr. Nymburk)	31
	350	Ratenice (okr. Nymburk)	32
350	Ratenice (okr. Nymburk)	33	
Břetislav II. (1092–1100)	389	Podmoky (okr. Nymburk)	24
Bořivoj II. (1100–1107, 1109–1110, 1118–1120)	419	Veliny (okr. Pardubice)	42
Svatopluk (1107–1109)	461	Stará Bář (okr. Nymburk)	36
Vladislav I. (1109–1118, 1120–1125)	552	Velké Chvalovice (okr. Kolín)	43
	556	Křinec (okr. Nymburk)	15
	558	Křinec (okr. Nymburk)	16
	560	Konárovice (okr. Kolín)	6
	561	Ratenice (okr. Nymburk)	34
Soběslav I. (1125–1140)	577	Konárovice (okr. Kolín)	7
	581	Křinec (okr. Nymburk)	17
	584	Kněžičky (okr. Nymburk)	5
Vladislav II. (1140–1174)	589	Byšice (okr. Mělník)	1
	590	Třebosice (okr. Pardubice)	40
	601	Velenka (okr. Nymburk)	41
	611	Šlotava (okr. Nymburk)	38
	614	Libotov (okr. Trutnov)	19
	614	Libotov (okr. Trutnov)	20
	614	Libotov (okr. Trutnov)	21
	616	Křinec (okr. Nymburk)	18
Bedřich (1173, 1179–1181, 1182–1189)	636	Podmoky (okr. Nymburk)	25
	636	Tehov (okr. Praha-východ)	39

Přemysl I. Otakar , jako král (1198–1230)	-	Dobšice (okr. Nymburk)	3
	700	Starý Kolín (okr. Kolín)	37
Přemysl II. Otakar (1253–1278)	819	Velké Chvalovice (okr. Kolín)	44
	901	Semice (okr. Nymburk)	35

Prameny a literatura

- Buchvaldek, M. – Sláma, J. – Zeman, J. 1978:* Slovanské hradiště u Kozárovic. *Præhistorica* 6. Praha.
- Cach, F. 1970:* Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha.
- 1972: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.
- 1974: Nejstarší české mince III. České a moravské mince doby brakteátové. Praha.
- Černá, A. 2015:* Denárový depot z Libotova. *Fórum pro konzervátory-restaurátory* 2015, 118–121.
- Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003:* Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.
- Forst, M. – Lukas, J. 2013:* Nález bavorského denáru z 10. století na hradišti Hradištko I (okr. Kolín). *Numismatický sborník* 27/2 (2012–2013), 223–225.
- Hävernick, W. 1935:* Die Münzen und Medaillen von Köln. Erster Band. Die Münzen von Köln vom Beginn der Prägung bis 1304. Köln.
- Kalhous, D. 2010:* Od Libice ke Kolínu. Dějiny jedné oblasti do husitství. *Mediaevalia Historica Bohemica* 13/2, 7–70.
- Klápště, J. 2012:* Proměna českých zemí ve středověku. Praha.
- LC I/1:* Tingl, F. A. (ed.) 1867: *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim. Liber primus.* Pragae.
- Lukas, J. 2010:* Nálezy denárů Boleslava II. v Hradištku I. (okr. Kolín), v Haníně (Kolín-Zálabí) a v Hořanech (okr. Kutná Hora). *Numismatický sborník* 25, 146–151.
- 2014: Nálezy denárů z 11. a 12. století pomocí detektorů kovů (I). *Numismatický sborník* 28/1, 57–70.
- 2016a: Nálezy denárů z 11. a 12. století pomocí detektorů kovů (II). *Numismatický sborník* 29/2 (2015), 162–182.
- 2016b: Vzácny denár Přemysla Otakara I. ze Žehuně. *Numismatický sborník* 29/2 (2015), 266–268.
- Mařík, J. 2009:* Libická sídelní aglomerace a její zázemí v raném středověku. *Dissertationes archaeologicae Brunenses/Pragensesque* 7. Praha.
- MGH SRG II:* Bretholz, B. (ed.) 1923: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum. Nova series. Tomus II. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum.* Berolini.
- Nový, R. 1972:* Přemyslovský stát 11. a 12. století. *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica. Monographie* 43. Praha.
- Piž, J. L. 1893:* Archeologický výzkum ve středních Čechách. Praha.
- Pacák, M. 2015:* Formativní procesy z pohledu „zvláštních okolností“ ve východních Čechách. Univerzita Hradec Králové. Filozofická fakulta. Diplomová práce (nepublikovaný rukopis).
- RBM II:* Emler, J. (ed.) 1882: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Tomus secundus (1253–1310).* Pragae.
- RDP:* Tomek, W. (ed.) 1873: *Registra decimarum papalium čili registra desátků papežských z diecézí Pražské.* Praha.
- Smíšek, K. – Vích, D. 2018:* Nálezy jednotlivých mincí z povrchového průzkumu v Hedčanech (k. ú. Dačice, okr. Pardubice). *Numismatický sborník* 32/1, 108–112.
- Šmerda, J. 1996:* Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století. Brno.
- Šůla, J. 1967:* Denárový nález v Libotově a jeho význam. *Numismatické listy* 22, 1–4.
- Vích, D. – Mangel, T. 2012:* Nové laténské metalické nálezy z východních Čech a severozápadní Moravy. In: Březinová, G. – Varsík, V. (eds.): *Archeológia na prahu histórie. K životnému jubileu Karola Pietu.* Nitra, 439–442.
- Žemlička, J. 1997:* Čechy v době knížecí (1034–1198). Praha.

Summary

Jiří Lukas, 11th–13th century deniers discovered by means of metal detectors (III).

An overview and description of 46 coins dated to the 11th–13th century, discovered by amateur metal detectorists ties in with two previous overviews (*Lukas 2014; 2016a*) and together with them it significantly complements our knowledge of the Early medieval occupation of Bohemia. The majority of finds come from the middle Elbe valley which is caused not only by the highest density of Early Medieval occupation in the most fertile part of Bohemia but also by the availability of information by the detectorists on the finds of these individually lost coins.

The finds of the 11th and 12th century coins clearly prove the growing ‘monetisation’ of ever broader social strata in this period. If the so-far very few finds of individually lost coins from the second half of the 10th and early 11th century concentrate in or near early medieval hill-forts or significant communication corridors associated with long distance trade, the find spots of coins minted from the mid-11th century onwards cover a large area of arable land, often in earlier or newly established rural settlements and near routes of only local significance.

A key role in the monetisation of the Bohemian society of the 11th century was played by the systemic changes in the economy motivated by the need for a better exploitation of domestic resources and accompanied by the withdrawal of Bohemian coins from international markets in the Baltic area and the subsequent regionalisation of coinage and of financial markets. This was facilitated by the monetary reform carried out by Bretislaus I in 1050. The Bohemian small-flan denier thus gradually became the domestic means of exchange enabling a transition from barter to monetary economy but mainly a simpler way for the state to collect taxes and fees.

Of supreme interest in this context is the find – unique in Bohemia – of a probably individually lost denier of the Cologne archbishop Philipp I von Heinsberg (1167–1191) of the type Hävernick (*1935*) no. 573, discovered (?) near the early medieval hill-fort of Kouřim. The rarely appearing Bohemian issues include the so-called ‘coronation denier’ of Vladislaus II (1140–1174) of the type Cach (*1972*) no. 601 with the name of the king’s wife Judith of Thuringia found in the territory of the village of Velenka. Only three exemplars are known of the Ottokar I (1197–1230) denier of the type Cach (*1974*) no. 700 found near Starý Kolín.

English summary by J. Kysela

NEZNÁMÝ DENÁR ČESKÉHO KNÍŽETE KONRÁDA II. OTY S MOTIVEM DVOJICE RYB Z ČEČELIC (OKR. MĚLNÍK)

Jan VIDEMAN – David VRÁNA

Abstract – A so-far unknown denier of Conrad II Otto, Duke of Bohemia, with a fish pair motif from Čečelice (Mělník district).

The paper presents a so-far unknown denier of Conrad II Otto, Duke of Bohemia (1182, 1189–1191), extraordinary from an iconographic point of view. The coin discovered near the village of Čečelice bears on the obverse the traditional motif of the Duke handing over the vassal banner. On the reverse, on the other hand, there is a depiction of a pair of fish strongly resembling the symbol used for the zodiacal sign of Pisces already in Antiquity and documented also in Early Medieval manuscripts.

 denier, Conrad II Otto, pisces

Na konci roku 2017 byl na poli na jižním okraji obce Čečelice (okr. Mělník), v okolí bodu GPS – 50°17'10.831N, 14°37'13.390"E, objeven dosud neznámý český denár s neobvyklým ikonografickým výjevem.¹ Není jasné, jestli jde o nález z areálu středověkého sídliště či náhodnou ztrátovou minci. Denár je uložen v soukromé sbírce.

I když opisy na obou stranách jsou dochovány pouze částečně, lze minci poměrně bezpečně přidělit druhé vládě přemyslovského knížete Konráda II. Oty (1182, 1189–1191). Obraz na lici je totiž shodný s obrazem na dvou jiných denárech téhož knížete typu Cach (1972), č. 641 a 642. Konci 12. století odpovídá i fabrika mince, charakter ražby, širší střížek a špatná jakost kovu.

ČECHY, Konrád II. Ota (1182, 1189–1191)

Av.: vlevo klečící postava přejímá praporec od postavy stojící vpravo, [.]VX[.....]

Rv.: dvě protisměrně položené ryby spojené linií do iniciály S, vedle nich v poli čtyři osmicípé hvězdy, [.]IOO[.....]

0,922 g; 18,9 mm; mince prohnutá a naprasklá

XRF:² av. – Cu 92,25 %; Ag 6,85 %; Sb 0,13 %; Pb 0,77 %; rv. – Cu 93,33 %; Ag 5,8 %; Sb 0,11 %; Pb 0,76 %

1 Za cenné informace děkujeme Mgr. Davidu Daněčkovi ze Středočeského muzea v Roztokách u Prahy a Milanu Černému.
2 Ke zjištění semikvantitativního prvkového složení byla použita rentgenová fluorescenční analýza (XRF). Na povrchu byla majoritně zastoupena měď, několika procenty bylo zastoupeno stříbro, koncentrace ostatních prvků byly v desetinách procent. Výsledky zjištěné na averzu i reverzu mince spolu velmi dobře koreluji. XRF analýzu provedl RNDr. Lukáš Richtera, Ph.D. z Mendelovy Univerzity v Brně na ED-XRF spektrometru XEPOS (Pd rentgenová lampa 50 W/50 kV), za což mu tímto děkujeme.

Nejlépe čitelné kusy typu Cach (1972) č. 641 a 642, vyobrazené kresbami v publikaci F. Cacha, mají jméno panovníka na straně s motivem investitury. Nový denár s rybami má na stejné straně čitelná písmena VX v pozici, která odpovídá slovu DVX, stejně jako na výše uvedených typech. Čitelná písmena na straně s rybami neodpovídají očekávanému opisu SANCT VVENCEZLAV. Nejistá je i samotná vzájemná poloha líce vůči rubu. Nevíme bohužel, jak chtěl tvůrce razidla obraz orientovat. Písmena CO evokují myšlenku, že se jedná o začátek opisu v podobě + CO[NRATVS]. Rozlišení detailů sice komplikují korozní produkty, ale symbol před čitelnými písmeny, který by mohl být křížkem, je neúplný; při detailním zvětšení je plocha v místech, kde by byla ramena křížku, prázdná. Denáry z 90. let 12. století mají často opisy různě zkomolené a existuje více variant razidel, bohužel u Konráda II. Oty nemáme k dispozici dostatek srovnávacího materiálu. Přesto však lze považovat připsání prezentované mince tomuto panovníkovi za spolehlivé.

Zatímco na líci je vyobrazen výjev předávání lenního praporce, dobře známý nejen ze dvou výše uvedených denárových typů Konráda II. Oty, ale i z dalších českých denárů 12. století (Konečný 2004, 104–105), motiv na rubu je výjimečný a dosud nebyl na žádné české minci zaznamenán. Představuje jej dvojice ryb položená souběžně, avšak v protilehlém směru, vzájemně propojená stočenou linií ve tvaru písmene „S“. Mimo to jsou po stranách v poli mince umístěny čtyři osmicípé hvězdy.

Důležité informace o ražbě poskytla i XRF analýza složení kovu, která doložila obsah stříbra jen kolem 6 %. Velice nízkou ryzost zkoumané slitiny nepřímo potvrzuje i provedená hydrostatická zkouška, zjištěná hodnota 8,5992 g.cm⁻³ je nižší, než hustota samotné mědi (8,92 g.cm⁻³) a leží mimo obor možných hodnot hustot binární slitiny Ag-Cu. Zjištění nižší hustoty, než by odpovídalo zjištěným 6–7 % stříbra (tj. hustotě 9,0060–9,0189 g.cm⁻³), je způsobeno přítomností korozních produktů na povrchu zkoumané mince.

Jak již bylo naznačeno, zcela jedinečná je ikonografie rubní strany nově popsaného denáru. Ryba, interpretovaná jako křesťanský symbol vyjadřující jméno Ježíše Krista ve zkratce ICHTYS, má svůj původ již v počátcích křesťanství. Na středověkých mincích denárového období se ovšem objevuje poměrně výjimečně. Z domácího prostředí známe pouze dva velmi vzácné moravské denáry z první třetiny 12. století, na nichž je tento symbol použit. První z nich je denár olomouckého knížete Oty II. Černého typu Cach (1972) č. 486 / Videman – Paukert (2009), č. 162 (obr. 1:1), známý pouze ve třech exemplářích z rakvíckého nálezu a z nálezu v Nové Dědině. Druhým je denár typu Cach (1972) č. 520 / Videman – Paukert (2009), č. 217 (obr. 1:2), nejčastěji přisuzovaný znojemskému knížeti Konrádu II. (1123–1128, 1130–1156). Ztotožnění motivu ryby s křesťanským symbolem zde nasvědčuje i skupina dalších moravských ražeb s christologickými náměty z téhož období, a to buď s Beránkem Božím (Cach 1972, 36, č. 520), úpony vinné révy v podobě christogramu (Cach 1972, 36, č. 521; Videman 2010, 69–70), či dvojice ptáků držících uprostřed kříž (aukce ČNS Kroměříž 114, 26. 11. 2016, č. 41).

Obr. 1. Ryba na moravských denárech z 1. třetiny 12. století: 1. Typ Cach (1972) č. 486 (ex. *Numismatika Aurea* 90, 1. 12. 2018, č. 505); 2. Typ Cach (1972) č. 520 (ex. *ČNS Kroměříž* 114, 26. 11. 2016, č. 42).

Lze však konstatovat, že při mimořádně bohaté a pestré produkci českých a moravských denárových ražeb představují mince s takto ryze pojatou křesťanskou symbolikou pouze ojedinělý segment. Daleko významnější jsou mezi nimi zastoupeny mince s motivy světců, ať už patronů přemyslovské dynastie či dalších. T. Krejčík (1986, 376), který se zabýval ikonografií moravských denárů, poukázal v této souvislosti na přítomnost motivu ryby v knižní malbě, jmenovitě v rukopise brněnského misálu, uloženém dnes v knihovně rajhradského kláštera, který je datován do poloviny 12. století. I zde je však použit motiv pouze jedné ryby jako součást ozdobně provedené iniciály „T“ a navíc se zde do ryby zakusují dvě šelmy, což naznačuje jiný symbolický význam (obr. 2).

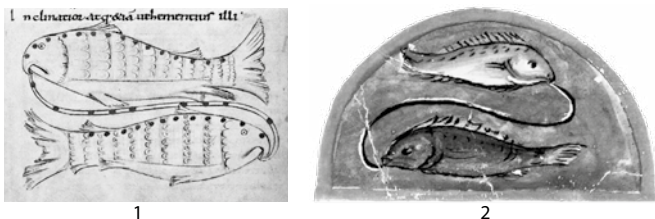
Obr. 2. Iniciála „T“ v misálu z knihovny rajhradského kláštera.

Mimo naše území je významným příkladem užití dané symboliky na mincích denár města Stade z 1. poloviny 11. století (*Dannenberg 1876*, 278–279, č. 721, tab. 31:721), u nějž je zřejmě nápis „PISCIS“ převedením onoho řeckého kryptogramu „ICHTHYS“ doslovným překladem do latiny, čemuž nasvědčuje kombinace se znamením kříže a AGNVS DEI v opisu.

Obr. 3. Město Stade, denár z doby před rokem 1038 (*Dannenberg 1876*, 278–279, č. 721, tab. 31:721).

V případě motivu ryb na nově objeveném českém denáru z konce 12. století však není jisté, zda je použit ve stejném významu. Už jen proto, že místo jedné jsou zde použity ryby dvě, a to navíc spojené do tvaru iniciály „S“. Výklad nacházíme překvapivě v iluminovaných středověkých rukopisech, kde nalezneme shodně vyobrazené souhvězdí Ryb, případně též stejnojmenné znamení zvěrokruhu (obr. 4).

Obr. 4. Vyobrazení znamení ryb v iluminovaných středověkých rukopisech. 1. British Library, Ms Harley 2506, fol. 36v; 2. Biblioteca Apostolica Vaticana, Ms. Vat. gr. 1291, fol. 22r.

Obdobný, ikonograficky pozměněný motiv dvojice ryb nacházíme, byť výjimečně, i na dalších středověkých mincích z blízkého i vzdálenějšího časového horizontu. První z nich je brakteát z kláštera Reichenau u Bodamského jezera (obr. 5), ražba opata Diethelma z Krenkingenu (1169–1206), kladená do období 1190/1200 (*Klein – Ulmer 2001*, 64, č. 56.3). Kromě toho, že se jedná o minci s našim denárem prakticky soudobou, zaujme shoda v několika detailech, především v umístění hvězd v poli mince vyplňující prostor vedle ryb, které naznačuje, že i zde se jedná o hvězdné znamení. Vzdělaný tvůrce, který umístil námět na českém denáru Konráda II. Oty, nicméně vycházel z jiné ikonografické tradice.

Obr. 5. Reichenau, opatství, Diethelm z Krenkingenu (1169–1206), brakteát z období 1190/1200 (ex. *Meister-Sonntag 5*, 19.–20. 9. 2007, č. 1219).

Motiv dvojice proti sobě položených ryb, ovšem bez hvězd po stranách, je vyobrazen na anonymním frísašském féniku (obr. 6) z období před rokem 1235 (*CNA I*, 187, č. Cj 55–56).

Obr. 6. Neurčený emitent a mincovna, frísašský fénik, před 1235 (*CNA I*, 187, č. Cj 55–56).

Další, v tomto případě o století mladší ražbou je obol uherského krále Ondřeje III. (1290–1301). Tato, podle znalostí autorů dříve nepublikovaná ražba, se nachází ve sbírce Múzea mincí a medailí v Kremnici (*Kamhalová – Haas Kianička – Chmelík 2018*) kam byla zakoupena v roce 2013 ze soukromé sbírky, bez bližších informací o jejím původu (obr. 7). Na lici je shodný motiv jako na reversu denáru Ondřeje III. typu Huszár (*1979*) č. 422, z čehož vychází i přidělení mince.³

Obr. 7. Uhry, Ondřej III. (1290–1301), rubní strana obolu s motivem znamení ryb (podle *Kamhalová – Haas Kianička – Chmelík 2018*), revers.

Poslední autory tohoto článku objevený příklad použití motivu znamení ryb na mincích pochází z Persie a je výrazně mladší, AE fals z mincovny Rasht (*Valentine 1911*, 143, č. 87) byl ražen až v roce 1168 hidžry, tedy v závěru 18. století. Motivy, mající vzor v evropských středověkých ražbách, nacházíme i na dalších měděných perských mincích z mincovny Rasht z daného období, není tedy jisté, zda se v tomto případě jedná o nezávislou místní inspiraci.

Obr. 8. Persie, mincovna Rasht, AE fals 1168 AH, 28 mm (ex. *VCoins*).

3 Za cenné informace děkujeme Mgr. Marku Budajovi, Ph.D.

Vyobrazení souhvězdí Ryb s motivem esovitě prohnuté stužky, která je propojuje, má literární předlohu ve starověkém Pseudo-Erastothenově *Zhvězdění (Catasterismi)*, kde čteme: „*Ryby. To jsou potomci Velké ryby [tj. souhvězdí Jižní ryba], o níž budeme podrobněji vyprávět, až se k ní dostaneme. Leží vůči sobě obráceně, každá má ocas na jinou stranu; jedné se říká severní, druhé jižní. Mezi sebou mají šňůrku, procházející kolem přední nohy Berana.*“ (Hadravová /ed./ 2013, 168).⁴ Pronikání této ikonografie do vyobrazení stejnojmenného znamení zvěrokruhu dokládá řecký rukopis Příručních tabulek Klaudia Ptolemaia z Vatikánské knihovny.⁵ Rukopis se datuje do 9. století, předlohy iluminací je však třeba hledat již ve starověku.

Otázkou zůstává důvod vyobrazení hvězdného znamení na denáru přemyslovského panovníka. Části zvěrokruhu se od starověku prolínaly s časovými jednotkami měsíců, tudíž se nabízí úvaha, že vyobrazení symbolicky připomíná konkrétní historickou událost. Motiv investitury na aversu přivádí k myšlence, zda se nejedná o nástup Konráda II. Oty na pražský stolec, tedy předání léna císařem. K tomu došlo po smrti knížete Bedřicha († 25. 3. 1189), a to na sněmu v Řezně, někdy před 11. květnem téhož roku (*Milevský letopis* 2013, 139–140).⁶ Toto rozmezí však neodpovídá znamení Ryb, myšlenku nástupního denáru tedy nelze podpořit tím spíše, že motiv investitury se objevuje na Konrádových denárech opakovaně. Budeme-li se držet předpokladu, že obrazy na rubu a líci spolu souvisejí a že motiv investitury zachycuje Konráda Otu před císařem, přičemž znamení Ryb se tady váže k březnu, mohlo by se jednat o pamětní ražbu k uplynutí prvního nebo druhého roku vlády, k čemuž je třeba počítat s volbou a investiturou v měsíci dubnu 1189 a tedy s dvanáctým měsícem vlády v březnu 1190 či 1191.

Jsou zde však i jiné hypotetické možnosti. Vyobrazení dvou ryb může mít i v podobě souhvězdí zároveň další symbolické významy (*Stubbs /ed./ 1872, 407–408*).⁷ V českém prostředí nalezneme dvě ryby v Homiliáři opatovickém z 1. poloviny 12. století, kde je uveden symbolický výklad evangelijního příběhu o záračném rozmnožení pokrmů. Pět chlebů tady symbolizuje Pět knih Mojžišových, zatímco dvě ryby jsou Starý a Nový zákon.⁸ Podobné výklady měly dlouhou tradici, oblíbený Sv. Augustin v kázání na stejné téma uvádí mezi jinými možnostmi, že se jedná o dva posvátné úřady, totiž královský a kněžský.⁹ V době pražské vlády Konráda II. Oty by se taková souvislost hodila k roku 1191, kdy nastupuje papež Celestin III. a zároveň je korunován císařem Jindřich VI., obojí však spadá do měsíce dubna, což by vylučovalo souvislost se zvěrokruhem (*Bláhová 2001, 748, 778*).¹⁰ Konečně se nabízí možnost, že souhvězdí Ryb je vyobrazeno v souvislosti s konkrétní astronomickou událostí. Tomu by mohla nasvědčovat okolnost, že motiv se objevuje v malém časovém odstupu, či snad dokonce současně na denáru Konráda II. Oty a na zmíněném feniku opata Diethelma z Reichenau, datovaném do let 1190–1200. Jednoznačný výklad zatím není možné stanovit, věříme však, že bude upřesněn dalším badáním.

Literatura

Bláhová, M. 2001: Historická chronologie. Praha.

Cach, F. 1972: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.

CNA I: Koch, B. 1994: Corpus Nummorum Austriacorum (CNA). Band I. Mittelalter. Wien.

Dannenberg, H. 1876: Die Deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit. Berlin.

Hadravová, A. (ed.) 2013: Sphaera octava. Mýty a věda o hvězdách II. Gaius Iulius Hyginus: O astronomii. Praha.

4 Pseudo-Erastothenés z Kyrény: *Zhvězdění*.

5 Biblioteca Apostolica Vaticana, Ms. Vat. gr. 1291, srov. fol. 9r a fol. 22r. Rukopis je dostupný na https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.gr.1291 (9. 2. 2019).

6 „*Tého roku zeměl český kníže Bedřich, totiž dne 25. března, a byl pochován v Praze u svatého Víta. Po něm nastoupil Konrád, jinak Ota (...) odešel do Řezna a z rukou císaře na jeho posledním sjezdu, o němž se jednalo výše, přijal korouhve.*“

7 Nelze na okraj nezmiňt historku z roku 1190, kdy byly po výronu lávy z Etny nalézány popálené ryby zvané ryby sv. Agáty (*pisces semusti, qui dicuntur pisces sanctae Agathae*), jejichž označení souvisí se záračným obrácením toku lávy do moře pomocí závoje této svěťice.

8 *Homiliarium quod dicitur Opatovicense*, Národní knihovna ČR, sign. III. F. 6, fol. 87: „*nam quinque panes, quos dominus distribuit in quinque milia hominum, quinque libros Moysi significant, duos quoque pisces, quos similiter dominus distribuit in turbas, libri prophetarum, vel vetus et novum testamentum significant.*“

9 *Sancti Aurelii Augustini Opera Omnia V (= PL XXXVIII), Sermo CXXX, col. 725: „Duo pisces sunt, aut duo praecepta dilectionis Dei et proximi, aut duo populi ex circumcissione et praeputio, aut duae illae sacrae personae regis et sacerdotis.*“

10 Jindřich VI. byl korunován 15. 4. 1191, papež Celestin III. byl uveden do úřadu o den dříve.

- Huszár, L. 1979: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute. München.*
- Kamhalová, M. – Haas Kianička, D. – Chmelík, M. 2018: Múzeum mincí a medailí Kremnica 1890–2015. Kremnica.*
- Klein, U. – Ulmer, R. 2001: Concordantiae Constantienses (CC). Tabellarischer Katalog der Bodensee-Brakteaten. In: Beiträge zur Süddeutschen Münzgeschichte 2001. Festschrift zum 100jährigen Bestehen des Württembergischen Vereins für Münzkunde e. V. Stuttgart, 27– 160.*
- Konečný, L. 2004: Motiv investitury na mincovních obrazech. In: Grossmannová, D. – Štefan, J. T. (eds.): Realita, představa, symbol v numismatické ikonografii. Acta numismatica Bohemiae, Moraviae et Silesiae 8. Ostrava, 103–122.*
- Krejčík, T. 1986: Ikonografie moravských denárů. In: Sejbal, J. (ed.): Denárová měna na Moravě. Sborník prací z III. numismatického symposia 1979. Ekonomicko-peněžní situace na Moravě v období vzniku a rozvoje feudalismu (8.–12. století). Brno, 369–378.*
- Migne, J.-P. (ed.) 1841: Sancti Aurelii Augustini Opera Omnia V/1 (= Patrologia Latina 38). Paris.*
- Milevský letopis 2013: Kernbach, A. – Moravová, M. – Wihoda, M. (eds.): Milevský letopis. Zápisky Vincencia, Jarlocha a Ansberta. Praha.*
- Stubbs, W. (ed.) 1872: Memoriale fratris Walteri de Coventria. London.*
- Valentine, W. H. 1911: Modern copper coins of Muhammadan states od Turkey, Persia, Egypt, Afghanistan, Morocco, Tripoli, Tunis etc. London.*
- Videman, J. 2010: Křesťanská symbolika na neznámém moravském denáru z počátku 12. století. In: Grossmannová, D. – Štefan, J. T. – Videman, J. (eds.): Mincovníctví církevních institucí ve střední Evropě. Acta numismatica Bohemiae, Moraviae et Silesiae 9. Kroměříž–Ostrava, 69–80.*
- Videman, J. – Paukert, J. 2009: Moravské denáry 11. a 12. století. Kroměříž.*

Summary

Jan Videman – David Vrána, A so-far unknown denier of Conrad II Otto, Duke of Bohemia, with a fish pair motif from Čečelice (Mělník district).

A so-far unknown denier of Conrad II Otto, Duke of Bohemia from the house of Přemyslid (1182, 1189–1191) was discovered near the village of Čečelice. The obverse bears the traditional motif of the Duke handing over the vassal banner, documented not only on two well-known denier types issued by Conrad II Otto but also on other Bohemian deniers of the 12th century. As a matter of fact, the obverse motif is identical to the depiction on two other deniers of the same Duke of the type Cach (1972) nos. 641 and 642. The reverse motif is most atypical in the local milieu: it depicts a pair of fish, parallel but facing in opposite directions, and connected by an S-shaped line; beside it, there are four eight-point stars in the field. The motif is identified as the zodiac sign of Pisces due to the similarity with the depiction of the sign in several Medieval manuscripts. A similar motif has not been documented in Bohemian denier coinage yet, although identical or similar motifs can be found on various coins, more or less close to our piece in time or space. The reasons for the adoption of this iconography on Conrad II Otto's coins cannot be undisputedly accounted for.

Important information concerning the coin was provided by the XRF analysis of the alloy composition which attested that it contained a mere 6% of silver. The very low fineness of the metal was indirectly confirmed also by a hydrostatic test: the value of 8.5992 g.cm⁻³ is lower than the density of copper itself (8.92 g.cm⁻³) and outside the range of potential densities of the binary Ag-Cu alloy. The fact that the detected density is lower than that corresponding to the 6–7 % silver alloy (i.e. 9.0060–9.0189 g.cm⁻³) is caused by the presence of corrosive products on the coin surface.

English summary by J. Kysela

NÁLEZY MINCÍ Z 12. A 13. STOLETÍ Z AREÁLU RANĚ STŘEDOVĚKÉHO SÍDLIŠTĚ V OPOLÁNKÁCH (OKR. NYMBURK)

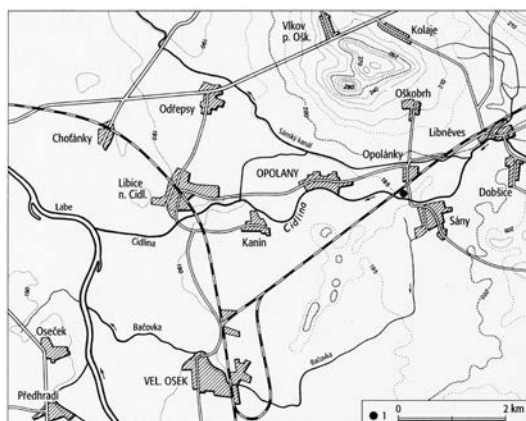
Jiří LUKAS

Abstract – Finds of 12th and 13th century coins from the Early Medieval settlement in Opolánky (Nymburk district).

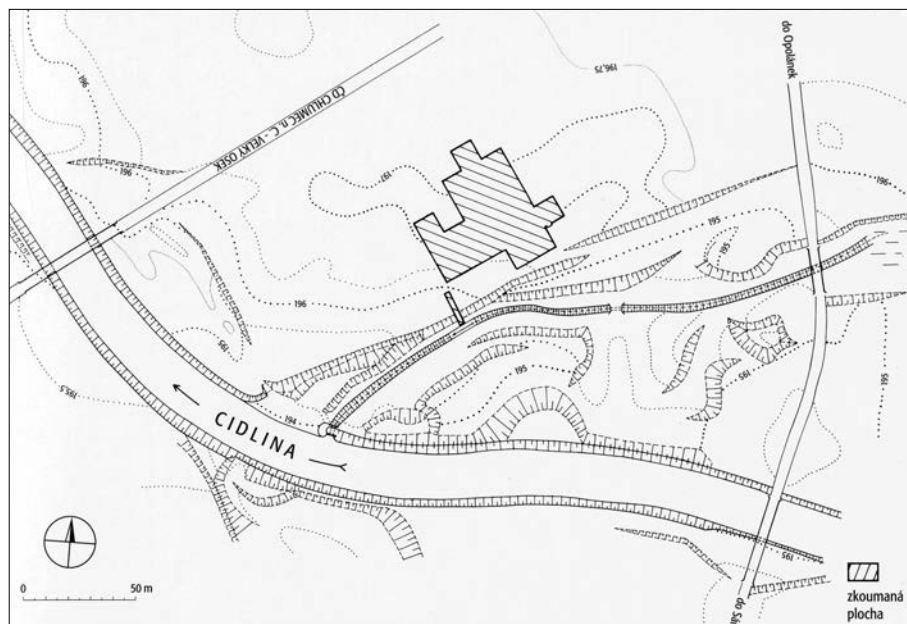
The paper presents coins discovered in the area of a defunct Early Medieval settlement in the site of 'Staré Badry', in the cadastral area of Opolánky. Even though the site has been subject to archaeological research for a long time, the coins only appeared in recent private metal detector surveys. They include mainly Bohemian deniers and a Hungarian denier dated to the 12th century. The find of an English penny issued by Henry III is very unusual in Bohemia.

 Early Middle Ages, Staré Badry, Opolánky, England, denier

Mezi významné archeologické lokality při dolním toku Cidliny náleží rovněž zaniklé sídliště v poloze „Staré Badry“ (k. ú. Opolánky; okr. Nymburk), ležící na pravém břehu řeky v prostoru mezi obcemi Opolánky a Sány (obr. 1). Název „Staré Badry“ dal tomuto místu poděbradský lékárník a archeolog Jan Hellich (1850–1931), provádějící zde své povrchové sběry od konce 19. do 20. let minulého století (Hellich 1923; 1928a; 1928b). V letech 1965–1966 a 1969–1973 probíhal na lokalitě systematický terénní výzkum Archeologického ústavu ČSAV v Praze pod vedením Jarmily Princové-Justové, který prokázal existenci polykulturního sídliště na říční terase Cidliny s kumulací objektů z neolitu, eneolitu, lužické kultury, halštatsko-laténského období, z doby římské a z období stěhování národů (Justová 1972, 46–47; Princová-Justová 2004, 109–110). Zároveň zde byly odkryty archeologické artefakty a reliktů objektů z období časně slovanského, ze starší a střední doby hradištní (Princová-Justová 2004). Plocha archeologicky zachyceného sídliště je na jihu vymezena hranou říční terasy na pravém břehu Cidliny, na východě zasahuje za silnici, protínající polohu „Staré Badry“ a vedoucí z Opolánek do Sán. V severozápadní části pokračuje slovanské sídliště za zde probíhající železniční trať (obr. 2).

Obr. 1. Poloha „Staré Badry“ v geografických souvislostech dolního toku Cidliny (podle Princová-Justová 2004, 108).

Obr. 2. Archeologicky zkoumané plochy v poloze „Staré Badry“ (podle Princová-Justová 2004, 109).

Výzkum prokázal, že lokalita byla sice od počátku 9. století opuštěna, v polovině 10. století zde však vznikla nová osada, dělicí se na dvě části a opevněná příkopy s mohutnou palisádou. Ta pak existovala nejméně do sklonku 12. století a pravděpodobně k ní náleželo kostrové mladohradištní pohřebiště, ležící přibližně jeden kilometr severně, na úpatí vrchu Oškobrh. Po zániku posledního horizontu zdejšího osídlení bylo místo přeměněno v polnosti (Justová 1972, 47–49; Princová-Justová 2004, 109–110).¹

V nejstarších písemných pramenech jsou Badry zmiňovány v nedatovaném listinném falsu z poloviny 12. století, založeném na starších aktových záznamech (CDB I, 371–391, č. 387)² a v listině Přemysla I. Otakara, vydané v roce 1222 (CDB II, 214–218, č. 229),³ mezi majetky vyšehradské kapituly. Texty obou listin potvrzují existenci vinic a o ně se starajících osob v prostoru osady a druhá z nich nám dává představu o rozsahu obdělávaných polností.

Kromě starších archeologických výzkumů a průzkumů přináší nyní nové informace o nejmladší fázi existence osady v poloze „Staré Badry“ také numismatika. Při privátních průzkumech s detektory kovů bylo na ploše lokality objeveno v průběhu minulých let celkem 16 exemplářů jednotlivých „ztrátových“ mincí z 12.–13. století, uložených dnes v soukromých sbírkách. Pět z těchto ražeb bylo již dříve publikováno (Lukas 2014, 59–60, č. 3–7; č. kat. 4, 7, 9, 11 a 15).

ČECHY, Vladislav I., 1. vláda (1109–1118)

AR denár, 1109–1118

Lit.: Cach 1972, 38, č. 540.

1. 0,26 g; zlomek

1 Výsledky výzkumu dokumentující mladohradištní fázi sídliště v poloze „Staré Badry“ dosud nebyly podrobně publikovány. J. Princová-Justová, ale i J. Mařík spojují vznik tohoto mladohradištního sídliště se založením hradiště v Libici nad Cidlinou, pro něž tvořilo hospodářské zázemí (Justová 1972, 45, 49; Mařík 2009, 149; k lokalitě srov. Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003, 226–227).

2 „Badreh de vinitoribus, quorum nomina sunt ista: Radon, Nuzek, Csascsa, Lubgoz“ (CDB I, 375, č. 387; k otázce datace a filiace listinných falsů Nový 1972, 126–130; 1991, 133–136; Psiková 1973).

3 „Badreh de terra VII manses cum vinitoribus IIIlor“ (CDB II, 216, č. 229). Listina Přemysla I. Otakara potvrzuje privilegium Vratislava II., týkající se výčtu pozemkového vlastnictví vyšehradské kapituly. K založení kapituly došlo kolem roku 1070. O dalších majetkových změnách, týkajících se Starých Bader Kalhous 2010, 53–54.

Vladislav II., jako kníže (1140–1158)

AR denár, 1140–1158

Lit.: *Cach 1972*, 42, č. 592.

2. 0,28 g (zl., 1/2)

AR denár, 1140–1158

Lit.: *Cach 1972*, 42, č. 592.

3. 0,18 g (zl., 1/4)

Bedřich, 2. vláda (1179–1181)

AR denár, 1179–1181

Lit.: *Cach 1972*, 46, č. 623.

Ex.: *Lukas 2014*, 59, č. 4.

4. 0,615 g; 17,0 mm; perforovaná

AR denár, 1179–1181

Lit.: *Cach 1972*, 46, č. 623.

5. 0,54 g

AR denár z let 1179–1181

Lit.: *Cach 1972*, 46, č. 625.

6. 0,37 g; zlomek

AR denár, 1179–1181

Lit.: *Cach 1972*, 46, č. 626.

Ex.: *Lukas 2014*, 59, č. 5.

7. 0,55 g; 16,0 mm; zlomek

AR denár, 1179–1181

Lit.: *Cach 1972*, 46, č. 627.

8. 0,46 g

AR denár, 1179–1181

Lit.: *Cach 1972*, 46, č. 629.

Ex.: *Lukas 2014*, 59, č. 3.⁴

9. 0,28 g; 12,7/14,0 mm

AR denár, 1179–1181

Lit.: *Cach 1972*, 46, č. 631.

10. 0,57 g

Přemysl I. Otakar (1192–1193, 1197/1198–1230)

AR denár, po 1198

Lit.: *Cach 1972*, 49, č. 661.

Ex.: *Lukas 2014*, 60, č. 6.

11. 1,11 g; 18,0/18,2 mm

Přemysl II. Otakar (1253–1278)

AR brakteát, 1265–1270

Lit.: *Skalský 1936*, 4, č. 2, tab. I:3; *Cach 1974*, 41, č. 821.

4 V roce 2014 byla mince určena jako Svatopluk (1107–1109), typ *Cach (1972)* č. 461. Lineární kresba obličejů mužského poprsí s mečem na rubní straně však naznačuje, že se jedná o denár knížete Bedřicha z let 1179–1181 napodobující do detailu ikonografii uvedeného typu Svatoplukova denáru.

Kom.: Mince tvořily součást na čtvrtinu přeloženého brakteátového svitku, nalezeného v roce 2018. (GPS – 50.128228N, 15.238198 E).

12. 0,562 g; 26 mm

13. 0,629 g; 26 mm

14. 0,506 g; 26 mm

UHRY, Koloman (1095–1114)

AR denár

Lit.: *Huszár 1979*, 37, č. 41.

Ex.: *Lukas 2014*, 60, č. 7.

15. 0,33 g; 10,9 mm; zlomek

ANGLIE, Jindřich III. (1216–1272)

AR sterling (penny), typ „double long cross“, 1247–1278

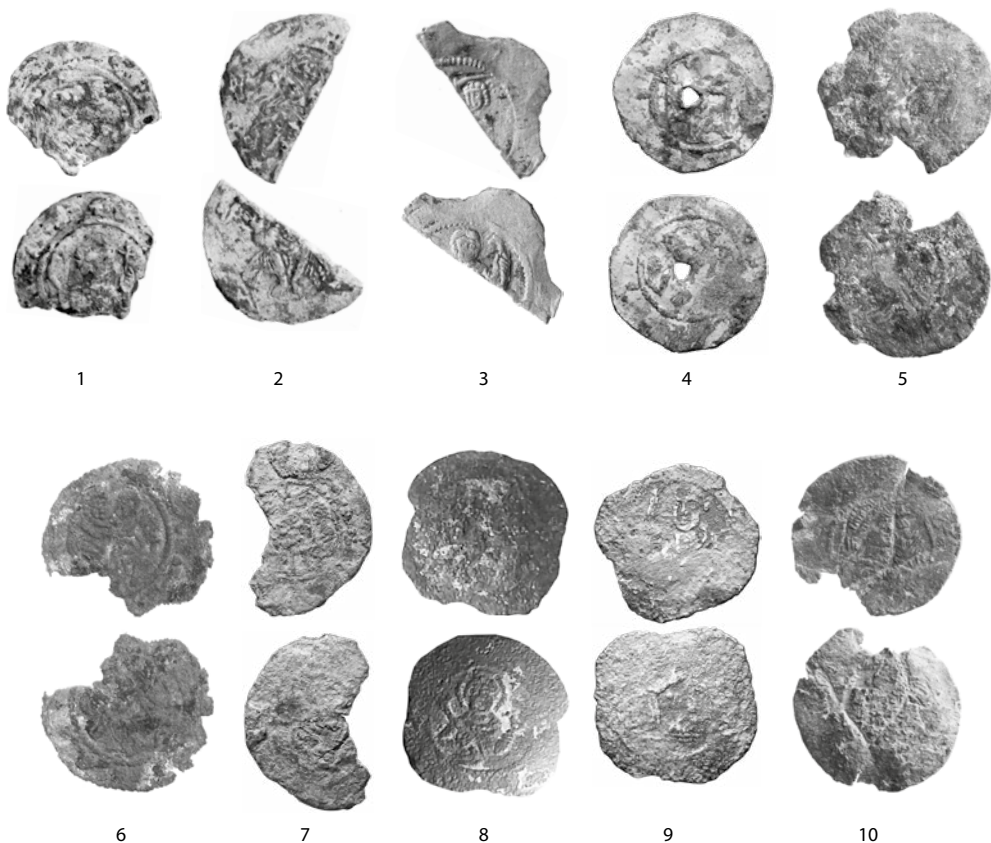
Av.: hlava panovníka v perličkovém obvodu čelně, HENRICVS REX [...]

Rv.: nitkový kříž s trojicemi kuliček v úhlech ramen, opis nečitelný

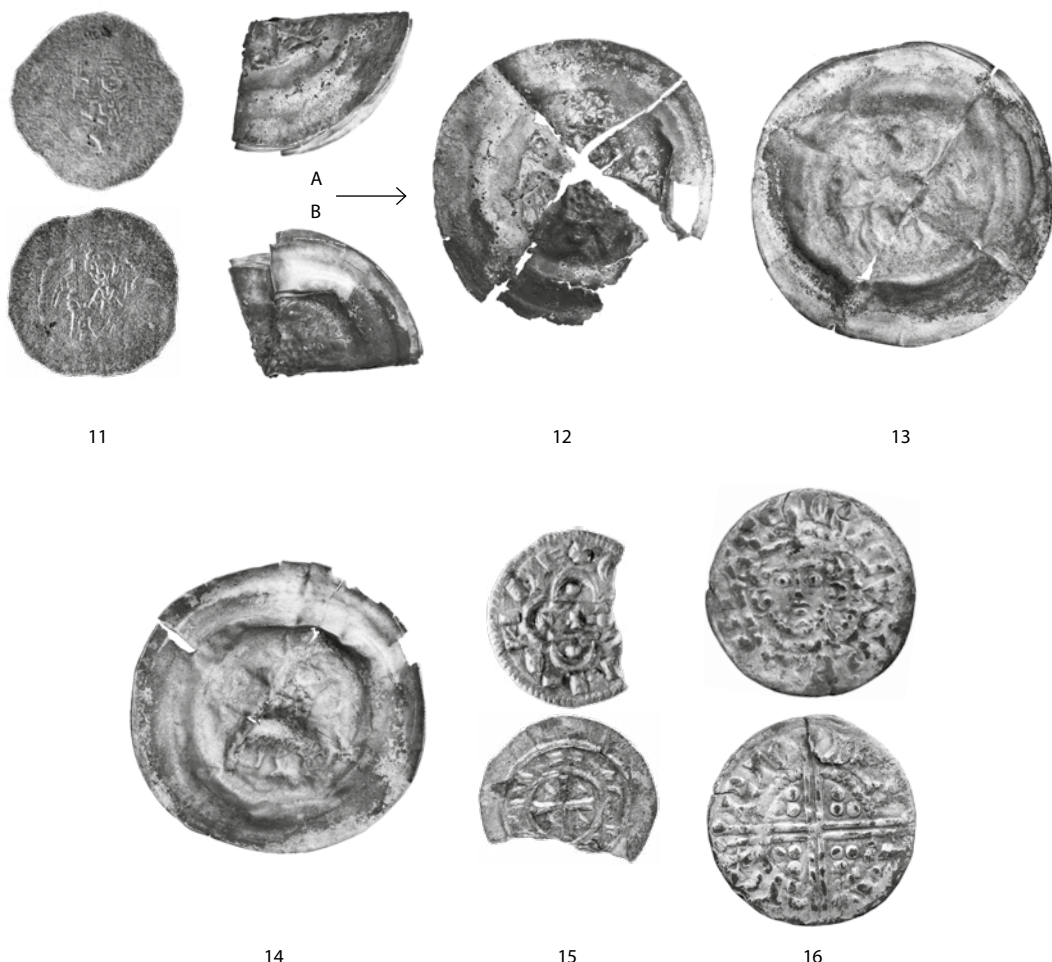
Lit.: *Skingley 2011*, 163, typ č. 1374.

Kom.: Mince byla nalezena na přelomu srpna a září 2013 uvnitř plochy zaniklého sídliště (GPS – 50.1287733N, 15.2398586E).

16. 1,123 g; 18,2/18,0 mm; praskliny při okraji

Obr. 3a. Opolánky – mince pocházející z areálu sídliště v poloze „Staré Badry“ (čísla odpovídají katalogu; zvětšeno 1,5:1).

Obr. 3b. Opolánky – mince pocházející z areálu sídliště v poloze „Staré Badry“, brakteátový svitek (A–B) obsahoval po rozebrání mince č. 12–14 (čísla odpovídají katalogu; zvětšeno 1,5:1).

Nejstarší minci souboru jednotlivě nalézaných ražeb představuje denár uherského panovníka Kolomana (1095–1114),⁵ nejmladšími jsou brakteáty Přemysla II. Otakara (1253–1278), ražené v letech 1265–1270⁶ (tab. 1). Nález mince ražené anglickým panovníkem Jindřichem III. v letech 1247–1278 časově odpovídá období ražby brakteátů Přemysla II. Otakara a je důkazem existence osady v poloze „Staré Badry“ ještě na počátku 2. poloviny 13. století. Výjimečnost nálezku tkví navíc v jeho geografickém původu. Jedná se totiž o první dokumentovaný nález anglické mince z tohoto časového úseku v Čechách. Pro zhodnocení významu nálezů v širších souvislostech nám však chybí další srovnávací materiál.⁷

Uvedený numismatický materiál zároveň naznačuje možnou změnu funkce a významu raně středověkého opevněného sídliště v poloze „Staré Badry“ po vyvrácení slavníkovské Libice v roce 995. Libické hradiště se stalo po vyvraždění Slavníkovců součástí již existující přemyslovské hradecké soustavy, jak o tom svědčí Kosmova zpráva k roku 1108 (*MGH SRG NS II*, 114)⁸ a údaje z listiny Soběslava I. z roku

5 K hodnocení dosavadních vzácně se vyskytujících nálezů uherských denárů v Čechách srov. *Militký 2013*.

6 K datování středních brakteátů Přemysla II. Otakara typu Cach (1974) č. 821 s vyobrazením harpyje s korunovanou hlavou (většně soupisu nálezů) přispělo zpracování depotu Vrátno (*Schneider – Krásný 2020*, 62).

7 Podobný příklad představuje ojedinělý nález pravděpodobně „ztrátového“ denáru kolínského arcibiskupa Filipa I. z Heinsbergu (1167–1191) typu Hävernick (1935) č. 573 (?) nedaleko raně středověkého hradiště v Kouřimí (*Lukas 2019*, 144, č. 14).

8 „Interea Bosey in villa Lubice heu ! ignarus fatorum dum se locat cum filio et uxore ad prandium, astittit puer, qui diceret: Ecce, domine, multi sine ordine accurrunt per campum festinando“ (*MGH SRG NS II*, 114).

1130, potvrzující kapitule vyšehradské darování desáté části ročního tributu z některých významných hradů (*civitatibus*).⁹ Oproti tomu je v listinném falsu, vzniklém v prostředí kláštera sv. Jiří na Pražském hradě před rokem 1233, zařazena Libice mezi majetky kláštera v pozici jedné ze vsí v oblasti dolní Cidliny a středního Polabí.¹⁰ Odrazem postupně upadajícího významu libického hradu a jeho předhradí od poloviny 11. století jsou nálezy jednotlivých mincí z tohoto časového horizontu, po němž následuje časová prodleva až do počátku 14. století (tab. 2).¹¹

Tab. 1. Nálezy jednotlivých českých mincí z 12.–13. století z areálu raně středověkého sídliště v poloze „Staré Badry“.

č.	Panovník	Cach	ražba z let	rok nálezů
1	Vladislav I., 1. vláda (1109–1118)	540	1109–1118	2020
2	Vladislav II., jako kníže (1140–1158)	592	1140–1158	2020
3	Vladislav II., jako kníže (1140–1158)	592	1140–1158	2020
4	Bedřich, 2. vláda (1179–1181)	623	1179–1181	před 2014
5	Bedřich, 2. vláda (1179–1181)	623	1179–1181	2020
6	Bedřich, 2. vláda (1179–1181)	625	1179–1181	2020
7	Bedřich, 2. vláda (1179–1181)	626	1179–1181	před 2014
8	Bedřich, 2. vláda (1179–1181)	627	1179–1181	2020
9	Bedřich, 2. vláda (1179–1181)	629	1179–1181	před 2014
10	Bedřich, 2. vláda (1179–1181)	631	1179–1181	2020
11	Přemysl I. Otakar (1192–1193, 1197/1198–1230)	661	po 1198	před 2014
12	Přemysl II. Otakar (1253–1278)	821	1265–1270	2018
13	Přemysl II. Otakar (1253–1278)	821	1265–1270	2018
14	Přemysl II. Otakar (1253–1278)	821	1265–1270	2018

Tab. 2. Nálezy jednotlivých mincí z 11. a 12. století z areálu a předhradí raně středověkého hradu v Libici.

č.	Panovník	Cach	ražba z let	místo a rok nálezů
1	Břetislav I. (1035–1055)	316	1035–1050	akropole, hrob, 1951
2	Břetislav I. (1035–1055)	322	1050–1055	předhradí, 1976
3	Břetislav I. (1035–1055)	322	1050–1055	akropole, 2010
4	Břetislav I. (1035–1055)	322	1050–1055	akropole, 2010
5	Břetislav I. (1035–1055)	322	1050–1055	akropole, 2010
6	Břetislav I. (1035–1055)	322	1050–1055	akropole, 2012
7	Břetislav I. (1035–1055)	324	1050–1055	akropole, 2010
8	Spytihněv II. (1055–1061)	330	1055–1061	akropole, 2014
9	Bořivoj II., 3. vláda (1118–1120)	423	1118–1120	předhradí, 1981

Srovnání nálezových situací v areálu Libice a v poloze „Staré Badry“ naznačuje časovou návaznost nalezených souborů jednotlivých mincí. Zároveň svědčí o klesajícím hospodářském významu libického areálu na jedné straně a stoupajícím hospodářském významu sídliště v poloze „Staré Badry“ na druhé straně v časovém horizontu 12. a první poloviny 13. století.¹² Důkazem mohou být vedle nálezů českých denárů a brakteátů rovněž nálezy mincí uherského panovníka Kolomana (1095–1114) a anglického krále Jindřicha III. (1216–1272) – numismatické analýze této ražby je věnován samostatný příspěvek (*Paszkiwicz 2019*). Obě mince nám tak zároveň rámuji časové období poslední významné etapy existence zaniklého raně středověkého sídliště v poloze „Staré Badry“.

9 „...videlicet Prage, Wisegrad, Satezi, Sedlcih, Lutomerich, Beline, Dascine, Boleslauri, Camenci, Gradci, Opocsne, Hrudimi, Kurimi, Pilzni, Lubici, Wratne...“ (CDB I, 113, č. 111).

10 „In provinci Gawranski: Libici, Kanin, Opoleli, Oscek, Oldrisi, Odrepsi, Winarci, Cobilnici, Sadowi, Knenici“ (CDB II, 422, č. 378; ke vzniku a obsahu listinného falsu *Nový 1991*, 126–128).

11 Podrobnější údaje uvádí *Polanský 2019*, 107–127.

12 Není bez zajímavosti, že vedle raně středověkého sídliště v poloze „Staré Badry“, ležícího přibližně 3 km východně od libického hradu, vzrostl v průběhu 11. a 12. století rovněž hospodářský význam zaniklé raně středověké osady ležící v prostoru dnešní radiostanice u Poděbrad, vzdálené přibližně 2 km západně od libického hradu (*Beranová 2000, Lukas – Šorm 2013*).

Prameny a literatura

- Beranová, M. 2000:* Poděbrady a slavníkovská Libice. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity 49. Řada archeologická (M) 5, 163–174
- Cach, F. 1972:* Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.
- 1974: Nejstarší české mince III. České a moravské mince doby brakteátové. Praha.
- CDB I:* Friedrich, G. 1904–1907 (ed.): Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomus I. Praegae.
- CDB II:* Friedrich, G. 1912 (ed.): Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomus II. Praegae.
- Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003:* Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.
- Häverníck, W. 1935:* Die Münzen und Medaillen von Köln. Erster Band. Die Münzen von Köln vom Beginn der Prägung bis 1304. Köln.
- Hellich, J. 1923:* Příspěvek k podobě zaniklých osad na Poděbradsku. Časopis pro dějiny venkova 10, 1–18, 65–78.
- 1928a: Příspěvek k dějinám vsi Velkých Opolan na Poděbradsku. Časopis Společnosti přátel starožitností českých 36, 117–120.
- 1928b: Kostrový hrob prvokřesťanský z Oškobrhu u Poděbrad. Památky archeologické 36, 103–104.
- Justová, J. 1972:* Pravěké a slovanské sídliště v poloze "Staré Badry" u Opolánek (okr. Nymburk). Archeologický výzkum v letech 1965–1966 a 1969–1971. Vlastivědný zpravodaj Polabí 12, 45–49.
- Kalhous, D. 2010:* Od Libice ke Kolínu. Dějiny jedné oblasti do husitství (část I.). Mediaevalia Historica Bohemica 13/2, 7–58.
- Lukas, J. 2014:* Nálezy denárů z 11. a 12. století objevené pomocí detektorů kovů (I). Numismatický sborník 28/1, 57–70.
- 2019: Nálezy denárů z 11.–13. století objevené pomocí detektorů kovů (III). Numismatický sborník 33/2, 139–158.
- Lukas, J. – Šorm, P. 2013:* Denáry Boleslava II. z archeologického výzkumu v areálu radiostanice v Poděbradech (okr. Nymburk), Numismatický sborník 27/2, 225–227.
- Mařík, J. 2009:* Libická sídelní aglomerace a její zázemí v raném středověku. Dissertationes archaeologicae Brunenses/Pragensesque 7. Praha.
- MGH SRG NS II:* Bretholz, B. (ed.) 1923: Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum. Nova series. Tomus II. Cosmae Praagensis Chronica Boemorum. Berolini.
- Militký, J. 2013:* Nález denáru uherského krále Štěpána I. z Opočna (okr. Rychnov nad Kněžnou). Numismatický sborník 27/2, 236–239.
- Nový, R. 1972:* Přemyslovský stát 11. a 12. století. Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica. Monographie 43. Praha.
- 1991: Diplomatické poznámky k donačním listinám českých klášterů a kapitul do konce 12. století. Studia Mediaevalia Pragensia 2, 125–146.
- Paszkiwicz, B. 2019:* Szterling kontynentalny z zaniklej osady Staré Badry w Opolánkách (okr. Nymburk). Numismatický sborník 33/2, 143–179.
- Polanský, L. 2019:* Mince 9. a 10. století v archeologických nálezech z českých zemí a jejich přínos pro počátky našich dějin. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav pro archeologii. Disertační práce (nepublikovaný rukopis).
- Princová-Justová, J. 2004:* Sídlíště ze 7. až počátku 9. století v poloze "Staré Badry" u Opolánek, okr. Nymburk. Výsledky výzkumu v letech 1965–1966 a 1969–1973. Památky archeologické 95, 107–174.
- Psíková, J. 1973:* Příspěvky k diplomatice vyšehradských listin 12. století. Archivum Trebonense 2, 1–43.
- Schneider, P. – Krásný, F. 2020:* Nález brakteátů Přemysla II. Otakara a Václava II. z Vrátna (okr. Mladá Boleslav). Numismatický sborník 34/1, 35–65.
- Skalský, G. 1936:* Studie o českých a moravských brakteátech III. Numismatický časopis československý 11–12, 1–30.
- Skingley Ph. 2011:* Coins of England and the United Kingdom. Standard Catalogue of British Coins. 46th Edition. London.

Summary

Jiří Lukas, Finds of 12th and 13th century coins from the Early Medieval settlement in Opolánky (Nymburk district).

The defunct Early Medieval settlement in the site of ‘Staré Badry’ on the right bank of the Cidlina River in the cadastral area of Opolánky village, ranks among the most significant archaeological sites in the Cidlina catchment area (fig. 1). In 1965–1966 and 1969–1973 the site was subject to a planned archaeological excavation carried out by the Institute of Archaeology of the Czechoslovak Academy of Sciences under the direction of Jarmila Princová-Justová. The excavation brought to light a pluri-cultural site with intense settlement activities in the Early Middle Ages. The abandonment of the site dates to the Late Hill-fort period. The written sources mention Badry among the possessions of the Vyšehrad Chapter: it is so in a non-dated fake act from the mid-12th century and in an Ottokar I act issued in 1222.

The dating of the final phase of the settlement in ‘Staré Badry’ to the 12th and 13th century is confirmed by the finds of 16 individually lost coins brought to light through metal detector surveys in 2014–2020. The earliest coin of the assemblage is a denier of the Hungarian King Coloman (1095–1114). Ottokar II bracteates testify to the site’s continuity down to the second half of the 13th century. The coin of the English King Henry III (1216–1272) dated to 1251–1272 is extraordinary: as a matter of fact, it is the first find of an English coin of this period documented so far in Bohemia. Unfortunately, it is impossible to evaluate the find in a broader context owing to the dearth of parallels.

The discovered numismatic material moreover potentially suggests a shift in function and significance of the Early Medieval fortified settlement in ‘Staré Badry’ after the Slavník centre in Libice was ravaged in 995. The comparison of individual coin-find assemblages from Libice (tab. 2) and from the Staré Badry settlement (tab. 1) testifies to the dwindling economic power of the Libice hill-fort and its annexe over the course of the 11th century and on the contrary the economic ascent of the Staré Badry settlement over the 12th century. This is indicated by the fact that apart from Bohemian deniers, the site yielded also issues of the Hungarian King Coloman (1095–1114) and of the English King Henry III (1216–1272).

English summary by J. Kysela

SZTERLING KONTYNTENTALNY Z ZANIKLEJ OSADY STARÉ BADRY W OPOLÁNKÁCH (OKR. NYMBURK)

Borys PASZKIEWICZ

Abstract – A continental sterling from the deserted settlement of Staré Badry at Opolánky (Nymburk district).

The long cross sterling inscribed with the name of King Henry III of England, found in the lost village of Staré Badry, turned out to be a continental imitation, minted most probably in Frisia or Westphalia in the 1260s. Due to its unique occurrence in the Czech Republic, the role of sterlings and their continental imitations from the 13th century as well as their spread in Europe are outlined.

 High Middle Ages, 13th century, Staré Badry, Opolánky, England, continental sterling

Szterling znaleziony na stanowisku Staré Badry (zob. poprzedzający artykuł Jiřego Lukasa) należy do typu „długi pusty krzyż” (*voided long cross* lub *double long cross*), bitego w Anglii w latach 1247–1278, odmiany z berłem, wprowadzonej w 1250 roku. Monety z długim krzyżem, z imieniem Henryka III (1216–1272), używanym również pośmiertnie, zostały uporządkowane przez Laurie A. Lawrence’a (*Lawrence 1912–1914*), którego klasyfikacja jest powszechnie cytowana i doskonalona przez kolejnych badaczy (w tym przypadku przez *Churchill – Thomas 2012*, 33–52). Cechy stylu figury (zwłaszcza korony) i liter klasyfikują monetę z Badrů do grupy Vc2 (*North 1994*, nr 993), datowanej na lata 1252–1257 (*Stewartby 2009*, 90). Jak na innych monetach klasy V Lawrence’a, legenda awersu brzmi: **hEN NRICVSREX III**• (NR w ligaturze). Rewers powinien zawierać wokół krzyża imię mincerza i nazwę mennicy. Czytamy tam jednak: **RIO RIC RNO NLV** (NO w ligaturze; ryc. 1). Jest to zdeformowana mieszanka podpisów dwu najwydajniejszych londyńskich mincerzy z tej emisji: Henriego (hEN RIO NLV NDE, tj. *Henri on Lunde[n]*; ryc. 2) i Ricarda (RIC ARD ONL VND; ryc. 3).

Ryc. 1. Opolánky (okr. Nymburk), stanowisko Staré Badry – szterling kontynentalny z imieniem Henryka III, króla Anglii. Fryzja lub Westfalia, ok. 1260–1265 (?). Zob. *Lukas 2019*, rys. 3b:16.

Ryc. 2. Oryginalny pens (szterling) angielski Henryka III, klasa Vc2, Londyn, mincerz Henri (hEN RIO NLV NDE; EN i ND w ligaturach), 1252–1257. Fot. David Bartholomew, *Scottish Antiques* (*Scottishantiques.com*).

Ryc. 3. Oryginalny pens (szterling) angielski Henryka III, klasa Vc2, Londyn, mincerz Ricard (RIC ARD ONL VND; AR i ND w ligaturach), 1252–1257. Fot. London Coins Ltd, aukcja 158, 9 IX 2017, nr 1719 (www.londoncoins.co.uk).

Połączenie w pełni lub niemal w pełni poprawnego awersu z pomylnym napisem na rewersie jest cechą charakterystyczną dużej grupy tzw. szterlingów kontynentalnych, czyli naśladownictw monet angielskich i irlandzkich, bitych w północnych Niemczech. Drobne odchylenia awersów od oryginałów czasem zachodzą w koronie (*North 1995*, 83). Jeffrey North, który opracował szterlingi kontynentalne z długim krzyżem, nie zna takiego stempla rewersu, jaki widzimy na egzemplarzu ze Starých Badrů (choć zna bardzo podobne, nr 84 i 87). W obrębie klasy V naśladownictw (odpowiadającej klasie V oryginałów według Lawrence’a) North wydziela kilka odmian, z których egzemplarz z Badrů, z powodu owalnych obwódok oczu i czterech łuków umieszczonych w polu na zewnątrz kędzierów króla, należałby do odmiany (i), odpowiadającej zebranych przez tego autora egzemplarzom nr 77–84 – szczególnie podobny jest nr 78. Bardzo podobne awersy – acz również stemplowo nietożsame – mają niektóre naśladownictwa znalezione w Anglii (ryc. 4).¹

Ryc. 4. Coberley, Cotswold district, Gloucestershire – szterling kontynentalny z imieniem Henryka III, króla Anglii. Av. hĒ NRICV[SREX] III* (NR w ligaturze), Rv. NIC OHD ONLE VCN (HD, ONL i CN w ligaturach – zdefornowane imię mincerza Nicole z Londynu). Fryzja lub Westfalia, ok. 1260–1265 (?). 1,02 g (obcięty), 17 mm (*North 1994*, typ V(i), stemple nr 77(?) /79). Portable Antiquities Scheme, nr PUBLIC-C16FC3. Fot. John Feenan, licencja CC BY-SA.

North nie zna też przypadku użycia ligatury NO, wykonanej na stemplu rewersu naszego szterlinga poprzez połączenie rytą skośną kreską punc literowych I O. Same jednak przypadki tworzenia ligatur poprzez dodanie skośnej linii łączącej dwie litery, w tym odwrotnej ligatury ON, są na naśladownictwach częste (*North 1995*, 95). Możemy zauważyć, że bez owej skośnej linii mielibyśmy w dwu ćwiartkach taki sam napis RIO, pochodzący z sygnatury Henrygo. W wielu przypadkach, gdy napis w ćwiartce rozpoczyna litera R, ma ona dodane z przodu ligaturowe A – często silnie zredukowane, nawet do wypustki w lewo od górnego szeryfa litery R – i zazwyczaj pozbawione znaczenia (choć wywodzi się z zapisu imienia *Ricard*). Na fotografii szterlinga ze Starých Badrů można dostrzec taką niewyraźną wypustkę przy pierwszej literze R, a zatem czytać ^ARIO RIC RNO NLV – przy drugim R to miejsce jest nieczytelne, a przy trzecim na pewno dodatkowego znaczka nie ma. Nie zmienia to interpretacji tej monety.

Nominalna waga szterlinga Henryka III z długim krzyżem wynosiła 1/242 funta Tower, tj. 1,45 g, a wczesne, nieuszkodzone szterlingi ze współcześnie ukrytych skarbów ważą 1,41–1,43 g (*Allen 2012*, 145–146). Naśladowcze szterlingi z długim krzyżem, wykonane w dobrym stylu, niewiele odbiegały wagą od oryginałów – ciężar najliczniejszych z nich oscyluje wokół 1,40 g (*North 1995*, 95–96). Zysk

1 Np. Coberley, Gloucestershire, Portable Antiquities Scheme, nr PUBLIC-C16FC3, <https://finds.org.uk/database/artefacts/record/id/658835>; gmina Cliffe and Cliffe Woods hrabstwa Surrey: Portable Antiquities Scheme, nr SUR-4E1DA1, <https://finds.org.uk/database/artefacts/record/id/534520> (dostęp 15 listopada 2020 r.). Ta ostatnia moneta jest błędnie rozpoznana jako naśladownictwo pensa mincerza Gefrie z Oxfordu. W Oxfordzie nie bito szterlingów klasy Vc.

naśladowcy czerpany był przypuszczalnie z obniżenia standardu srebra (zob. dane z Ashmolean Museum: *Churchill – Thomas 2012*, 267–269). Egzemplarz ze Starých Badrů jest stosunkowo lekki (1,123 g), ale mimo spękań nie ma śladu ubytków. Jest nieco wytarty, co świadczy o stosunkowo długim lub intensywnym obiegu. Zaciemnienia w miejscach starcia powierzchni na wypukłościach sugerują, że monetę wykonano ze srebra niewysokiej próby i powierzchownie pobielono, jednakże wszelkie wrażenia wzrokowe dotyczące jakości srebra mogą mylić (*Mayhew – Walker 1977*, 144).

Aczkolwiek niektóre rozpoznane stemple naśladowcze można powiązać z konkretnymi mennicami w północno-zachodnich Niemczech, w odniesieniu do monety z Badrů nie mamy takiej możliwości. W grę wchodzi zachodnia Fryzja lub Westfalia, w mniejszej mierze Dolna Lotaryngia-Brabancja, przy czym lista władców zaangażowanych w mennictwo tego rodzaju jest długa. Szczególnie wyróżniają się na niej panowie z Kuinre we Fryzji i z Lippe w Westfalii, rozpoznani dzięki połączeniom stempli z monetami o aktualnej metryce. Egzemplarz z Badrů, mimo bardzo dobrze wykonanych stempli, a z powodu niskiej wagi i śladów bielenia, należy chyba do nieco późniejszych emisji. Ważną wskazówką jest wspomniane bliskie podobieństwo awersu do egzemplarza nr 78 z listy naśladownictw sporządzonej przez J.J. Northa. Była to moneta ze skarbu z Brukseli (1908), ukrytego najpóźniej w 1268 roku (*North 1995*, 110; *Churchill – Thomas 2012*, 3), zatem i okaz znaleziony w Badrach powstał przed tą datą.

Jako powód bicia tej znacznej liczby naśladownictw dobrej lub nieco tylko obniżonej jakości wskazuje się zwykle to, że niemieccy kupcy podróżujący do Anglii, przywożąc takie monety, unikali opłat za wymianę pieniądza (*Ilisch 1986*, 11; *Mayhew 1999*, 25–26). Oznaczałoby to jednak, że naśladownictwa powinny dziś być spotykane przede wszystkim w Anglii, tymczasem jest to prawdą tylko w odniesieniu do nieco późniejszych szterlingów z imieniem Edwarda. Naśladownictwa szterlingów Henryka III są w skarbach z Wysp Brytyjskich stosunkowo nieliczne (pojedyncze znaleziska detektorowe mogą zmienić ten obraz), co wiąże się też z politycznymi przeszkodami w handlu Anglii z Flandrią w latach siedemdziesiątych i brakiem bezpośrednich kontaktów z dalszymi częściami Niemiec, gdzie je produkowano (*North 1995*, 107–108). W pierwszej połowie XIII stulecia oryginalne szterlingi – wówczas był to typ z krótkim krzyżem – napływały nad dolny Ren, gdzie też spotykane są w dokumentach, a traktowane były na równi z najważniejszą monetą miejscową, fenigiem kolońskim (*Berghaus 1947*, 36–38). Tam też, w Monasterze i Lippe, pojawiały się przed 1230 rokiem ich wierne kopie (*Gittoes – Mayhew 1983*, 24),² jeszcze dość rzadkie. W drugiej połowie XIII wieku angielskie szterlingi napływały masowo do północnych Niemiec, przede wszystkim drogą handlu, ale również płatności politycznych, zwłaszcza związanych z walką o tron niemiecki Ryszarda z Kornwalii (1259–1268). W źródłach pisanych z Holsztynu i Danii szterlingi pojawiają się nagle i praktycznie jednocześnie, w latach 1262–1263 (*Hatz 1983*, 211; *Mørkholm – Johansen – Kroman 1989*, [I/15, nr 69; *Jensen 2006*, 483).³ Ten napływ musiał wzmocnić się jeszcze, gdy w 1265 roku król Ludwik Święty zdewałowował szterlingi we Francji (*Jesse 1924*, 57, nr 152): naturalną reakcją bowiem był wywóz tych monet do Niemiec, gdzie były wyżej cenione. Dotyczyło to obszaru szczególnie wrażliwego na kontakty między Anglią a kontynentem – Flandrii tzw. królewskiej, lenna Francji. Co znamienne, źródła pisane poświadczają wciąż użytek szterlingów we Francji, ale w zasadzie typ z długim krzyżem nie występuje w tamtejszych skarbach, nie nadawał się bowiem – z powodu królewskiej polityki – do tezauryzacji. Zmiana typu monetarnego w Anglii w 1279 roku odcięła z kolei tę masę monetarną z kontynentu od powrotu do ojczyzny. Szterling z pustym długim krzyżem wciąż był monetą cenną i pewną, ale nie nadawał się już do płacenia za angielską wełnę. Doprowadziło to do rynkowej deprecjacji tych monet w porównaniu z nowymi szterlingami Edwarda I z pełnym krzyżem (*Mayhew 1979*, 57–59).

W ostatniej tercji XIII wieku szterlingi stały się walutą wewnętrzną północno-zachodnich Niemiec (*Hatz 1983*, 211–213).⁴ Powszechnie rozpoznawana moneta o stabilnym standardzie była formą mennictwa atrakcyjną dla miejscowych baronów bez względu na to, czy oni i ich poddani utrzymywali kontakty z Anglią. Jak zauważył Nicholas Mayhew, rzeczywiście pozwalała ona uniknąć kosztów konwersji walut, lecz nie tylko w kontaktach z Anglią, bo i między baroniami i większymi strefami walutowymi Niemiec (*Mayhew 1979*, 56). Na kontynencie naśladownictwa towarzyszą oryginalnym szterlingom z pustym długim krzyżem i nie widać, by rozróżniano je w obiegu w północnych Niemczech i Danii. Do tego ostatniego kraju trafiały zwłaszcza z powodu kryzysu miejscowego mennictwa. Najdalej wysunięte

2 O naśladownictwach szterlingów z krótkim krzyżem zob. *Stewartby 1995*.

3 Wcześniejsza duńska wzmianka z 1251 roku wygląda na incydentalną (*Gittoes – Mayhew 1983*, 23).

4 O obiegu i naśladowaniu szterlingów w Westfalii zob. *Berghaus 1947*. Jest to jednak praca dość już przestarzała.

skarby szterlingów tej fazy to Hemselynge w dziś szwedzkim, ale w średniowieczu duńskim Hallandzie (*tpq* ok. 1297; *Elsen et alii* 1983) i Ribnitz na granicy meklembursko-pomorskiej (*tpq* 1282; *Dannenberg* 1887). W obu przypadkach były to skarby zewnętrzne, pozbawione udziału monety krajowej, interpretowane jako pieniądź wielkiego handlu bądź magazyn srebra.

Szterlingi Henryka III z długim krzyżem nie były całkiem nieznaną w Polsce. Ukryty na przełomie XIII/XIV wieku skarb z Lasek Lubuskich (na terenie Ziemi Lubuskiej, świeżo podbitej wówczas przez Brandenburgię), wśród ok. 7500 denarów i brakteatów zawierał 18 szterlingów angielskich wyłącznie tego typu (nie było tam późniejszych szterlingów Edwardiańskich) oraz jedno imienne naśladownictwo Bernarda III z Lippe, z mennicy w Blombergu. Moneta, na której Julius Menadier odczytał nazwę mennicy w Canterbury, nie miała zrozumiałego imienia mincerza (*Menadier* 1902, 241), mogła więc być naśladownictwem anonimowym. Skarb z Łubnic pod Wieluniem, ukryty po 1269 roku, wśród co najmniej 1638 monet zawierał siedem szterlingów z długim krzyżem Henryka III, dwa naśladownictwa anonimowe (opisane przez Ferdinanda Friedensburga jako „verprägt und undeutlich”) oraz pojedyncze naśladownictwa z krótkim krzyżem z Dortmundu i z długim krzyżem z Lippe-Blombergu (naśladownictwo tylko awersu).⁵ W czasie II wojny światowej Hans Seger chciał koniecznie wykazać czysto niemiecki charakter tego znalezionej w Polsce skarbu i opublikował fotografię jednego z dwu „nieczytelnych” szterlingów jako monety przypuszczalnie niemieckiej (*Seger* 1940, 149, Taf. 18:1d). Rzeczywiście, była to naśladowcza odmiana, znana Northowi pod nr 68, z legendą rewersu ARW IENR ONC AN, należąca do stosunkowo długiego łańcucha stempli. Zdaniem brytyjskiego badacza, pochodzi ona najprawdopodobniej z Kuinre we Fryzji (*North* 1995, 117).⁶ Skarb z Łubnic składał się wyłącznie z monet obcych. Znaczna ich większość charakteryzuje rynek pieniężny okolic Kolonii, a mniejszość – Brandenburgii, przez którą zapewne wędrował właściciel. Szterlingi oryginalne i naśladowcze najprawdopodobniej przybyły do Łubnic z Nadrenii, na pewno zaś nie pochodziły z miejscowego rynku.⁷ Skarb z nieznaną miejscowością na Pomorzu Zachodnim lub w Nowej Marchii (*tpq* ok. 1275), tzw. skarb Kretschmera, zawierał jeden szterling angielski Henryka III, lecz z krótkim krzyżem (*Dannenberg* 1865, 46).

Szterlingi angielskie wystąpiły również na południe od Czech, acz rzadko. Na ziemiach południowo-niemieckich zaobserwowano jeden pens Jana bez Ziemi (1199–1216) w ukrytym w połowie XIII wieku skarbie z Beratzhausen I, a w wielkim skarbie z Fuchsenhofu (*tpq* 1276), najbliższym granic Czech, były cztery szterlingi, w tym tylko jeden z długim krzyżem, z samego początku emisji (typ Ib Lawrence’a; *Alram et alii* 2004, 73, 172–173). Skarb z Ostrova w Sławonii, ukryty po ok. 1240 roku, złożony z ok. 3500 monet, głównie friesacherów, z dużą domieszką monet węgierskich, a niewielką liczbą monet lotaryńskich i westfalskich, zawierał 45 szterlingów z krótkim krzyżem Henryka III i 23 szterlingi naśladowcze (*Mayhew – Stewart* 1984, 173–179).⁸ Dziewiętnaście naśladownictw było tak bliskich sobie, a jednocześnie specyficznych, że uznano je za prawdopodobne produkty miejscowe (*North* 1995, 117). Wszelako partia monet z północno-zachodnich Niemiec w tym skarbie sugeruje raczej, że naśladownictwa szterlingów, choć reprezentowały odmiany nieznaną ze znalezisk niemieckich, pochodziły z typowego rejonu ich produkcji. Dwa oryginalne szterlingi Henryka z długim krzyżem, klas III i V, znaleziono pojedynczo w sławońskim Rakovcu (*Mayhew – Stewart* 1984, 178). Pojedyncze znaleziska szterlingów z krótkim krzyżem z czasów Jana bez Ziemi odnotowano w rejonie Nitry i Trnavy (*Budaj – Hunka* 2018, 153 i 155, nr 422 i 428). Podobny do ostrowskiego, ale słabo znany skarb ok. 9000 monet z połowy XIII wieku znaleziono w nieznaną miejscowość na Górnych Węgrzech. Również tam dominowały friesachery z dużą domieszką denarów węgierskich i kilkudziesięcioma „fenigami niemieckimi”, którym towarzyszyło osiem bliżej nieopisanych monet angielskich (*Kolníková – Hunka* 1994, 111, nr 244). István Gedai wymienił kilka jeszcze węgierskich skarbów z niewielką domieszką szterlingów angielskich (niestety, bez rozróżnienia typów i bez wyróżnienia naśladownictw; *Gedai* 1969, 139). Dominują jednak na południu szterlingi z pierwszej połowy XIII wieku. Wszystkim tym znaleziskom przypisać można raczej napływ do dorzecza Dunaju drogą lądową niż morską, a ponieważ krucjaty XIII wieku korzystały wyłącznie z dróg morskich, byłyby to chyba ślady sporadycznych, dalekosiężnych kontaktów handlowych. Zdaniem Nicholasa Mayhew i Iana Stewarta, droga lądowa monet kolońskich i angielskich nie wiodła wzdłuż Dunaju, lecz raczej „przez Styrię na wschód, między Drawą a Sawą, by

5 Katalog większej części skarbu: *Friedensburg* 1908.

6 W dotychczasowej literaturze nie znano tej identyfikacji monety z Łubnic.

7 Całościowe zestawienie i korekty wcześniejszych określeń oraz interpretacja skarbu: *Paszkiewicz* 1988.

8 *Metcalf* 1979, 144, omyłkowo pisze o szterlingach z długim krzyżem.

skrócić na północ w stronę Węgier i Siedmiogrodu” (*Mayhew – Stewart 1984*, 179). Niewielką obecność szterlingów zaobserwowano w Grecji, głównie monet z krótkim krzyżem. Wyróżnia się na tym tle duży skarb z wyspy Naksos, zawierający szterlingi obu typów (*Metcalfe 1979*, 143 i 264; *Mayhew – Stewart 1984*, 178). Nie wiadomo, czy były wśród nich naśladowstwa. Pojawienie się tych monet wypada tłumaczyć bezpośrednimi kontaktami morskimi z Anglią i zwłaszcza Francją, związanymi z utrzymaniem łacińskich państw krzyżowych w Grecji.

Dochodzimy do przekonania, że szterlingi wywożono na południe Europy lądem i morzem w pierwszej połowie XIII wieku, potem ten strumień wyraźnie osłabł. Znaczne ilości szterlingów Henryka III z pustym długim krzyżem i ich naśladownictwem napłynęły nad dolną Łabę, do Danii i dalej nad Bałtyk dopiero po kilkunastu latach ich emisji, w połowie lat sześćdziesiątych, wraz z gwałtownym przesunięciem masy szterlingów z Francji, a zwłaszcza Flandrii Królewskiej. Jakiś związek z tym faktem mógł mieć największy w dziejach skarb monet (ok. 150 000 egzemplarzy), ukryty ok. 1265 roku w Brukseli i złożony w większości właśnie ze szterlingów i ich naśladownictw. Naśladownictwa bito w Niemczech również po 1279 roku, ale ze względu na spadek ceny tych monet, miały już wyraźnie obniżoną zawartość srebra.

Choć powyższy przegląd wiadomości o transferze szterlingów na wschód w XIII wieku jest z konieczności wyrywkowy i dalece niekompletny, pokazuje chyba zasadnicze tendencje. W jego świetle moneta z Opolánek, stanowiska Staré Badry, jest izolowana od wszystkich widocznych strumieni przepływu szterlingów. Takich izolowanych przypadków jest jednak w Europie więcej i – jak szczególnie wymownie pokazuje skarb z Łubnic – można je wiązać z indywidualnymi wędrownkami osób z rejonu dolnego Renu, zwłaszcza osadników. Szterling znaleziony nad Cidliną, grupy V(i) Northa, powstał przypuszczalnie w pierwszej połowie lat sześćdziesiątych XIII wieku we Fryzji lub Westfalii. Musiał przybyć stamtąd incydentalnie – prawdopodobnie wraz z osobą, która go przyniosła, najprawdopodobniej drogą od północnego zachodu. Byłby zatem w zasadzie współczesny brakteatowi Przemysła Otokara II, najpóźniejszej monecie znalezionej w tej osadzie.

Literatura

Allen, M. 2012: Mints and Money in Medieval England. Cambridge.

Aram, M. – Emmerig, H. – Prokisch, B. – Winter, H. 2004: Der numismatische Anteil des Schatzfundes von Fuchsenhof. Katalog der numismatischen Objekte. In: Prokisch, B. – Kühnreiter, T. (eds.): Der Schatzfund von Fuchsenhof. Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich 15. Linz, 43–93, 133–229.

Berghaus, P. 1947: Die Perioden des Sterlings in Westfalen, dem Rheinland und in den Niederlanden. Hamburger Beiträge zur Numismatik 1/1, 34–53.

Budaj, J. – Hunka, J. 2018: Nálezy mincí na Slovensku / Coin Finds in Slovakia V/1, Bratislava – Nitra.

Churchill, R. – Thomas, B. 2012: The Brussels Hoard of 1908. The Long Cross Coinage of Henry III. London.

*Dannenberg, H. 1865: Pommerns Münzen im Mittelalter. Berliner Blätter für Münz-, Siegel- und Wappenkunde 2, 17–50.
– 1887: Der Sterling-Fund von Ribnitz. Zeitschrift für Numismatik 15, 302–324, Taf. VIII.*

Elsen, J. – Ghysens, J. – Lagerqvist L. – Mayhew, N. 1983: The Sterling Hoard from Hemselynge, Abild Parish, Halland (Sweden). The Numismatic Chronicle 143, 164–176, plates 24–29.

Friedensburg, F. 1908: Der Fund von Lubnice. Zeitschrift für Numismatik 26, 327–347, Tafel II.

Gedai, I. 1969: Fremde Münzen im Karpatenbecken aus den 11–13. Jahrhunderten. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 21, 105–148.

Gittoes, G. P. – Mayhew, N. J. 1983: Short cross sterlings from the Rotelfels hoard. The Numismatic Chronicle 143, 19–28.

Hatz, G. 1983: Finds of English medieval coins in Schleswig-Holstein. In: Brooke, C. N. L. – Stewart, B. H. I. H. – Pollard, J. G. – Volk, T. R. (eds.): Studies in Numismatic Method presented to Philip Grierson. Cambridge, 205–224.

Ilisch, P. 1986: Kleine lippische Münzgeschichte. Detmold.

Jensen, J. S. 2006: Two hoards of short-cross sterlings from Ribe, and English merchants in Denmark in the middle of the thirteenth century. In: Cook, B. – Williams, G. (eds.): Coinage and History in the North Sea World, c. AD 500–1250. Essays in honour of Marion Archibald. Leiden – Boston, 477–484.

Jesse, W. 1924: Quellenbuch zur Münz- und Geldgeschichte des Mittelalters. Halle a.d. Saale.

- Kolníková, E. – Hunka, J. 1994: Nálezy mincí na Slovensku IV. Nitra.*
- Lawrence, L. A. 1912–1914: The Long Cross coinage of Henry III and Edward I. British Numismatic Journal 9 (1912), 145–179; 10 (1913), 71–93; 11 (1914), 101–122.*
- Lukas, J. 2019: Nálezy mincí z 12. a 13. století z areálu raně středověkého sídliště v Opolánkách (okr. Nymburk). Numismatický sborník 33/2, 165–171.*
- Mayhew, N. 1979: The circulation and imitation of sterlings in the Low Countries. In: Mayhew, N. J. (ed.): Coinage in the Low Countries (880–1500). The Third Oxford Symposium on Coinage and Monetary History. BAR International Series 54. Oxford, 54–68.*
- 1999: *Sterling: The Rise and Fall of a Currency.* London.
- Mayhew, N. J. – Stewart, B. H. I. H. 1984: The sterling element in the Ostrovo hoard of 1898. The Numismatic Chronicle 144, 173–179.*
- Mayhew, N. J. – Walker, D. R. 1977: Crockards and pollards: Imitation and the problem of fineness in a silver coinage. In: Mayhew, N. J. (ed.): Edwardian Monetary Affairs (1279–1344). A Symposium held in Oxford, August 1976. BAR 36. Oxford, 125–146.*
- Menadier, J. 1902: Zwei märkische Denarfunde. Zeitschrift für Numismatik 23, 222–272, Taf. I–III.*
- Metcalfe, D. M. 1979: Coinage in South-Eastern Europe 820–1396.* London.
- Mørkholm, O. – Johansen, B. F. – Kroman, A. 1989: De skriftlige kilder til Danmarks middelalderlige møntvæsen. Et udvalg 1085–1500. København.*
- North, J. J. 1994: English Hammered Coinage. Volume 1. Early Anglo-Saxon to Henry III (c 600–1272). 3rd ed. London.*
- 1995: Some imitations and forgeries of the English and Irish Long Cross pence of Henry III. *British Numismatic Journal* 65, 83–119, plates 5–8.
- Paszkievicz, B. 1988: Uwagi o XIII-wiecznym skarbie z Lubnic pod Wieluniem. Wiadomości Numizmatyczne 32/1–2, 60–79.*
- Portable Antiquities Scheme: <https://finds.org.uk/database/>.*
- Seeger, H. 1940: Ein Hortfund aus dem 13. Jahrhundert. Altschlesien 9, 146–155, Taf. 18.*
- Lord Stewartby 1995: German imitations of English short-cross sterlings. The Numismatic Chronicle 155, 209–260, plates 40–46.*
- 2009: *English Coins 1180–1551.* London.

Summary

Borys Paszkievicz, A continental sterling from the deserted settlement of Staré Badry at Opolánky (Nymburk district).

The sterling found in the deserted village of Staré Badry (see the preceding article by Jiří Lukas) belongs to the *voided long cross* or *double long cross* type, minted in England in 1247–1278, specifically to its sub-type with a sceptre introduced in 1250. It belongs to the class Vc2, dated 1252–1257, but the hybrid legend of the reverse: RIO RIC RNO NLV (NO ligated), indicates that it is a continental imitation. Jeffrey North did not know such a reverse die (his nos. 84 and 87 are the closest). According to North's classification of the obverses, the Staré Badry specimen represents class V(i), in which no. 78 is the closest parallel. The specimen is relatively light (1.123 g), although complete. It is, however, a bit worn out, which indicates its relatively long or intensive circulation. Darker spots in the worn areas on the ridges suggest that the coin is made of lower alloy and blanché, but any visual assessment of fineness can be deceiving. Neither this coin nor the most similar specimens listed by North belong to the die-chains that would attribute these to a particular mint. Possible areas the Badry coin was made are western Frisia and Westphalia, or, less probably, Lower Lorraine-Brabant.

Imitative Long cross sterlings are relatively few in the hoards from the British Isles (detector single finds, however, show their presence there). In the first half of the thirteenth century, original sterlings – it was the short-cross type then – flowed into the Lower Rhine area, where they were valued on a par with the most important local coin, the Cologne pfennig. It was also there that their first straight copies of local origin appeared. In the second half of the thirteenth century, English sterlings flowed into northern Ger-

many *en masse*, primarily through trade, but also through political payments, especially related to Richard of Cornwall's struggle for the German throne (1259–1268). In written sources from Holstein and Denmark, these appeared in the years 1262–1263. This influx must have increased even more when St. Louis devalued sterlings in France in 1265. Although written sources still testify to the use of sterlings in France, the long cross type in principle does not appear in local hoards. A change in the coin type in England in 1279 cut off the monetary mass circulating on the continent from returning to its homeland. This led to a market depreciation of these coins compared to Edward I's new coinage. In the last third of the thirteenth century, sterlings became the domestic currency of northwestern Germany. On the continent, imitations accompanied the original voided long cross sterlings and were possibly not distinguished in circulation in northern Germany and Denmark. The farthest sterling hoards of this phase: from Hemselynge in Halland (*tpq* c. 1297, then in Denmark) and from Ribnitz on the Mecklenburg-Pomeranian border (*tpq* 1282), are external finds, devoid of a home coin, and interpreted as big trade money or stores of silver.

Further east, Henry III's long cross sterlings appear sporadically as an admixture with other coins, and a small part of them are imitations. At the turn of the thirteenth and fourteenth centuries, in the great hoard from Laski Lubuskie (then eastern Brandenburg), there was one named imitation from Blomberg and probably an anonymous one among nineteen long cross sterlings. In the Łubnice hoard near Wieluń, central Poland (*tpq* 1269), in a large mass of Rhine and Westphalian coins (without any local coin), out of ten long cross sterlings there were two anonymous imitations. One of these had the reverse recorded by North under No. 68, and attributed to Kuinre in Frisia. A hoard from an unknown site in Pomerania or the New March (*tpq* c. 1275), the so-called Kretschmer hoard, contained one English short cross sterling.

English sterlings also occurred south of Bohemia, albeit rarely. The Fuchsenhof hoard (*tpq* 1276) is the closest find to the Bohemian border. It contained only four sterlings: three English short crosses and one long cross, from the very beginning of issue in 1247. The hoard of Friesacher pfennigs and Hungarian coins from Ostrovo in Slavonia (*tpq* c. 1240) contained also Lotharingian and Westphalian coins as well as 68 short cross sterlings: 45 Henry III and 23 continental ones. These latter were dominated by a specific group, which was supposed to be of local origin. Two original long cross sterlings were found in Rakovac in Slavonia. Two English short cross sterlings of John the Lackland were found in the Nitra and Trnava regions. A large assemblage of Friesacher and Hungarian denars accompanied by several dozen 'German pfennigs' and eight unspecified English coins was hoarded in the mid-thirteenth century in Upper Hungary (today's Slovakia). A few more Hungarian hoards contained a slight admixture of unspecified sterlings. These hoards were dominated by coins from the first half of the thirteenth century. According to Nicholas Mayhew and Ian Stewart, Cologne and English coins 'perhaps entered through Styria' and Slavonia. Sterlings, mostly with a short cross, have been seen in Greece as well. There is the outstanding Naxos hoard containing sterlings of both types. The appearance of these coins in this area is associated with direct sea contacts with England and especially France.

Sterlings were taken to the south of Europe in the first half of the thirteenth century, and this stream clearly weakened later. Significant amounts of Henry III's long cross sterlings and their imitations came to the lower Elbe and the Baltic areas only after several years of issue, in the mid-sixties, with a sharp shift in the mass of sterlings from France, especially from Royal Flanders. The greatest coin hoard in history (c. 150,000 coins), hidden c. 1265 in Brussels and composed mostly of sterlings and imitations of these, may have had some connection with this fact. Although the long cross imitations were minted in Germany also after 1279, due to the decline in the price of these coins, their silver content was significantly reduced.

The above overview of the eastward transfer of sterlings in the thirteenth century is necessarily incomplete, but demonstrates probably the main trends. In its light, the coin from Staré Badry is isolated from all visible flows of sterlings. However, there are more such isolated cases in Europe and they can be associated with individual migrations of people from the Lower Rhine region, especially colonists. The sterling of Staré Badry was probably made in the first half of the 1260s, in Frisia or Westphalia. It was basically contemporary to the bracteate of Přemysl Ottokar II, the latest coin found in this settlement.

English summary by B. Paszkiewicz

DVA NÁLEZY DOBOVÝCH FALZ PARVŮ VÁCLAVA II. V KRUŠNÝCH HORÁCH – KNÍNICE (OKR. ÚSTÍ NAD LABEM) A BĚHÁNKY (OKR. TEPLICE)

Ondřej ČERNOHORSKÝ

Abstract – Two period fakes of Wenceslaus II parvi discovered in the Ore Mountains – Knínice (Ústí nad Labem district) and Běhánky (Teplice district).

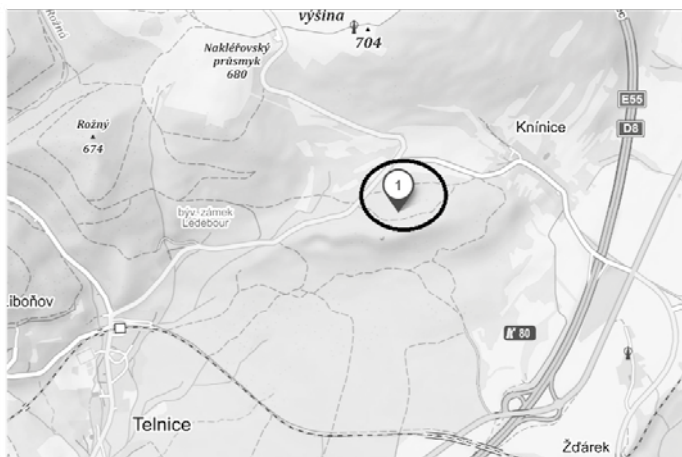
The paper presents two finds of period fakes of parvi issued under Wenceslaus II. The coins were discovered independently from one another on the Bohemian side of the Ore Mountains near Knínice and Běhánky. The finds are discussed in their regional and historical context and analysed from an iconographic and epigraphic point of view.

 Bohemia, Knínice, Běhánky, Wenceslaus II, parvi

Přibližně v první polovině roku 2015 byly dvěma nálezcí nezávisle na sobě nalezeny dva drobné depoty dobových falz parvů Václava II., které jsou prezentovány v tomto příspěvku.

Knínice (okr. Ústí nad Labem)

První z nálezů obsahoval tři mince (č. 1–3; obr. 2) a byl učiněn v lesní poloze na k. ú. obce Knínice na blíže neupřesněném místě. Podle slov nálezce¹ byly mince nalezeny nedaleko jiného depotu dobových falz parvů téhož panovníka, který byl publikován nedávno (Černohorský – Cihlár – Richtera 2016, 69–78). Mince byly tedy s velkou pravděpodobností nalezeny v zalesněné oblasti mezi silnicí II/248 z Telnice do Nakléřova a obcí Knínice, v nadmořské výšce cca 500–550 m (obr. 1). Mince jsou uloženy v soukromé sbírce.

Obr. 1. Knínice – místo nálezu dobových falz parvů: 1. Původní nález z roku 2012, kruh označuje předpokládanou oblast, ve které byla nalezena prezentovaná dobová falza (č. 1–3).

1 Jedná se o identického nálezce, který spolupracoval již při dokumentaci první části knínického depotu dobových falz parvů Václava II. z roku 2012 (Černohorský – Cihlár – Richtera 2016, 69–78).

ČECHY, Václav II. (1278/1283–1305)

mincovna: *neznámá falzátorská dílna*, AE dobové falzum parvu, asi 1300–1305

Av.: královská koruna, opis nečitelný

Rv.: český dvouocasý lev, opis nečitelný

Lit.: *Černohorský – Cihlář – Richtera* 2016, 69–78.

1. 0,42 g; 13,4/14,3 mm

2. 0,43 g; 13,5/14,5 mm

3. 0,48 g; 12,9/14,6 mm

Obr. 2. Knínice – dobová falza parvů Václava II. (čísla odpovídají katalogu; zvětšeno 3:1).

Nový nález tří dobových falz parvů Václava II. (obr. 2) zcela jistě souvisí s depotem z roku 2012, který obsahoval celkem dva samostatné soubory mincí nalezené během amatérské detektorové prospekce v jeden den. První část depotu objevil nálezce autorem prezentovaných falz parvů (č. 1–3), ta sestávala ze 66 mincí včetně několika olámaných kusů. Parvy z tohoto souboru byly rozprostřeny ve třech ohniscích na ploše zhruba 2 m². Přibližně sedm metrů východně našel druhý nálezce blíže neupřesněný depot dalších dobových falz parvů. Tyto mince byly následně nabízeny na internetu k prodeji, díky čemuž se podařilo získat dalších devět exemplářů ke studiu (*Černohorský – Cihlář – Richtera* 2016).² Z důvodu přílišné medializace prvního depotu odmítl nálezce nových tří mincí prozradit, kde přesně k jejich objevu došlo. Můžeme se jen domnívat, zda byla falza parvů nalezena při dohledávce v bezprostřední blízkosti prvotního depotu, nebo v jeho širším okolí. Souhrnně však musíme konstatovat, že se muselo jednat o jeden celek, který mohl být původně uložen na jednom místě a později došlo k jeho sekundárnímu narušení, nebo byly mince v určitém úseku postupně vytráceny v důsledku poškozeného obalu, v němž majitel mince přenášel. Za jakých okolností k uložení či ztrátě mincí došlo, dnes samozřejmě můžeme jen těžko domýšlet.

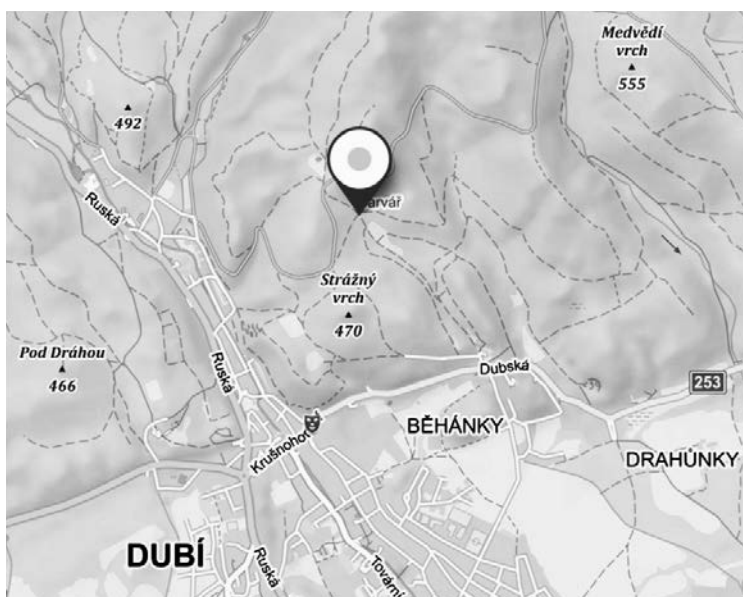
Regionálně historický kontext předpokládaného místa nálezů v okolí Knínic na Ústecku byl podrobně popsán při publikování prvotního depotu dobových falz parvů Václava II. (*Černohorský – Cihlář – Rich-*

2 Podle slov prvního nálezce jich bylo kolem 10 kusů, což by znamenalo, že byla tato část depotu podchycena téměř celá.

tera 2016), proto zde provedeme pouze krátké shrnutí. Zalesněná oblast v blízkosti nálezu se nachází na české straně Krušných hor, kudy nejméně od 11. století vedla tzv. Srbská (též Chlumecká) stezka z Prahy přes Nakléřovský průsmyk do Saska (Vávra 1978). Tato pozemní cesta byla významná z vojenského i obchodního hlediska, proto byl při ní na české straně vystavěn zeměpanský hrad, o němž se zmiňuje už pražský kanovník Kosmas (*MGH SRG II*, 95, 186) i jeho pokračovatelé (*FRB II*, 203, 255, 393). Chlumecký hrad postupně ztrácel svůj význam a někdy ve 12. nebo 13. století beze stopy zanikl v souvislosti se vznikem hradu v Ústí nad Labem a povýšením tohoto sídliště na královské město někdy kolem roku 1249 (*CDB IV/1*, 261, č. 159). Ve 14. století přešel Chlumeč do držení šlechty (*Anděl a kol. 1984*, 169). Na Srbské stezce se nacházela celnice nejprve v Chlumci (*CDB I*, 55, č. 55, 349, č. 375), která byla podle nepřímých písemných dokladů snad již ve 12. století (*CDB II*, 422, č. 378; srov. Vávra 1978, 402) nebo prokazatelně nejpozději ve 14. století přesunuta do Knínic (*AC 31*, 273), odkud pokračovala do Ústí nad Labem. První písemná zmínka o Knínicích však pochází až z roku 1376 (*LC III–IV*, 61).

Běhánky (okr. Teplice)

Ve vzdálenosti cca 14,4 km vzdušnou čarou byla nalezena další dvě dobová falza parvů v lesní poloze „Barvář“ na k. ú. Běhánky, což je jedna z místních částí města Dubí (mince č. 4–5). Obě mince byly uloženy na úpatí Krušných hor v nadmořské výšce asi 452 m, v blízkosti křižovatky dvou lesních cest, zhruba 830 m východně od silnice I/8 z Dubí do přeshraničního Cínovce, v okolí bodu GPS 50°41'9.453"N, 13°47'53.429"E.

Obr. 3. Běhánky – místo nálezu dobových falz parvů (č. 4–5).

ČECHY, Václav II. (1278/1283–1305)

mincovna: *neznámá falzátorská dílna*, AE dobové falzum parvu, asi 1300–1305

Av.: královská koruna, opis nečitelný

Rv.: český dvouocasý lev, [✠PRA^oG^o]✠[RVI]

Lit.: Černohorský – Cihlár – Richtera 2016, 69–78.

4. 0,40 g; 13,1/14,2 mm

–, Av.: královská koruna, ✠W^oI^o[R^oBOEM]

Rv.: český dvouocasý lev, [✠PRA]^oG^o✠[RVI]

Lit.: Černohorský – Cihlár – Richtera 2016, 69–78.

5. 0,43 g; 13,0/14,0 mm

Obr. 4. Běhánky – dobová falza parvů Václava II. (čísla odpovídají katalogu; zvětšeno 3:1; foto M. Hozák).

Lesní poloha „Barvář“ odvozuje svůj název od nedaleké myslivny, kde se ve 2. polovině 18. století chovali lovečtí psi barváři pro stopování zvěře. Počátky dnešního města Dubí i jeho místní části Běhánky můžeme datovat až do 2. poloviny 15. století. V písemných pramenech jsou Běhánky poprvé zmíněny k roku 1487 (*Profous 1954*, 41), kdy Těma V. z Koldic zastavil panství Krupka, v jehož výčtu se Běhánky vyskytují, Arnoštovi ze Šumburka.³ Dubí se v písemných pramenech poprvé připomíná v roce 1494 jako místo, v jehož okolí se nacházely hutě a mlýny sloužící ke zpracování cínových rud, jež se v této oblasti Krušných hor těžily (*Müller 1929*, 320, č. 755; *Profous 1954*, 486; *Kuča 1996*, 779).⁴ Obě sídliště tedy vznikla mnohem později po uložení nebo spíše ztrátě prezentovaných dobových falz parvů Václava II. Na začátku 14. století byla ještě celá tato oblast zalesněna, ale již tehdy v přílehlém okolí probíhala intenzivní těžba cínu. Můžeme předpokládat, že jednotlivé těžební jámy, mlýny a hutě na zpracování rudy a další zázemí potřebné pro sklad a distribuci cínu či ubytování pracovních sil byly propojené systémem cest, po nichž se přepravovali horníci, vytěžená ruda, ale i potřebné zásobování. Postupně kolem některých z těchto míst vznikaly hornické a rudu zpracovatelské osady, které se staly základy dnešních vesnic a měst, přičemž některé z nich později zanikly.

Numismatické zhodnocení nálezů

Všech pět prezentovaných dobových falz parvů Václava II. z obou nálezů vykazuje shodnou fabricku. Na rubních stranách mají na lépe vyražených a zachovalých exemplářích těchto mincí detaily lva identické proporce a vzájemně úhly postavení jednotlivých částí jeho figury. To je patrné zejména na vyobrazení lva u mincí č. 3 z Kniníc a č. 4 z Běhánek, jejichž porovnáním můžeme konstatovat, že oba parvy byly raženy shodným razidlem. Pokud k tomuto srovnání přidáme i dobře vyražené falzum parvu z nálezů

³ V odborné literatuře se jako rok prodeje krupského panství uvádí i 1486 (*Anděl a kol. 1984*, 242).

⁴ Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Anetě Pilné ze SOKA Teplice, Mgr. Petru Schneiderovi a PhDr. Janu Boublíkovi z numismatického oddělení Národního muzea za pomoc a konzultace.

v Knínicích z roku 2012 (obr. 5c),⁵ docházíme ke stejnému závěru. Všechny tři porovnávané mince pocházejí z jediného razidla, a tudíž byly vyraženy ve stejné falzátorské dílně. Střížky falz parvů z Knínic jsou pokryty celkem silnou vrstvou korozních produktů mědi a kvůli tomuto špatnému stavu není možné zjistit, zda byly všechny tyto mince raženy jedním razidlem, nebo měli falzátoři k dispozici více raznic.

U ikonografie královské koruny na lící straně není možné kvůli špatné zachovalosti srovnávacího materiálu s jistotou posoudit, zda pocházejí z jednoho razidla. S přihlédnutím k analogii u rubních razidel lze předpokládat, že falzátoři měli k dispozici jednu nebo pouze velmi omezené množství lících raznic. To potvrzují obě falza parvů z Běhánek, na nichž je prokazatelně koruna vyražena shodným razidlem. Koruna s nižšími postranními a vyšší středovou lilií a s širokou čelenkou je na diskutovaných falzech provedena velmi zdařile a odpovídá své předloze na pravých kutnohorských parvech. Je tedy otázkou, zda se autorovi razidla podařilo věrně napodobit obraz koruny i liter, nebo měl k dispozici originální kolký či celé lící razidlo.

U obrazu lva je již možné při porovnání s oficiální produkcí parvů nalézt některé drobné i větší rozdíly v ikonografii. Na originální kutnohorské drobné minci se nachází více prokreslený lev s poměrně protáhlou pozvolna se rozevírající tlamou, tvořenou tenčí linkou spodní čelisti, výrazným kruhovým okem, třemi vyššími výstupky, někdy zakončenými kuličkami, naznačenou korunkou a velkým oválným uchem (obr. 6). Hlava lva na dobovém falzu je spíše hrubší kresby a postrádá některé detaily, což je zčásti způsobeno horší zachovalostí mincí z nálezu poškozených korozními produkty mědi, neboť například kruhové oko je u jednoho falza parvu z Běhánek (č. 4) i u mince z nálezu z Knínic v roce 2012 (obr. 5c) patrné, ale koruna na hlavě lva je na falešných mincích naznačena jen třemi krátkými hroty. Zásadní rozdíl v ikonografii hlavy lva tvoří silná krátká spodní čelist, která dokresluje pouze nepatrně rozevřenou tlamu. Dalším výrazným detailem v obraze lva na falešných parvech je jakýsi obloukovitý útvar připomínající měsíček, umístěný mezi hlavou a ocasem a otočený vykrojenou stranou vzhůru. Pravděpodobně se jedná o naznačený spodní oblouk velkého ucha, který byl do razidla vypuncován samostatně, snad po vylomení části příslušného kolký. Figura lva zde rovněž postrádá zřetelnou horní řadu tří malých měsíčků, které vždy nacházíme na pravých parvech (obr. 6), ačkoliv určitý náznak jedné nebo dvou drobných linek mezi hlavou a první řadou velkých měsíčků hrůvy je patrný. Tyto linky, pokud by to byly náznaky malých měsíčků, jsou však otočeny otevřenou stranou vpravo, stejně jako horní řada velkých měsíčků. Rovněž spodní řada velkých měsíčků vykazuje atypické rozmístění a otočení oproti vyobrazení lva na pravých parvech. Na levou přední tlapu pravděpodobně těsně navazuje jeden měsíček, který je s tlapou spojený a za ním se nachází druhý měsíček, vyražený na všech třech čitelných falzech dvojitě, oba otevřené vlevo. Následuje třetí měsíček, který je však opět otočený otevřenou stranou vpravo. Hřiva je tedy nejspíše tvořena dvěma řadami velkých měsíčků v počtu 4+3 a možná jednou řadou velmi malých a tenkých měsíčků otočených v protilehlém směru, než se v této době běžně nachází na parvech a groších Václava II. (obr. 6).

Také přední i zadní tlapy mají celkově velmi hrubý tvar postrádající jemné linky ochlupení a detailní vykreslení jednotlivých prstů a drápů, jak jsou vyobrazeny na lépe vyražených pravých parvech. To samé platí i pro krátké tělo a zejména silnou linkou vyznačený ocas, který před svým rozdvojením ve dva prameny postrádá, jinak na pravých parvech běžný kolmo položený měsíček. Prameny horní smyčky ocasu se nedotýkají a jsou poměrně široce rozevřené, zatímco u pravých parvů se často dotýkají (obr. 6). Zakončení obou pramenů ocasu není čitelné.

Obr. 5. Porovnání obrazů lva na dobových falzech parvů: A. Knínice (č. 3); B. Běhánek (č. 4); C. Knínice, nález 2012 (zvětšeno).

5 Podrobná ikonografická a epigrafická analýza všech dobových falz parvů podchycených z nálezu v Knínicích z roku 2012 dosud nebyla publikována.

Obr. 6. Porovnání obrazů lva na parvech z oficiální produkce mincovny v Kutné Hoře (zvětšeno).

Opisy na nalezených dobových falzech parvů Václava II. jsou zčásti čitelné pouze na zachovalějších exemplářích z Běhánků (č. 4 a 5). Na lící straně mince č. 5 můžeme číst začátek opisu ✠W:R:R[BOEM], na rubu jeho prostřední část [✠PRA]°G:R[VI]. Čitelné litery i rozdělovací znaménka nevykazují žádnou výraznou odlišnost oproti pravým mincím, například široké dráčky liter I a P odpovídají jejich typickému provedení na oficiálních parvech produkovaných kutnohorskou mincovnou.

Pokud tedy shrneme celkovou úroveň provedení prezentovaných dobových falz parvů, musíme konstatovat, že až na hrubší ikonografii lva se nijak výrazně neliší od pravých mincí. Jejich zavedení do oběhu muselo být tudíž snadné za předpokladu dokonale provedeného povrchového pokovení jejich střížků. U deseti náhodných falz parvů z nálezů v Knínicích z roku 2012 bylo při materiálových analýzách zjištěno měděné jádro a na jejich povrchu detekována v osmi případech pouze rtuť ve vysokých koncentracích, u zbývajících dvou exemplářů pak stopové množství stříbra a cínu, což jsou prvky, které se v tomto množství mohou v mědi jakožto sekundární příměsi běžně vyskytovat (Černohorský – Cihlár – Richtera 2016, 69–78; Richtera – Cihlár – Zmrzlý – Smělý 2013). Na základě tohoto zjištění bylo uvažováno o možnosti povrchové úpravy pouze vytvořením samotného amalgámu mědi, což bylo později potvrzeno i experimentálně (Richtera 2017, 92–96). Materiálové analýzy prezentovaných mincí (č. 1–5) provedeny nebyly.

Nezodpovězenou otázkou zůstávají okolnosti, za nichž byl depot několika desítek dobových falz parvů shromážděn a uložen nedaleko dnešních Kninic. Naskýtá se zde několik hypotetických možností, které však není možné za současného stavu poznání prokázat. První zahrnuje možnost existence falzátorské dílny na neznámém místě přímo v Krušných Horách. Produkce měděných falz s následným pokovením cínem by v kraji, kde se tento kov těžil a byl tudíž lépe dostupný, dávala smysl. Z odborné literatury už známe případ ražby dobového falza parvu Václava II. pokoveného cínem (Cihlár – Zmrzlý – Richtera 2014, 24–28). Materiálové analýzy ovšem tuto možnost prozatím neprokázaly, naměřené stopové množství cínu na dvou exemplářích z deseti nedokazuje takovou povrchovou úpravu střížku. L. Richtera (2017, 96) však nevylučuje možnost, že k amalgamací mincí z knínického depotu mohlo dojít neplánovaně souhrou náhody, kdy falza parvů mohla být chvatně ukryta spolu se rtutí, která se k pokovení amalgámem stříbra nebo cínu využívala. V případě rozlití rtuti následně mohlo dojít k amalgamací mědi na povrchu falz parvů. Otázku, zda nalezená dobová falza parvů byla záměrně upravena pouze amalgámem mědi, nebo byla připravena jako polotovary pro pozdější pokovení cínem či stříbrem, mohou pomoci vyřešit další nálezy falz z produkce této konkrétní falzátorské dílny.

Falešné parvy mohly být samozřejmě raženy i na jiném vzdáleném místě. Kromě komplikací a rizik při vlastní ražbě těchto mincí bylo i jejich uvedení do oběhu problematické a vysoce riskantní. Rozpoznání falza mohlo vést k odhalení jeho distributorů i původců, kterým následně hrozila bolestivá smrt na hranici. Můžeme proto uvažovat rovněž o možnosti, že se falzátoři snažili produkci svých dílen distribuovat do periferních oblastí, kde falešné mince mohli snáze začlenit do oběhu mezi chudé a negramotné obyvatelstvo. Kraj kolem Krupky a Cínovce, kde se v důsledku těžby cínu pohybovali zejména němečtí horníci, mohl být k zavedení falešných parvů do oběhu příhodný, zejména když přihlídneme k tomu, že se jednalo v té době o novou minci. Jak již bylo zmíněno výše, vyloučit nemůžeme ani prodej falešných měděných mincí jako polotovary pro pozdější pokovení.

Prameny a literatura

- ĀČ 3I*: Friedrich, G. (ed.) 1921: Archiv český. Díl XXXI. První kniha provolávací desk dvorských z let 1380–1394. Praha.
- Anděl, R. a kol.* 1984: Hrad, zámek a tvrz v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl III. Severní Čechy. Praha.
- CDB I*: Friedrich, G. (ed.) 1904–1907: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomus I. Pragae.
- CDB II*: Friedrich, G. (ed.) 1912: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomus II. Pragae.
- CDB IV/1*: Šebánek, J. – Dušková, S. (eds.) 1962: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi IV fasciculus primus. Pragae.
- Cihlář, J. – Zmrzlý, M. – Richtera, L.* 2014: Dobové pocínované falzum parvu Václava II. Numismatické listy 69, 24–28.
- Černohorský, O. – Cihlář, J. – Richtera, L.* 2016: Zpráva o nálezu depotu dobových falzů parvů Václava II. u Knínic. Ústecký sborník historický 2016/1, 69–78.
- FRB II*: Emler, J. (ed.) 1874: Fontes rerum Bohemicarum II. Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus. Praha.
- Kuča, K.* 1996: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I. díl. A–G. Praha.
- LC III–IV*: Emler, J. (ed.) 1879: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim. Liber tertius et quartus. Pragae.
- MGH SRG II*: Bretholz, B. (ed.) 1923: Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum. Nova series. Tomus II. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum. Berolini.
- Müller, A. (ed.)* 1929: Quellen- und Urkundenbuch des Bezirkes Teplitz-Schönau bis zum Jahre 1500. Prag.
- Profous, A.* 1954: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl I. A–H. Praha.
- Richtera, L.* 2017: Experimentální důkaz využitelnosti alternativního způsobu pokovování měděných dobových falzů pomocí rtuti. Numismatické listy 72, 92–96.
- Richtera, L. – Cihlář, J. – Zmrzlý, M. – Smělý, T.* 2013: Doklad o netradiční technologii pokovení dobových falzů parvů Václava II. In: Peníze v proměnách času IX. Nové výsledky numismatických výzkumů. Sborník abstraktů konference (Valtice 30. 9.– 3. 10. 2013. Ostrava, 31–33.
- Vávra, I.* 1978: Srbská cesta. Historická geografie 17, 369–423.

Summary

Ondřej Černohorský, Two period fakes of Wenceslaus II parvi discovered in the Ore Mountains – Knínice (Ústí nad Labem district) and Běhánky (Teplice district).

Sometime in the first half of 2015 two finders, independently of each other, discovered two small hoards of period fakes of Wenceslaus II parvi. The first of the finds consisting of three coins (nos. 1–3) occurred in a forest near the cadastral area of the village of Knínice in an unspecified place near the findspot of another hoard of period fakes of the same ruler which has recently been published (*Černohorský – Cihlář – Richtera 2016*, 69–78).

Another two period fakes were discovered some 14.4 km away as a crow flies from the first find-spot, in a forest location ‘Barvář’ in the cadastral area of Běhánky, which is one of the quarters of the town of Dubí (nos. 4–5). Both coins were found at the Ore Mountains foothill at 452 m.a.s.l. near a crossroads of two forest pathways some 830 m east of the road I/8 from Dubí to the border crossing in Cínovec/Zinnwald, near the GPS point of 50°41'9.453"N, 13°47'53.429"E.

All the five presented period fakes of Wenceslaus II parvi from both finds share many common features. The lion figures on the reverses of the better struck and better-preserved exemplars have identical proportions as well as angles between the single parts of the figure. It is in particular obvious in the lion depictions on coins no. 3 from Knínice and no. 4 from Běhánky whose comparison allows us to state that both were struck with the same die. We come to the same conclusion if we add to the comparison also the well struck parvus fake from the hoard discovered in Knínice in 2012 (fig. 5c). All the three coins were struck with the same die and therefore were produced in the same forgery workshop.

To sum up the overall quality of the presented period fakes of Wenceslaus parvi, apart from the somewhat cruder iconography of the lion they do not significantly diverge from the legit coins. Their introduction into the circulation must have been a simple affair, provided their flans were perfectly coated. In the

case of the ten randomly selected fake parvi from the Knínice hoard discovered in 2012 the composition analysis detected their copper core, while on their surfaces only mercury was detected in eight cases in high concentrations while in the other two exemplars there were trace quantities of silver and tin which may appear in these quantities in copper as its natural admixtures. Based on these findings the idea was advanced that the surfaces may have been treated only by a surface amalgam of copper; the credibility of this hypothesis was later confirmed by an experiment. No material analyses were carried out on the coins presented here (nos. 1–5).

English summary by J. Kysela

NÁLEZY PRAŽSKÝCH GROŠŮ NA UKRAJINĚ

Ondřej ČERNOHORSKÝ – Alexander DASHUTIN

Abstract – Finds of Prague groschen in Ukraine.

The paper discusses several finds of isolated pieces and small hoards of Prague groschen discovered during amateur metal detector surveys in Ukraine.

 Ukraine, Bohemia, Prague groschen, import, finds

V letech 2010–2020 bylo na území Ukrajiny nalezeno několik jednotlivých exemplářů i depotů mincí grošového období. Až na jeden případ se jedná o mince objevené při amatérské detektorové prospekci. Díky kontaktům jednoho z autorů bylo možné s nálezci navázat spolupráci a některé tyto nálezy nebo jejich části zdokumentovat.

Obr. 1. Mapa Ukrajiny s rozložením jednotlivých nálezů: A. Datsky; B. Khorol; C. Putyvl; D. Rudnieve; E. Kniazhe; F. Pyrohivka; G. Ladyžyn; H. Ozertse; I. Zaturtsi; J2. Sumská oblast; J3. Lvovská oblast; J5. Lvovská oblast; J6. Lvovská oblast; J7. Lvovská oblast; J8. Zakarpatská oblast; J9. Volyňská oblast.

Katalog nálezů

Všechny mince v katalogu nálezů jsou uloženy v soukromých sbírkách. Mince na fotografiích jsou vyobrazeny v měřítku 1,2:1.¹

A. DATSKY (Дацьки), okres Chudniv, Žitomyrská oblast, Ukrajina

V prosinci roku 2019 bylo v lesní poloze nedaleko vesnice Datsky, která se nachází asi 8 km jihovýchodně od okresního města Chudniv, nalezeno šest pražských grošů Karla IV. Tři z těchto grošů jsou olámané, dva byly záměrně ostříhány. Asi 15 m od nich byl nalezen 6groš polského krále Zikmunda III. Vasy (1587–1632) z roku 1626, který s depotem zjevně nesouvisí a není tedy součástí katalogu.

1 Průměr mincí byl měřen z fotografií pomocí aplikace *Měření délky*, která je volně k dispozici na webových stránkách pobočky ČNS, z. s. Pražské groše (<http://cnspg.cz/index.php?section=83>) a jejímž autorem je Pavel Gregor.

ČECHY, Karel IV. (1346–1378)

mincovna *Kutná Hora*, AR pražský groš z let 1346–asi 1348

Lit.: *Pinta 2015*, 72–73, typ I.a/1–2.

A1. 3,14 g; 28,3/29,0 mm

AR pražský groš z let asi 1350–1358

Lit.: *Pinta 2015*, 74–75, typ III.a.

A2. 1,21 g; 17,8/18,9 mm; ostříhaný (vnější část s opisem)

AR pražský groš z let asi 1370–1378

Lit.: *Pinta 2015*, 78–79, typ V.a/2.

A3. 2,03 g; max. průměr 28,1 mm; olámaný, prasklý

A4. 1,48 g; 18,4/18,9 mm; ostříhaný (vnější část s opisem)

Lit.: *Pinta 2015*, 78–79, typ V.a/var. (chyboražba KAROLV)

A5. 2,78 g; max. průměr 27,2 mm; vylomený

Lit.: *Pinta 2015*, 78–79, typ V.c/3.

A6. 2,49 g; max. průměr 26,9 mm; olámaný

Obr. 2. Datsky (Дацьки) – pražské groše z nálezů.

B. KHOROL (Хорол), okres Khorol, Poltavská oblast, Ukrajina

V březnu roku 2020 bylo mezi okresním městem Khorol a vesnicí Vyshniaky (Вишняки) nalezeno sedm pražských grošů Václava IV. Mince byly objeveny ve velké hloubce, nálezce uváděl 50–70 cm.

ČECHY, Václav IV. (1378–1419)

mincovna *Kutná Hora*, AR pražský groš z let 1378–asi 1383

Lit.: *Hána 2003*, 57, typ I.a/3, 6 nebo 7.

B1. 2,63 g; 27,2/27,5 mm

AR pražský groš z let asi 1383–1395

Lit.: *Hána 2003*, 59–62, typ IV nebo V.

B2. 2,25 g (1,33 g + 0,92 g); 26,1/27,0 mm; rozlomený na dvě části

AR pražský groš z let asi 1383–1395

Lit.: *Hána 2003*, 59–62, pravděpodobně typ V.

B3. 2,56 g; 26,8/27,3 mm

AR pražský groš z let asi 1383–1397

Lit.: *Hána 2003*, 62–64, typ VI.

B4. 2,45 g; 26,9/27,8 mm

AR pražský groš z let asi 1395–1400

Lit.: *Hána 2003*, 64, typ VII.a.

B5. 2,50 g; 26,9/27,7 mm

AR pražský groš z let asi 1395–1400

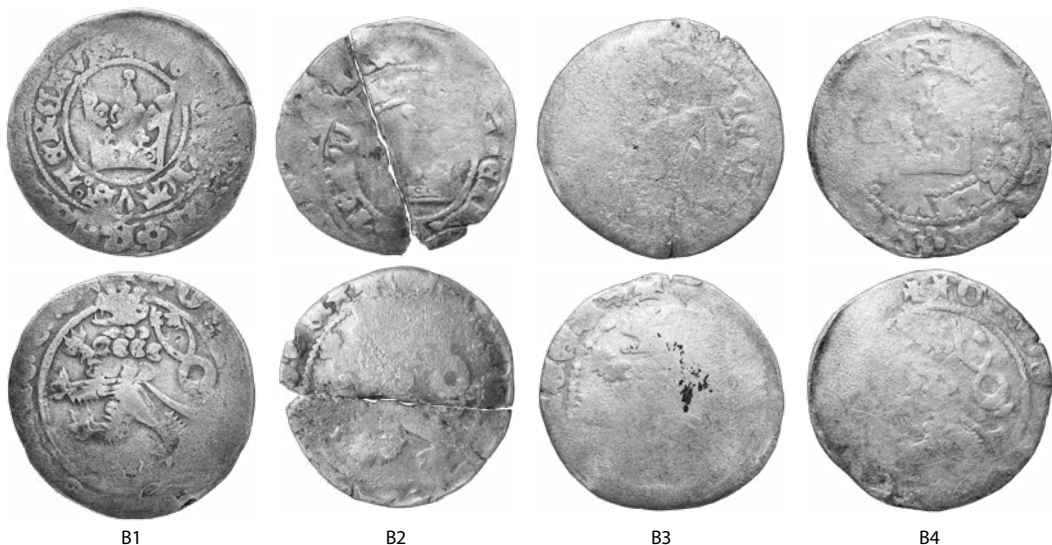
Lit.: *Hána 2003*, 65, typ VII.d.

B6. 2,38 g; 25,2/26,4 mm

AR pražský groš z let asi 1404–1416

Lit.: *Hána 2003*, 69–73, typ XIV.

B7. 2,23 g (1,35 g + 0,88 g); 26,0/26,9 mm; rozlomen na dvě části

Obr. 3a. Khorol (Хорол) – pražské groše z nálezů.

Obr. 3b. Khorol (Хорол) – pražské groše z nálezu.

C. PUTYVL (Путивль), okres Putyvl, Sumská oblast, Ukrajina

V březnu roku 2020 bylo na severní periferii města Putyvl v mělké roklí poblíž řeky Kuber nalezeno deset pražských grošů Václava IV. Lucemburského. Mince byly údajně vykopány v hloubce asi 50–60 cm. Nejprve byly nalezeny čtyři kusy, následně dalších šest. Dva groše byly k sobě přilepeny korozi. Asi 50 m daleko byl nalezen ještě poltorak švédského krále Gustava Adolfa (1611–1632) z roku 1630 a 6groš Jana II. Kazimíra Vasy (1648–1668) z roku 1662, které s depotem zjevně nesouvisí a nejsou tedy součástí katalogu.

ČECHY, Václav IV. (1378–1419)

mincovna *Kutná Hora*, AR pražský groš z let 1378–asi 1383

Lit.: *Hána 2003*, 57, typ I.a.

C1. 2,91 g; 27,0/27,7 mm

AR pražský groš z let asi 1395–1400

Lit.: *Hána 2003*, 64, typ VII.b.

C2. 2,29 g; 26,3/27,3 mm

AR pražský groš z let asi 1400–1408

Lit.: *Hána 2003*, 66, typ VIII.e.

C3. 2,63g; 26,4/27,0 mm

AR pražský groš z let asi 1400–1408

Lit.: *Hána 2003*, 67, typ IX.b/1 nebo 3.

C4. 2,70 g; 26,2/27,6 mm

AR pražský groš z let asi 1400–1408

Lit.: *Hána 2003*, 67–68, typ IX.e.

C5. 2,75 g; 26,5/27,9 mm

AR pražský groš z let asi 1400–1408

Lit.: *Hána 2003*, 67–68, typ IX.e nebo f.

C6. 2,66 g; 25,0/25,9 mm

C7. 2,55 g; 26,5/28,0 mm

AR pražský groš z let asi 1400–1408

Lit.: *Hána 2003*, 69, typ XIII.a/2.

C8. 2,38 g; 28,9/29,6 mm

AR pražský groš z let asi 1404–1416

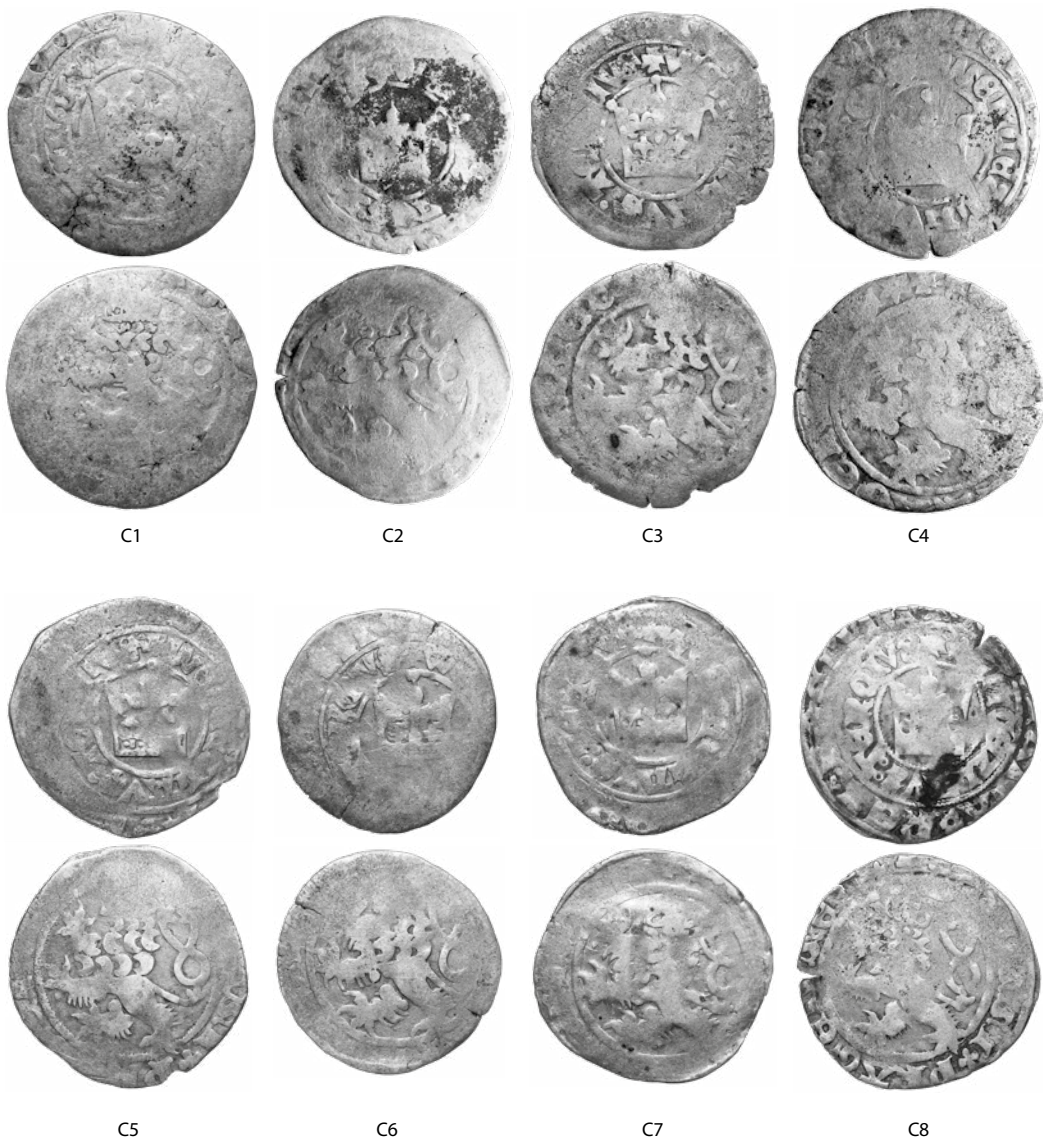
Lit.: *Hána 2003*, 70, typ XIV.b/1.

C9. 2,56 g; 25,8/27,7 mm

AR pražský groš z let asi 1404–1416

Lit.: *Hána 2003*, 71, typ XIV.h/1.

C10. 2,49 g; 26,0/27,0 mm

Obr. 4a. Putyvl (Путивль) – pražské groše z nálezů.

Obr. 4b. Putyvl (Путивль) – pražské groše z nálezů.

D. RUDNIEVE (Рудневе), okres Putyvl, Sumská oblast, Ukrajina

V dubnu 2020 byl u vesnice Rudnieve, která se nachází 12 km severovýchodně od okresního města Putyvl, nalezen pražský groš Václava IV. Mince ležela v povrchové vrstvě ornice na zoraném poli.

ČECHY, Václav IV. (1378–1419)

mincovna *Kutná Hora*, AR pražský groš z let asi 1404–1416

Lit.: *Hána 2003*, 69–73, typ XIV.

D1. 1,67 g; 27,4 mm; asi 2/5 střížku odlomeny

Obr. 5. Rudnieve (Рудневе) – pražský groš z nálezů.

E. KNIASHE (Княже), okres Zolochiv, Lvovská oblast, Ukrajina

V první polovině roku 2020 byl na farmě poblíž vesnice Kniazhe, která se nachází 7 km severozápadně od okresního města Zolochiv, nalezen depot 226 pražských grošů. Autoři mají k dispozici souhrnnou fotografii celého nálezů, na které jsou mince vyskládané v holderech a kapsičkách numismatického alba lícovou stranou nahoru. Téměř všechny groše jsou více či méně ostříhané, některé z nich mají zachovalou alespoň část vnějšího lícního opisu, celých neostříhaných kusů je kolem pěti, převážná většina mincí je však ostříhána v místě perlovce mezi oběma opisy. Podle nekvalitní fotografie nelze všechny groše přesně přiřadit konkrétnímu panovníkovi, v menším počtu jsou zastoupeny groše Václava II., dále několik desítek grošů Karla IV., převážná většina mincí byla ražena za Jana Lucemburského. Z celého depotu byl ke zdokumentování podchycen pouze jeden groš Jana Lucemburského.

ČECHY, Jan Lucemburský (1310–1346)

mincovna *Kutná Hora*, AR pražský groš z let 1311–asi 1318

Lit.: *Castelin 1960*, 158, typ I.1; rubní značka *Hána 1998*, 16, var. 1b.

E1. 2,62 g; 23,0/24,2 mm

Obr. 6. Kniazhe (Княже) – pražský groš z nálezů.

F. PYROHIVKA (Пирогівка), okres Vinkivtsi, Chmelnycká oblast, Ukrajina

V roce 2019 byl asi 2 km jihovýchodně od vesnice Pyrohivka, která se nachází 9 km severozápadně od okresního města Vinkivtsi, nalezen depot 60 pražských grošů. Mince byly uloženy v lesní poloze asi 20 m od staré silnice. Mezi mincemi byly dva kusy s kontramarkou města Schweinfurt (č. F1) a Ulmu. Z celého depotu bylo možné zdokumentovat pouze jeden pražský groš Václava IV.

ČECHY, Václav IV. (1378–1419)

mincovna *Kutná Hora*, AR pražský groš z let asi 1400–1408

Av.: kontramarka města Schweinfurt

Lit.: *Hána 2003*, 66, typ VIII.e/1–3; kontramarka *Hána 2003*, 133, č. 175.

F1. 2,75 g; 25,3/26,8 mm; kontramarka 8,3/6,7 mm

Obr. 7. Pyrohivka (Пирогівка) – pražský groš z nálezů.

G. LADYŽYN (Ладизин), okres Haisyn, Vinnycká oblast, Ukrajina

V první polovině roku 2020 byl nedaleko města Ladyžyn, které se nachází asi 17 km jihozápadně od okresního města Haisyn, nalezen depot 260 pražských grošů. Nejméně 52 kusů mincí z tohoto depotu bylo raženo Václavem IV., dále zde byl minimálně jeden groš Jiřího z Poděbrad a Vladislava II. Jagellonského. Podle sdělení sběratele, který některé mince z tohoto souboru koupil, se zde nacházelo i 6 až 8 grošů s kontramarkami německých měst. Z celého depotu bylo možné zdokumentovat pouze jeden pražský groš Jiřího z Poděbrad.

ČECHY, Jiří z Poděbrad (1458–1471)

mincovna *Kutná Hora*, AR pražský groš z let 1469–1471

Lit.: *Cycoňová – Richtera 2015*, 130–131, typ I.b/1.

G1. 2,44 g; 26,9/27,5 mm

Obr. 8. Ladyžyn (Ладизин) – pražský groš z nálezů.

H. OZERTSE (Озерце), okres Kivertsi, Volyňská oblast, Ukrajina

V květnu 2020 byl nalezen asi 400 m severozápadně od okraje vesnice Ozertse, která se nachází 7 km západně od okresního města Kivertsi, pražský groš Václava IV. Mince byla vykopána z písku během zemních prací. Povrch střížku měl hnědočervenou až černou barvu, lící strana byla pokryta černou tuhou látkou, která vypadala jako tvrzená pryskyřice, s vměstky písku.

ČECHY, Václav IV. (1378–1419)

mincovna *Kutná Hora*, AR pražský groš z let asi 1395–1400

Lit.: *Hána 2003*, 64, typ VII.a.

H1. 2,69 g; 26,8/27,9 mm; rubní strana s původní patinou

Obr. 9. Ozertse (Oзepцe) – pražský groš z nálezů.

I. ZATURTSI (Затурці), okres Lokachi, Volyňská oblast, Ukrajina

V roce 2010 byl nalezen depot 900 mincí při vykopávkách v zákopecích z první světové války nedaleko Pamětního muzea Vjačeslava Lipinského ve vesnici Zaturtsi, která se nachází 14 km severovýchodně od okresního města Lokachi. Nejprve bylo nalezeno 40 mincí ve více než 100 let starém náspu zákopu. Následně při odkrývání další části zákopu archeologové objevili zbytek depotu na místě, které je považováno za středověkou žumpu. Během hloubení tohoto zákopu za první světové války vojáci narušili roh tohoto objektu, čímž se část depotu dostala do jeho náspu. Depot obsahoval 650 třígrošů (trojaků) Zikmunda III. Vasy, 248 mincí Litevského velkoknížectví a dva pražské groše – Vladislava II. Jagellonského a Ferdinanda I. (č. II) z roku 1537. Nejmladší mincí v nálezů byl krakovský trojak Zikmunda III. Vasy z roku 1603 ve výtečné zachovalosti, depot byl tedy s největší pravděpodobností uložen v tomto roce nebo krátce poté. Z celého nálezů bylo možné zdokumentovat pouze jeden pražský groš Ferdinanda I.

ČECHY, Ferdinand I. (1526–1564)

mincovna *Kutná Hora*, AR pražský groš 1537

Lit.: *Chvojka 1997*, 73–74, typ C7/c.

II. 2,65 g; 24,3/25,0 mm

Obr. 10. Zaturtsi (Затурці) – pražský groš z nálezů.

J. Ukrajina (bez přesného určení místa nálezů)

ČECHY, Jan Lucemburský (1310–1346)

mincovna *Kutná Hora*, AR pražský groš z let asi 1327–1340

Lit.: *Castelin 1960*, 158, typ IV.24; rubní značka *Hána 1998*, 16, var. 2c.

J1. 2,51 g; 22,3/25,1 mm; ostříhaný

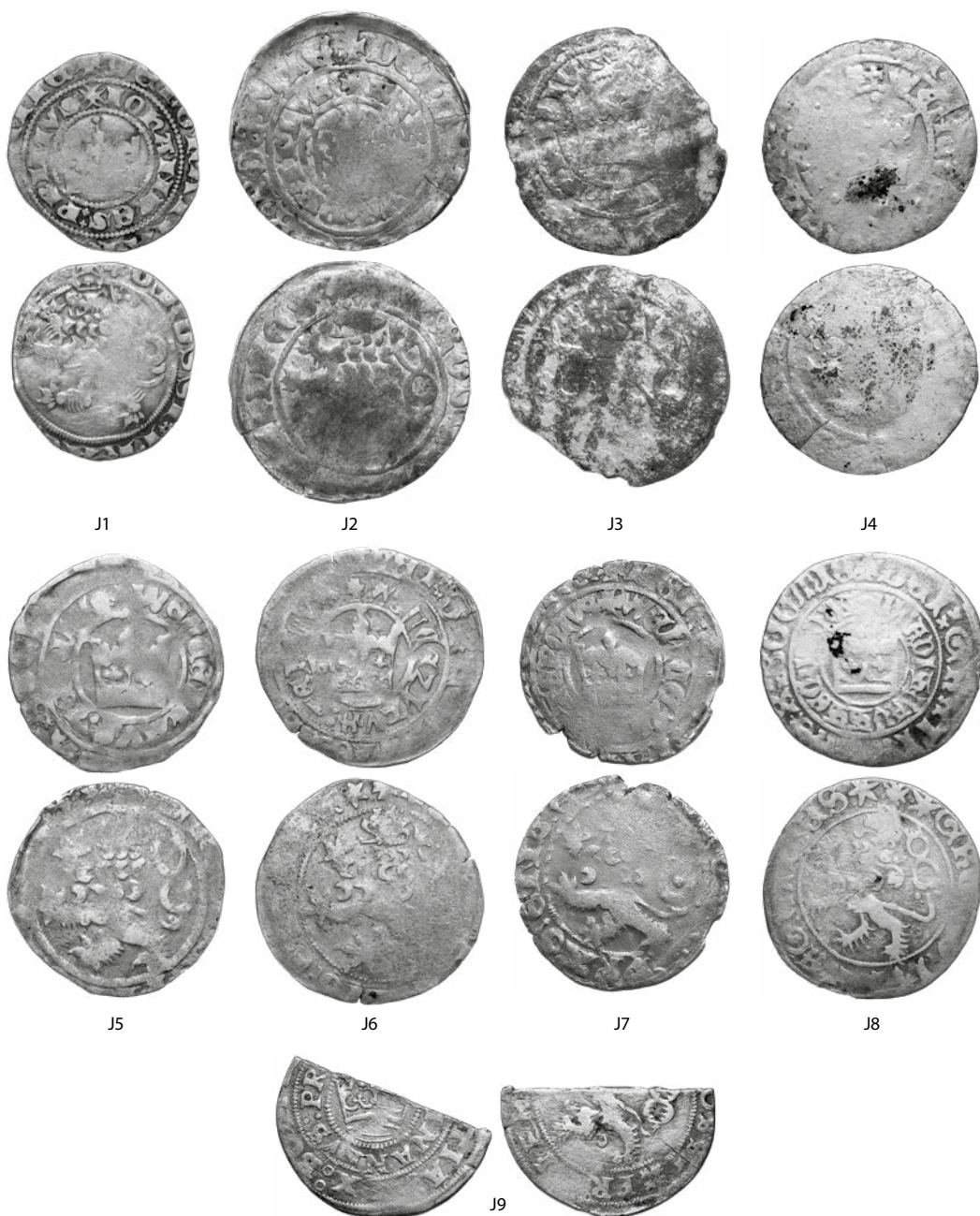
Karel IV. (1346–1378)

mincovna *Kutná Hora*, AR pražský groš z let asi 1358–1370

Lit.: *Pinta 2015*, 76–77, typ IV.a/1.

J2. 3,49 g; 28,3/28,7 mm

Kom.: Mezi lety 1995–1997 zakoupen ve městě Sumy, Sumská oblast – místo nálezů není známo.

Obr. 11. Ukrajina - pražské groše z nálezů z neznámých lokalit.

mincovna: *neznámá falzátorská dílna*, pražský groš – dobové falzum

Rv.: měsíčky hřívý retrogradně natočené

Lit.: –

J3. 1,25 g; 26,3 mm; olámaný

Kom.: Nález ve Lvovské oblasti.

Václav IV. (1378–1419)

mincovna *Kutná Hora*, AR pražský groš z let asi 1383–1397

Lit.: *Hána 2003*, 59–64, pravděpodobně typy IV–VI.

J4. 2,15 g; 25,5/26,9 mm

AR pražský groš z let asi 1400–1408

Lit.: *Hána 2003*, 67–68, typ IX.e/3.

J5. 2,45 g; 25,5/26,8 mm

Kom.: Nález v listopadu 2019 v Ivanofrankivské oblasti.

AR pražský groš z let asi 1404–1416

Lit.: *Hána 2003*, 69, typ XIV.a/1.

J6. 2,70 g; 26,7/28,0 mm

Kom.: Mince pochází z nálezů asi 150 pražských grošů nalezených v širší oblasti kolem Lvova, Lvovská oblast.

AR pražský groš z let asi 1404–1416

Lit.: *Hána 2003*, 71–72, typ XIV.g–i.

J7. 2,47 g; 24,5/24,8 mm; vylomený

Kom.: Mince byla nalezena spolu s dalšími třemi pražskými groši asi 15 km od města Žovkva (Жовква) v hloubce asi 20 cm na ploše 1,5 m², okres Žovkva, Lvovská oblast.

Vladislav II. Jagellonský (1471–1516)

mincovna *Kutná Hora*, AR pražský groš z let 1502–1509

Lit.: *Hásková 1971*, 40, typ XV.a/1.

J8. 2,21 g; 26,5/27,1 mm

Kom.: Nález z roku 2020 v údolí řeky Tisy, Zakarpatská oblast.

Ferdinand I. (1526–1564)

mincovna *Kutná Hora*, AR pražský groš

Lit.: *Chvojka 1997*, typ neurčitelný.

J9. 1,15 g; asi z poloviny odlomený

Kom.: Nález učiněný mezi lety 2018–2019, Volyňská oblast.

Numismatické zhodnocení nálezů

Mince grošového období se na území dnešní Ukrajiny nacházejí relativně často, stejně jako například v Polsku, což dokládá výskyt těchto mincí v místních internetových aukcích nebo na hledačských diskuzních fórech. Jen naprosto nepatrné množství těchto nálezů je odborně zdokumentováno, v posledních letech byly v tuzemských odborných časopisech publikovány jen tři takové nálezy (*Kučera 2011; Cihlár – Richtera 2013; Milejski – Wawrzczak – Huletski 2017*).

Autoři předkládají dalších celkem 38 pražských grošů, které byly nalezeny na různých místech zejména v západní, střední a severní části Ukrajiny. Jedná se o groše Jana Lucemburského (2 ks), Karla IV. (7 ks + 1 dobový falzum), Václava IV. (24 ks), Jiřího z Poděbrad (1 ks), Vladislava II. Jagellonského (1 ks) a Ferdinanda I. Habsburského (2 ks).

V pěti případech se jedná o nálezy jednotlivých mincí, z toho jsou tři pražské groše Václava IV.: typ *Hána (2003) VII* z Ozertse ve Volyňské oblasti (č. H1), typ *Hána (2003) IX* z blíže neupřesněné lokality v Ivanofrankivské oblasti (č. J5) a jeden kus typu *Hána (2003) XIV* z Rudnieve v Sumské oblasti (č. D1). Dále je to groš Vladislava II. Jagellonského typu *Hásková (1971) XV* (č. J8), který byl nalezen kdesi v širokém pásmu povodí řeky Tisy v Zakarpatské oblasti, a půlka neurčitelného groše Ferdinanda I. (č. J9) z neznámého místa ve Volyňské oblasti. K dokumentaci bylo k dispozici i jedno dobové falzum groše Karla IV. (č. J3), které mělo být nalezeno ve Lvovské oblasti; jestli se však jednalo o nález jedné mince nebo byla součástí většího souboru, není známo.

Podařilo se rovněž zdokumentovat jednotlivé mince, které byly původně součástí větších depotů. Jednou z nich je groš Jana Lucemburského (č. E1) z Kniázhe ze Lvovské oblasti, který pochází z depotu

226 pražských grošů Václava II., Jana Lucemburského a Karla IV. V případě tohoto nálezu existuje nekvalitní fotografie celého depotu, která alespoň částečně ilustruje jeho složení. Všechny mince jsou zde sice vyfotografované z lící strany, mohly by být tedy snadno identifikovatelné, ale fotografie není v dostatečném rozlišení nebo je na mincích odlesk plastového listu alba a mnohé z nich nejsou také vyčištěné, tudíž velkou část grošů určit nelze. Depot obsahoval menší počet grošů Václava II., několik desítek grošů Karla IV. a největší zastoupení zde mají mince Jana Lucemburského. Více než 90 % grošů všech tří panovníků z depotu z Kniazhe je ostříhaných zhruba podél perlovce mezi oběma lícními opisy.

Další jednotlivě zachycenou mincí z jinak většího depotu 60 kusů je i groš Václava IV. typu Hána (2003) VIII s kontramarkou německého města Schweinfurtu (č. F1) z Pyrohivky z Chmelnycké oblasti. O bližším složení tohoto depotu nemáme další informace kromě toho, že se zde měl nacházet ještě jeden kus s kontramarkou města Ulmu. Podobně skoupé informace máme i o osudu jiných dvou depotů ze Lvovské oblasti. V obou případech bylo možné zdokumentovat pouze po jednom groši Václava IV. typu Hána (2003) XIV (č. J6 a J7). První hromadný nález obsahoval asi 150 pražských grošů z neznámého místa v širší oblasti města Lvova, další exemplář se nacházel v drobném depotu čtyř grošů nalezeném asi 15 km od města Žovkvy. Jiný hromadný nález byl objeven v Ladyžynu ve Vinnycké oblasti, měl obsahovat celkem 260 pražských grošů, z toho nejméně 52 kusů Václava IV. a minimálně po jednom groši Jiřího z Poděbrad a Vladislava II. Jagellonského. I tento depot měl obsahovat šest až osm grošů s německými kontramarkami. Z tohoto depotu se podařilo zdokumentovat pouze jeden groš Jiřího z Poděbrad (č. G1).

Z výše uvedeného vyplývá, že diskutované depoty se zřejmě skládaly pouze z českých mincí grošového období. Další depot, o kterém bylo možné získat jen velmi sporé informace, byl nalezen ve vesnici Zaturtsi ve Volyňské oblasti a obsahoval celkem 900 místních, čili polských (650 ks trojaků Zikmunda III. Vasy) a litevských ražeb (248 ks), mezi nimiž byla příměs dvou pražských grošů Vladislava II. Jagellonského a Ferdinanda I. Habsburského, přičemž poslední jmenovanou mincí bylo možné zdokumentovat (č. I1). Nejmladší mince celého souboru, trojak Zikmunda III. Vasy z roku 1603, datuje přibližné uložení tohoto depotu.

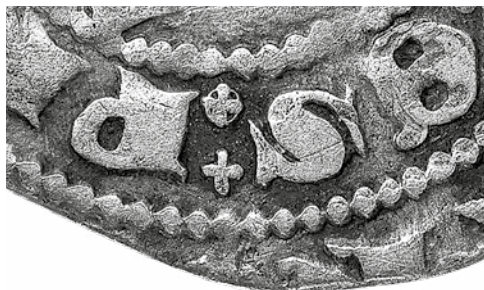
K dokumentaci bylo možné získat i tři kompletní drobné depoty pražských grošů. Prvním z nich je nález šesti mincí Karla IV. (č. A1–A6) z okolí vesnice Datsky v Žitomyrské oblasti. Soubor obsahuje po jednom kusu groše typu Pinta (2015) I a III a čtyři exempláře typu Pinta (2015) V. Pokud se tento depot dostal na území dnešní Ukrajiny jako kompaktní celek, opustil území korunních českých zemí ještě před zaražením grošů Václava IV. v 70. letech. 14. století. Přibližně 15 m od tohoto nálezu byl ještě objeven 6groš Zikmunda III. Vasy z roku 1626, který s depotem Karlových grošů s největší pravděpodobností nesouvisí. Další dva podchycené drobné depoty jsou tvořeny výhradně groši Václava IV. Sedm grošů tohoto panovníka (č. B1–B7) bylo nalezeno mezi městem Khorol a vsí Vysniaky v Poltavské oblasti. Jedná se o ražby z průběhu celé Václavovy vlády, jsou zde zastoupeny typy Hána (2003) I (1 ks), IV nebo V (2 ks), VI (1 ks), VII (2 ks) a XIV (1 ks). Absence zastoupení většího množství grošů typu Hána (2003) XIV naznačuje, že soubor opustil české země krátce po jejich zavedení kolem roku 1404. Třetí drobný depot Václavových grošů v počtu 10 kusů (č. C1–C10) obsahuje převážně mince ražené ve druhé polovině vlády tohoto panovníka. Kromě jednoho exempláře typu Hána (2003) I jsou zde zastoupeny typy Hána (2003) VII (1 ks), VIII (1 ks), IX (4 ks), XIII (1 ks) a XIV (2 ks). Rovněž tento soubor se se svým majitelem zřejmě vydal na cesty na východ na začátku 15. století.

U tří mincí nejsou žádné informace k jejich původu, ale pravděpodobně rovněž pocházejí z detektorových nálezů z Ukrajiny. Jedná se o jeden pražský groš Jana Lucemburského typu Castelin (1960) IV.24 (č. J1) a Václava IV. pravděpodobně typu Hána (2003) IV–VI (č. J4). Poslední mincí je groš Karla IV. typu Pinta (2015) IV (č. J2), který byl v 90. letech 20. století zakoupen ve městě Sumy v Sumské oblasti; existuje tudíž možnost, že pochází z nějakého místního nálezu.

Větší zastoupení pražských grošů Karla IV. a jeho syna Václava IV. u nově prezentovaných nálezů na Ukrajině odpovídá předchozím zjištěním. L. Kučera (2011) popsal stručně nález 33 mincí z Chmelnycké oblasti, který obsahoval 32 grošů Václava IV. a jedno dobové falzum groše Karla IV. Autoři J. Cihlár a L. Richtera (2013) publikovali nález 35 mincí Václava IV. učiněného nedaleko města Ivano-Frankivsku ve stejnojmenné oblasti. Naposledy polští kolegové (Milejski – Wawrzczak – Huletski 2017) zdokumentovali depot více než 500 mincí a jejich fragmentů nalezený nedaleko města Hnivan ve Vinnycké oblasti. Soubor obsahoval i celkem 255 pražských grošů Karla IV. (4 ks) a Václava IV. (251 ks), podíl českých ražeb byl lehce přes 50 %.

Většina z prezentovaných grošů se nachází ve špatné zachovalosti, takže jejich určení je pro hůře nebo zcela nečitelné obrazy i opisy obtížné, zejména groše Václava IV. bylo možné určit jen přibližně, což u těchto ražeb není nic neobvyklého. Z typologického hlediska jsou zajímavé dvě, respektive tři mince.

První z nich je groš Jana Lucemburského (č. J1; obr. 12) typu Castelin (1960) IV.24, který má ve vnitřním lícním opisu za jménem panovníka ve spodní části rozdělovacího znaménka vyražený křížek přes tenký kroužek. Tato zvláštnost není nová, byla již dříve popsána u nálezu z Hradce Králové (Vorlová 2002, 77). D. Vorlová vysvětlila tento tvar znaménka jako důsledek obnovy razidla s druhotně upravenými rozdělovacími znaménky. S touto hypotézou později souhlasili další autoři (Cihlár – Jeřábek 2013), kteří upozornili na to, že tyto úpravy razidla jsou právě u typu Castelin (1960) IV.24 běžné.

Obr. 12. Detail renovace rozdělovacího znaménka vnitřního lícního opisu groše č. J1 Jana Lucemburského, Castelin (1960) typ IV.24.

V depotu z vesnice Datsky v Žitomyrské oblasti se nacházel groš Karla IV. (č. A5; obr. 13) s dosud nepopsanou chyborazbou. Groš lze určit dle stávající typologie jako typ Pinta (2015) V.a, přičemž ve jméně panovníka zcela chybí litera S, takže se slovo nachází ve tvaru KAROLV. U Karlových pražských grošů se s chyborazbami v opisech nesetkáváme moc často, všechny se však nachází právě u typu Pinta (2015) V. Některé chyborazby vznikly špatně do razidla dorytými šikmými dřiky u litery M – PRIIVS u typu Pinta (2015) V.a/4 a BOENIE u typu Pinta (2015) V.c/4. K dalším chybám došlo v důsledku dorytí šikmých dřiků do nevhodné mezery mezi dřiky – PRMIVS u typu Pinta (2015) V.a/5 a V.c/6, BOEIME u typu Pinta (2015) V.c/11. Jiný způsob chyborazby vznikl prohozením dvou sousedních liter – KARLOVS u typu Pinta (2015) V.c/10 a V.c/12, KRAOLVS u typu Pinta (2015) V.c/14 a PRIMSV u typu Pinta (2015) V.c/16. Posledním typem chyborazby je pak vynechání některé z liter, jako se to stalo i u prezentovaného groše – KAOLVS u typu Pinta (2015) V.c/8 a V.a/13 a KROLVS u typu Pinta (2015) V.c/15. Chybějící litera S ve slově KAROLVS ještě v typologii Karlových grošů (Pinta 2015) popsána nebyla.

Obr. 13. Detail chyborazby KAROLV ve vnitřním lícním opisu groše č. A5 Karla IV., Pinta (2015) typ V.a/var.

Nejzajímavější mincí z prezentovaných ukrajinských nálezů je dobové falzum pražského groše Karla IV. (č. J3; obr. 14). Na lící straně se nachází celkem zdařilé vyobrazení mírně kónické koruny s perlami na vrcholcích velkých lilí. Střední lilie je zakončena hrotem, což je typické pro typy IV a V podle typologie V. Pinty (2015). Vyplnění volného prostoru mezi lístky velkých lilí není zřetelné. Písmo vnitřního lícního opisu je rovněž velmi vydařené, zejména litery P, R, I a V odpovídají svým předlohám na pravých kutnohorských groších. U písmene M zřejmě chybí šikmé dřiky ve střední části, takže je zapsáno ve formě I I. Obě litery S jsou provedeny velice jemně, jejich střední část je zesílená, obloučky jsou tenké a zakončené výraznými, ale štíhlými vertikálními patkami. Takové vyobrazení litery S se na Karlových groších nevyskytuje, nejbliže má k písmenu S u typu Pinta (2015) I, kde se ovšem nachází

v poněkud hrubším provedení. Rozdělovací znaménko za jménem panovníka je kroužek. Litery vnějšího lícního opisu jsou špatně čitelné, kromě celého prvního E v BOEMIE jsou vidět pouze spodní části slov REX BOEMIE. Rozdělovací znaménka vnějšího lícního opisu jsou nečitelná.

Naopak rubní strana prezentovaného dobového falza groše Karla IV. (č. J3) je velmi nevydařená. Ikonografie lva naprosto neodpovídá svému vyobrazení na kutnohorských groších. Hlava lva polovinou své výšky zasahuje do opisového pole. Na hlavě mu zcela chybí koruna, neboť do tohoto místa zasahují rozštěpené cípy spodního dřiku rozdělovacího znaménka ve tvaru velkého křížku. Tento křížek je tak posunut výše než ostatní znaménka a litery rubního opisu. Další detaily hlavy nejsou moc čitelné kromě velkého ucha a pootevřené tlamy. Největší odlišností je však orientace měsíčeků v počtu 3+4+4, které jsou ve všech třech řadách hřívou otočené svou otevřenou stranou v opačném směru. Tlapy a ocas nevykazují žádné odlišnosti. Z rubního opisu lze přečíst pouze poslední tři litery a rozdělovací znaménka ve tvaru šesticípé hvězdy a již zmíněného křížku. Za zmínku ještě stojí tvar druhé litery E v [PRAGEN]SES, u níž není vidět spodní část propojovací patky, ani náznak středního břevna. Je tudíž možné, že do razidla byl chybně vybit kolek s literou O, takže se zřejmě jedná o chyborážbu [PRAGEN]SOS. Obě písmena S jsou již ve standardním provedení s výraznými vertikálními patkami. Dobové falzum Karlova groše má z velké části dochováno pokovení stříbritého vzhledu, materiálové analýzy u něj provedeny nebyly.

Z území dnešní Ukrajiny již z odborné literatury známe jeden exemplář dobového falza groše Karla IV. z nálezů z Chmelnycké oblasti (Kučera 2011, 121–122, B). Toto falzum není tak dobře provedeno jako zde prezentované falzum groše ze Lvovské oblasti (č. J3), obraz jeho koruny je značně zjednodušený, lev s hřívou se dvěma řadami v počtu 3+3 měsíčeků a dalším měsíčkem vedle napojení linky ocasu na tělo naprosto neodpovídá žádnému z Karlových grošů oficiální kutnohorské produkce, čitelná část opisu na lícní straně je značně zkorumpována. L. Kučera (2011, 120–121, A) ve svém článku publikuje ještě jeden nález dobového falza groše Karla IV. pocházející z historického území Litevského velkoknížectví, tedy z dnešní Litvy. Ani toto falzum v žádném případě neodpovídá námi prezentované minci, obraz výrazně kónické koruny se nepodobá ani předloze na pravých groších a celá figura lva je otočena opačným směrem, tedy vpravo. Opisy jsou opět korumpované.

Obr. 14. Dobové falzum pražského groše Karla IV. č. J3 (zvětšeno).

Literatura

Castelin, K. 1960: O chronologii pražských grošů Jana Lucemburského. Numismatický sborník 6, 129–167.

Cihlár, J. – Jeřábek, T. 2013: Několik nepopsaných variant pražských grošů Jana Lucemburského a IV. skupina Castelinovy typologie. Folia numismatica 27/1, 67–87.

Cihlár, J. – Richtera, L. 2013: Nález pražských grošů Václava IV. u Ivano-Frankivsku na Ukrajině. Folia numismatica 27/1, 161–169.

Cycoňová, L. – Richtera, L. 2015: Nové typologické řazení pražských grošů Jiřího z Poděbrad (1458–1471). Numismatické listy 70, 114–131.

Hána, J. 1998: Rubní značky pražských grošů. Domažlice.

– 2003: Pražské groše Václava IV. z let 1378–1419. Plzeň.

Hásková, J. 1971: Pražské groše z let 1471–1526. Vladislav II.–Ludvík I. Hradec Králové.

Chvojka, J. 1997: Pražské groše Ferdinanda I. Praha.

Kučera, L. 2011: Dvě dobová falza pražských grošů Karla IV. nalezená na území bývalého Litevského velkoknížectví. Numismatické listy 66, 119–122.

Milejski, P. – Wawrzczak, R. – Huletski, D. 2017: Grosze praskie Karola IV i Wacława IV oraz półgrosze Władysława Jagiełły ze skarbu z Hniewania na Podolu. Numismatický sborník 31/1, 35–58.

Pinta, V. 2015: Typologie a chronologie pražských grošů Karla IV. (1346–1378). Praha.

Vorlová, D. 2002: Hromadný nález pražských grošů z Hradce Králové. Hradec Králové.

Summary

Ondřej Černohorský – Alexander Dashutin, Finds of Prague groschen in Ukraine.

The authors present 38 Prague groschen found at various sites mainly in the western, central, and northern parts of Ukraine. They include groschen of John of Luxembourg (2 pcs), Charles IV (7 pcs and one period fake), Wenceslaus IV (24 pcs), George of Podebrady (1 pc), Wladislaus II Jagiello (1 pc), and Ferdinand I of Habsburg (2 pcs). The larger representation of the Prague groschen of Charles IV and his son Wenceslaus IV among the new finds corresponds with previously presented findings.

Three of the coins are interesting from an iconographic point of view. The first is a groschen of John the Blind (no. J1; fig. 12) of the type Castelin (1960) IV.24 in whose inner line of the obverse legend there is a small cross struck over a narrow circle in the lower part of the dividing mark behind the king's name. This peculiarity is no novelty, having been already described in a find from Hradec Králové (Vorlová 2002, 77). D. Vorlová explained the shape of the mark as a result of the die repair with a secondary modification of the division mark. This hypothesis was later accepted also by other researchers (Cihlár – Jeřábek 2013), who pointed out that such modifications are rather common in the type Castelin (1960) IV.24.

The hoard from the Datsky village in the Zhitomyr region contained a Charles IV groschen (no. A5; fig. 13) with an as yet undescribed defect. Within the currently employed typologies, the groschen can be classified as the type Pinta (2015) V.a., however the letter 'S' in the king's name is missing resulting in the spelling 'KAROLV'.

The most interesting coin of the present Ukraine finds is the so-far undocumented fake of Charles IV Prague groschen (no. J3; fig. 14). The central lily of the crown on the obverse terminates in a spike as is typical of the type IV and V of the typology proposed by V. Pinta (2015). The letter 'M' is probably missing its diagonal lines in the central part (II). The letter 'S' is atypical too – it does not figure on Charles's groschen in this form, the closest to it being the letter 'S' of the type Pinta (2015) I. The letters in the external line of the legend are hardly legible: with the exception of the entire first E in Boemie only the lower part of the words Rex Boemie is visible. The reverse of the presented Charles IV groschen fake is executed very ineptly. The lion's iconography does not correspond in any way to the models on the Kuttenberg-made groschen. The most significant difference is the orientation of the crescents arranged in three rows of 3+4+4 to represent the mane. In all the three rows they are turned in the direction opposite to that on the models. Plating of a silvery colour is preserved on the greater part of the surface of the period fake of Charles IV; analyses of its composition have not been carried out.

English summary by J. Kysela

MOROVÉ TOLARY A MOROVÉ MEDAILE

Juliana BOUBLÍKOVÁ JAHNOVÁ

Abstract – Plague thalers and plague medals.

Plague thalers and plague medals originating in the Ore Mountains on the frontier between Bohemia and Saxony rank among the most remarkable phenomena of the 16th century medal-making. The paper deals with the plague mints from Joachimsthal in the Ore Mountains depicting the scenes of the Lifting of the Bronze serpent and the Crucifixion, analysing their legends and iconography. The issue is discussed as to whether plague thalers and medals were manufactured as a manifestation of the fear of plague, as a kind of amulet, or whether there was yet another reason behind them.

 plague thalers, plague medals, Joachimsthal, 16th century

Vznikly morové tolary a medaile z Krušnohoří jako výraz strachu před morovou nákazou, která i v 16. století roznášela smrt, a jako přání uniknout před touto hrozbou? Jako svého druhu amulety,¹ které měly ochránit svého majitele a nositele před nákazou? Anebo byla příčina jejich ražby popř. odlévání jiná?

Obecně jde o medaile a mince zabývající se obrazem a textem s tématem moru nebo jiných epidemií. Původně byly jáchymovské morové tolary spojovány s morem ve Wittenbergu. Morové tolary měly váhu tolarů a jejich dílů a někde se uvádí, že se s nimi i obchodovalo.² Na erfurtském morovém feniku je uveden počet lidí, kteří zemřeli v Erfurtu a okolí během moru roku 1597.³ Časem tedy připomínaly i epidemie a byly jakýmsi dokumenty o nich; taková koncepce se ale vymyká původnímu zaměření jáchymovských morových tolarů.

Že mor stále ještě patřil k jedněm z nejobávanějších nebezpečí v 16. století, se dobře ví. Tímto pojmem se ale označovaly i další choroby související s tehdejšími životními podmínkami. Také v krušnohorských důlních městech, z nichž nejznámější byl Jáchymov na české straně Krušných hor, vyvolávaly těžká práce v dolech a nezdравé prostředí u horníků závažná onemocnění. Tam byla také líheň morových tolarů a postupem času morových medailí.

Obliba morových tolarů byla velká nejen v 16. století, ale i později, a velký podíl na tom měla pověřivost lidí, nikoli víra, ale naivní přesvědčení, že právě morové tolary a medaile mohou zajistit zdraví. S pověřivostí, která vychází z iracionálních pramenů lidské mysli a je pro ni archetypálně přirozená, se setkáváme dodnes. Není tedy nic divného, že i před několika staletími se odrazila v charakteristických „morových“ ražbách. Ale jak vlastně vznikl název morový tolar a morová medaile? Jistě tu zapůsobila ústní i zvyková tradice a první sběratelé (snad už v 17. a 18. století) vycházejíce z ní a z obrazové tematiky těchto artefaktů je začali nazývat morové.

Co všechno ale zobrazovaly ražby a jejich odlišky? V roce 1977 vyšel článek J. Obermajera (1977, 70–74), v němž autor uvádí rozlišení mezi medailemi ryze náboženského charakteru, které měly ukazovat paralely mezi Starým zákonem a Novým zákonem, a těmi, které se staly protimorovým amuletem.

1 Od Řeků i Římanů přešlo užívání amuletů i ke křesťanům, ač církve jejich užívání zakazovala a sv. Otcové proti nim brojili. Kazatelé a misionáři brali lidem amulety a dávali jim za ně nové, které zvali devocionálie. Byly jimi zejména posvěcený křížek, nošený na řetízku na hrdle, a obrázky svatých, resp. škapulíře s ostatky svatých a jinými věcmi, které byly posvěcovány. Ve středověku byl v Evropě za mocný amulet pokládán tzv. *Agnus Dei* (Beránek Boží), medaile ve velikosti 4 × 3,5 cm, zhotovovaná cisterciáckými mnichy v Jeruzalémě z bílého nebo hnědého vosku obětí svící Sixtinské kaple. Medaile nesla nápis *Ecce Agnus dei, qui tollit mundi* (Ejhle, Beránek Boží, který snímá hříchy světa). Amulet měl chránit před „zlými duchy“, nemocemi, morem atd.

2 <https://www.reppa.de/lexikon/pesttaler> (7. 8. 2020).

3 http://universal_lexikon.deacademic.com/284405/Pestmedaille (7. 8. 2020).

Nebyly to jen medaile s bronzovým hadem vztyčeným na poušti. Byly to také medaile, které zobrazovaly nějaké nemoci a zachycovaly rozhodující okamžiky příběhu, který se k nemoci vázal. J. Obermajer (1977) uvádí např. medaile s Jobem, uzdravením slepého, malomocného, se setníkem žádajícím o uzdravení svého služebníka a medaile s Petrem, který utíná ucho vojákovi. Na některých medailích se také objevuje slovo pestis (mor). Jedná se tedy o okruh medailí s bohatou tematikou nemocí. Podle autora jde o medaile, které se věnují nejen pestilencím biblických dob, ale také 16. století. V díle „Pestilencia in nummis“ (Pfeiffer – Ruland 1882) autoři upozorňují na velké epidemie na počátku 16. století. Také uvádějí, že ve 2. polovině 16. století jedním z důsledků epidemií a hospodářského úpadku byly i morové toлары a medaile, a píší: „*sie sind nicht sowohl geheimnisvoll wirkende Amulette, als vielmehr geistige Trostmittel*“ (Pfeiffer – Ruland 1882, 89).

Náš příspěvek se zabývá zobrazením morových tolarů, které se později přeneslo – podle členění J. Obermajera (1977), na některé morové medaile, a to se Vztyčením bronzového (dříve se také uvádělo kovového nebo měděného) hada a s Ukřížováním. Tato ikonografie je ostatně na morových ražbách nejstarší. Morové toлары a medaile s těmito scénami vyvolávaly, a to i podle Mathesiových kázání, zbožné myšlenky.⁴ Původně nemělo jít o uctívání předmětu, tj. malého kovového terče, ten měl být jen prostředníkem mezi věřícím a biblickou událostí, jejím připomenutím a při každém pohledu i posílením víry. Tak to nejspíš chtěli luteránští iniciátoři morových ražeb. Také to odpovídalo reformačnímu odmítání obrazu jako předmětu uctívání. Ostatně při tak malých rozměrech toto konání nepřicházelo ani tak v úvahu jako u rozměrnějších obrazů nebo soch.

Podle oušek na tolařech a medailích je zřejmé, že mnozí lidé nosili tyto předměty na hrudi a to tak, aby bylo vidět Krista na kříži. V tom se ale odráží spíše preferování duchovní povahy tohoto zvyku. Ale jak to tak bývá, v každém jevu můžeme nalézt více příčin jejich vzniku i často nevědomých společenských ozvěn. Proto s nošením morových tolarů a medailí souvisí i záliba ve zdobení se – stará jako lidstvo samo. Stejně se nosily i medaile s dalšími náměty a medaile portrétní.

A podle náboženského výkladu se zase stal i z hada na kříži symbol spásy, jeho Kristův předobraz. Použití morových tolarů a medailí jako prostředku k ochraně proti názake bylo v jeho počátcích, myslím, spíše druhotné, i když sehrálo roli, zvláště v době epidemií a v oblasti krušnohorských dolů, kde nebyla nouze ani o další vážné nemoci, důležitého sociálního a následně sociologického fenoménu.

Snad by se dalo říct, že dějiny morových tolarů a morových medailí v 16. století byly stálým diskursem mezi pověrou v ochranu před morem a snahou protestantských (luterských) kazatelů a kněží poukazujících na souvislost těchto ražeb a odlišků s duchovními potřebami lidí; podle nich to byly drobné „sakrační“ předměty umožňující nositeli mít na paměti myšlenku spásy skrze víru.⁵

Zřejmě až později se rozšířil mezi badateli, kteří bývali i sběrateli, názor, že spíš než o cokoli jiného šlo o amulet. A je pravděpodobné, že morové toлары a medaile byly na trzích či u poutních kostelů prodávány jako ochrana před nemocemi, zvláště morem, a v následujícím století, kdy jejich obliba nepolevovovala, byly dále raženy a odlévány, a dále se prodávaly jako ochranné (i upomínkové) předměty.

Zajímavý je vývoj vyobrazení. Podívejme se na biblické příběhy, které se pro ně staly předlohou, a na genezi jejich ikonografie ve výtvarném umění. Od schematických kompozic a postav s důrazem na opisy k těm medailovým, kde je písmo spíš potlačeno a prim hraje dramatický výjev připomínající skutečnou událost s mnoha různě gestikulujícími figurami zaujímajícími různé postoje.

Izraelité, nespokojení se životem na poušti, mluvili proti Bohu i Mojžíšovi. Za to byli potrestáni sesláním jedovatých hadů, po jejichž uštknutí lidé umírali. Proto se začali kát a Mojžíš prosil Hospodina, aby je hadů zbavil. Dostalo se mu příkazu, aby vytvořil podobu hada (kovový, železný, bronzový, měděný – slovo aeneus má více významů, v poslední době překládán jako bronzový) a vztyčil ji na žerd'. To Mojžíš u dělal a připevnil ji na žerd' tvaru písmene tau.⁶

Kdo z uštknutých na hada pohlédl, byl uzdraven. V ekumenickém překladu Starého zákona, ve 4. knize Mojžíšově (Num, kapitola 2: verš 8), se doslova praví: „*Hospodin Mojžíšovi řekl: Udělej hada Ohnivce a připevni ho na žerd'. Když se na něj kterýkoli uštknutý podívá, zůstane naživu*“.

4 Johannes Mathesius (1504–1565) byl spolu s Georgiem Agricolou (1494–1555) nejvýznamnější osobností náboženského a kulturního života v Jáchymově. Mathesius byl rektorem tamní latinské školy, knězem a pastorem, autorem kázání vydaných pod názvem „Sarepta oder Bergpostill“ a „Kroniky Jáchymova“.

5 Skutečnost, že se později na medailích a obdobných ražbách připomínaly počty zemřelých lidí během moru, např. na erfurtském morovém feniku uvedeném v textu se zaznamenaným počtem lidí, kteří zemřeli v Erfurtu během moru roku 1597, dokládá rozmanitost využití medailí. Ty se tak staly pramenem a dokumentem událostí své doby, což je dnes také jedno z neznámějších posláních medaile obecně.

6 Kříž ve tvaru písmene tau, též známý jako egyptský kříž, kříž Starého zákona, sv. Antonína, sv. Františka, adventní.

Na různých vyobrazeních tohoto příběhu jsou po stranách kříže s hadem lidé (často se svíjející v bolestech a v předsmrtné křeči) a Mojžíš, někdy s Aronem, kteří přihlížejí, anebo vzhlížejí ke kříži (*Hall 1991*, 283–284). V Janově evangeliu (Nový zákon, Jan, kapitola 3: verš 14–15) se píše: „*Jako Mojžíš vyvýšil hada na poušti, tak musí být vyvýšen Syn člověka, aby každý, kdo v něho věří, měl život věčný*“.

Ve středověkém umění se často kladl vedle tohoto námětu had na stromě poznání dobrého a zlého v Eden. Oba jsou zřejmě odvozeni od symbolu plodnosti, asherah, spojovaného s uctíváním Astarty, jenž sestával z hada a stromu představujících mužský a ženský prvek (*Hall 1991*, 284)

Nejstarší dochovaný doklad tématu vztyčení bronzového hada pochází ze syrské bible ze 7. století. Od 12. století se rozvíjí typologie, tj. zpodobování biblických předobrazů a obrazů, zejména v Anglii, Francii, Německu a od renesance také v Itálii. Námět se tedy objevuje spolu s Ukřížováním např. v „*Biblia pauperum*“ a ve starozákonních ilustracích jako nejznámější Mojžíšův čin. V 16. století v reformačním umění pak jako alegorie ospravedlnění v Cranachově škole a symbol osobní naděje na vykoupení.

Obliba motivu hada na kříži byla značná, např. Philipp Melanchthon měl hada na kříži ve tvaru tau ve znaku a objevoval se i na protestantských epitafech. Ve scénách byla zobrazována jedna nebo více postav stojících u kříže a hledících na hada, Mojžíš ukazující na hada, některé postavy ukazují také na poraněné části těla, sporadičtěji – hlavně v německém umění – jsou zachyceni umírající a mrtví. Od 15. století jsou scény bohatší, zaznamenávají se topografické motivy, např. stany židů. Had má někdy psí hlavu, výjimečně je obtočen kolem sloupu (jen do konce středověku). Od 12. století se téma hojně vyskytuje v německých rukopisech, na zlatnických pracích, od 13. století na dalších uměleckých i funkčních předmětech, které byly zdobeny pro připomenutí biblických událostí scénami z Písma, např. na malovaných oknech, na textiliích a plastice. Dřevěný kříž měl zpravidla formu písmene tau, od 15. století zatlačuje všechny typy křesťanský kříž, což znamená přirovnání Krista ke vztyčenému hadu na kříži, někdy se dokonce přidává nápis INRI na kříži nebo svatozář kolem hadovy hlavy (*Kirschbaum 1968*, 583–586).

Morovými toлары se zabýval V. Katz (*1932*, 39–42, č. 1–30), který píše, že jsou to mincím podobné ražby se značkou mincmistra, o váze celých nebo vícenásobků či dílů tolarů. Mincmistrovská značka se zpravidla nachází na začátku opisu. Jedna strana, uváděná jako avers, se odvolává na Starý zákon (Num, kapitola 21: verš 6–9), a revers odkazuje na Nový zákon (Jan, kapitola 3: verš 14–16). Kristus označil bronzového hada jako proroctví svého ukřížování. Již L. Pfeiffer a C. Ruland (*1882*) zpochybnili, že morové toлары byly raženy pouze v souvislosti s morem ve Wittenbergu (*Katz 1932*, 40), a viděli v nich spíše prostředek útěchy než tajuplně působící amulet. I oni upozornili na mincmistrovské značky.⁷

Nejstarší datovaný morový tolar uváděný V. Katzem (*1932*, 42, č. 1) má značku Wolfá Sturze z Anna-bergu a letopočet 1525. Sturz v letech 1524–1527 působil jako mincmistr v Jáchymově. Trojúhelníčky jako dělicí znaménka v opisech byly používány v dílně lipského rytce Melchiora Peuerleina, který dodával razidla i do Jáchymova.

První morový tolar (*Katz 1932*, neuvádí; 46 mm; obr. 1), který je prezentován v tomto příspěvku, je bez letopočtu, se značkou mincmistra Ulricha Gebharta (kříž nad naležato umístěným půlměsícem), a má dvouřádkový opis v němčině. Nápis v polích líce i rubu jsou obráceně, ke starozákonní scéně přiřadil řezač nápis uvozující Janovo evangelium a k novozákonní zkratku ke starozákonní knize Numeri (kapitola 21). Na líci je uprostřed latinský kříž obtočený hadem na vodorovném břevnu dvakrát. Pod křížem z obou stran klečící postavy s rukama sepjatýma k modlitbě (každý první drží malého hada snad pro znásobení účinnosti prosby za uzdravení, resp. prohlédnutí), zcela dole těžko identifikovatelné, patrně ležící postavy jako poukaz na mrtvé, kteří podleli nákaze. Není tu zobrazen příběh, ale vyjádřena úcta a vděk k hadu vztyčenému na pokyn Hospodina Mojžíšem k záchraně – utvrzení víry.

7 Souběžně se razily také velikonoční feniky (tolary, i násobky a díly) s Jonášem a zmrtvýchvstalým Kristem. Říkalo se jim novokřtěnecké v souvislosti se sektou novokřtěnců, mnohé toлары, tzv. miscelánní, spojují různé výjevy z morových a velikonočních ražeb.

Obr. 1. Mincmistr Ulrich Gebhart, morový tolar bez letopočtu, stříbro (Katz 1932, neuvádí; soukromá sbírka; zvětšeno; foto J. Boublíková Jahnová).

Na druhé straně s Ukřižováním je rovněž dvouřádkový opis s mincmistrovskou značkou Ulricha Gebharta. Konce kříže jsou zdobené, nad břevnem je nápisová páska s písmeny INRI, po stranách Ukřižovaného klečící a modlící se postavy. Na ražbě jde o jakési ztotožnění předobrazu a obrazu tak, jak podle Jana Kristus předpověděl.

V. Katz (1932, 43, č. 6, Taf. II:1) uvádí také morový tolar s opačným textem v polích, ale se značkou dvojité lilie, jež patřila mincmistrovi Casparu Mergentalovi, a navíc s letopočtem 1527; německé opisy ve zkratkách v překladu zní (líc): „Hospodin Mojžíšovi řekl: Udělej hada Ohnivce a připevni ho na žerd'. Když se na něj kterýkoli uštknutý podívá, zůstane naživu“ (Starý zákon, Num, kapitola 21: verš 8); (rub) „Jako Mojžíš vyvýšil hada na poušti, tak musí být vyvýšen Syn člověka, aby každý, kdo v něho věří, měl život věčný“ (Nový zákon, Jan, kapitola 3: verš 14–15).

Je jen otázka, zda dříve vznikl tolar z roku 1525 se značkou Wolfa Sturze, nebo ten nedatovaný se značkou Ulricha Gebharta, který v Jáchymově působil dvakrát, a to v letech 1519–1522 a 1526–1530 (Martin 1998, 140–142). Tyto morové tolary se razily i v jiných krušnohorských mincovnách, jak dokládá např. ražba na zámku Moritzburg z doby kolem roku 1528, za jejíhož autora je pokládán Hans Hausmann.

U Katze nacházíme morový tolar se značkou Ulricha Gebharta a s letopočtem 1528 (Katz 1932, 44, č. 8, Taf. II:3). Na dalším tolaru prezentovaném v tomto příspěvku (obr. 2) je stejná značka půlměsíce nad křížem jako na předchozím (obr. 1), a to na aversu i reversu, a letopočet 1528 nad břevnem kříže s hadem (viz jako Katz 1932, 44, č. 8, Taf. II:3; 46 mm). Scény i dvouřádkové opisy jsou téměř identické s předchozím tolařem, jsou tu jen drobné odchylky. Tyto tolary a 1/2tolary vycházely ze stejné předlohy, ať už ražené nebo grafické, kterou ale neznáme. Vypadá to, že předloha vícekrát opakovaná se šířila mezi rytci po celém Krušnohoří, jak na české, tak saské straně. A rytci, tzv. řezači želez, se vědomě i nevědomě dopouštěli malých změn, ale zdá se, jako by šlo o nějaký „předpis“, jak mají tyto nejstarší ražby vypadat. Rozhodně se nejedná o nějaká tvůrčí ozvláštňení, jak tomu bylo později u morových medailí, i když morové tolary, jak už bylo upozorněno, se objevovaly i později. A uplatňovaly se na nich zásady mincovních prací, vždyť také, ačkoliv to nebyla platidla, měly jejich váhu. Je ovšem otázka, zda v počátcích přece jen neměly ještě směnný účel.

Obr. 2. Mincmistr Ulrich Gebhart, morový tolar 1528, stříbro (Katz 1932, 44, č. 8, Taf. II:3; soukromá sbírka; zvětšeno; foto J. Boublíková Jahnová).

Dalším sledovaným exemplářem je 1/2tolar, který je zlacenou variantou ražby uváděné V. Katzem (Katz 1932, 44, č. 7, Taf. I:3; 40 mm; obr. 3). Má krásně dochovaný rámeček s ouškem, jehož umístění dokládá, že tento kus byl opět nošen Ukřižováním vně, jako u prvního pojednávaného tolaru. Jednořádkové opisy jsou v němčině, klečící postavy na obou stranách, tj. u hada i u Ukřižovaného, jsou zde pouze čtyři, po stranách kříže s hadem je rozdělený letopočet 15 – 28, značka Ulricha Gebharta je na aversu i reversu, kříž s Kristem nemá na koncích břevna zdobení, kdežto na předchozích ražbách jsou ramena kříže bohatě renesančně dekorována, Kristova postava je renesančně rozložitá a nohy přes sebe probodnutý jedním hřebem – což je i u prvních dvou tolarů. Opisy v překladu znějí: „Kdo se podívá na tohoto hada, ten necht' nezemře; Kdo ve mně věří, má věčný život“. Text na reversu je převeden do přímé řeči, k věčícím promlouvá sám Kristus.

Obr. 3. Mincmistr Ulrich Gebhart, morový 1/2tolar 1528, zlacené stříbro (Katz 1932, 44, č. 7, Taf. I:3; soukromá sbírka; zvětšeno; foto J. Boublíková Jahnová).

Jak se vyvinulo vyobrazení obou biblických příběhů, můžeme velmi dobře vidět na morové medaili (Katz 1932, 82, 119, Taf. XII:8; 40 mm; obr. 4), už tedy nejde o minci se značně zjednodušujícími scénami. Toto dílko je již podstatně narativnější a bohatěji podané a jeho majitel se možná honosil větší výjimečností, spočívající třeba i ve větším majetku.

Také jednořádkový opis je v latině (avšak jako obvykle ve zkratkách), což asi dokazuje vzdělanost nositele medaile. Text vychází z Numeri (kapitola 21: verš 8) a Jana (kapitola 12: verš 32). Na reversu, tj. na straně s Ukřižováním, je nahoře H s křížkem v kruhu. H s křížkem patřilo podle Katze (1932) Hieronymu Dietrichovi, zvláštní tu je umístění do kruhu. Zachycení scény s hadem už postrádá schematičnost, kterou se vyznačovaly morové tolar. V pozadí jsou postaveny vysoké stany jako konkretizace místa, kde se Židé utábořili, vlevo stojí tři mužské postavy, jedna pohlíží na hlavu hada, která nad nimi visí a je

značně předimenzovaná. Jeden z mužů je Mojžíš, jak to odpovídalo tehdejší ikonografii. Vpravo upoutají pozornost dva muži, jeden se zvrácenou hlavou, pololežící, jehož život zřejmě dohasíná, a za ním zcela v perspektivní zkratce žánrově zachycený muž s pokrčenými roztaženými nohama; jedná se o motiv z grafiky a malby – tento motiv se stal tehdy oblíbeným a možná až zlidověl, dalo by se říci, že se z něj stal skutečně žánr. Na reversu vyniká velký nezdobený kříž s Kristem, a pod ním na kupovitém podloží drobné postavy jako součásti doprovodných scén: vpravo asi nesení kříže, zleva nejasný výjev (postava na koni a tři stojící, snad zbrojnoši). Výtvarně a obsahově obě strany spojují vzhledem ke svému okolí naddimenzované kříže s hadem a Kristem, které tu vystupují jako symboly v jinak reálně pojatých příbězích. Medaile je také opatřena ouškem, zavěšena na stuze nebo řetízku byla nošena Ukřížováním na odív.

Obr. 4. Hieronymus Dietrich (značeno H s křížkem v kruhu), morová medaile bez letopočtu, stříbro (Katz 1932, 82, č. 119, Taf. XII:8; soukromá sbírka; zvětšeno; foto J. Boublíková Jahnová).

Bohužel povrch další sledované medaile (34 mm; obr. 5) je značně setřelý, a nelze tak posoudit její řemeslnou kvalitu. V. Katz však tuto medaili uvádí (Katz 1932, 182, č. 368, Taf. LV:8) a u jím publikovaného exempláře jsou také obě scény lépe rozeznatelné (obr. 6). V. Katz navíc dokládá fotografií, že avers byl vytvořen podle grafiky Hanse Sebaldy Behama (Katz 1932, 181, obr. 66; obr. 7). Je to celkem zdařilé převedení dvourozměrného obrazu do reliéfu, s čímž měli řezači ostatně zkušenosti; jediné, co se zcela od dřevořezu liší, je had na kříži. Na medaili je mohutný a obtáčí celý kříž, na rozdíl od Behama (obr. 7), kde zplihle visí ze žerďi a je v porovnání s postavami spíše přehlédnutelný. Na grafice i líci je vpředu ležící postava muže, který je otočen zády k divákovi a čelem k hadovi, k lokti tohoto uštknutého člověka míří nebo se ho spíš dotýká Mojžíšova hůl. Mojžíš zároveň druhou rukou ukazuje na hada. Je tak „vypravěčem příběhu“ známého všem věřícím a upozorňuje jak osoby ve svém okolí, tak i diváka, že pohled na hada uzdravuje. Ukřížování je poněkud nepřehledná mnohafigurová scéna, zaujmou v ní vpravo patrně dvě Marie, matka a Magdalena, okolo kříže ve změti postav žoldnérů s kopími Ježíš tak trochu zaniká. Samozřejmě se nedá zcela určit, zda jde o nějaký ideový záměr. Mnohem pravděpodobnější je, že řezač se snažil dostat na malou plochu co nejvíce figur, asi aby dostal předloze, kterou ovšem neznáme. Výjev je každopádně dramaticky a dynamicky pojednán, zatímco předchozí scéna je statická a pozornost je do značné míry soustředěna na hada, i když ani stojící Mojžíš není rozhodně zanedbatelný. Otázka „uměleckého“ zpracování je ale diskutabilní, neboť tu hrála roli jiná měřítka než u umělecky prvořadých děl. Ale řemeslná autentičnost je zřejmá. V. Katz připisuje medaili Nickelovi Miliczovi (k rodině Miliczů: Katz 1932, 141–145 a 156–160; Boublíková Jahnová 2009, 393). Na obou stranách je v dolní úseči letopočet 1551, opisy jsou jednořádkové latinské, rub vychází z Janova evangelia (kapitola 13: verš 14) na líci se uvádí ESA LIII, patrně, podle znění textu, to má být odkaz na Izajáše (kapitola 53: verš 5), avšak s chybou, místo ESA by mělo být ISA. Obsah se podle srovnání s Biblií totiž vcelku shoduje, jde o volnější převod.⁸ Opisy se odlišují od dalších medailí tohoto tématu, což svědčí o tom, že v dílnách se využívaly různé textové zdroje (nebo řezačům byly doporučeny místními kazateli či nějakými poradci, ne-li samotným objednavatelem).

8 Za tuto informaci děkuji PhDr. Z. Lochovskému.

Obr. 5. Nickel Milicz – dílna (?), morová medaile 1551, stříbro (Katz 1932, 182, č. 356, Taf. LV:8; soukromá sbírka; zvětšeno; foto J. Boublíková Jahnová).

Obr. 6. Nickel Milicz, morová medaile 1551, stříbro (Katz 1932, 182, č. 368, Taf. LV:8; zvětšeno).

Obr. 7. Hans Sebald Beham, Bronzový had, dřevorez.

Morová medaile (Katz 1932, 170, č. 341, Taf. XLIX:1 a XLVIII:1; 54 mm; obr. 8) je, pokud tak lze podle stupně dochovanosti ostatních představovaných medailí stanovit, nejreprezentativnější. Podle V. Katze jde o revers Wolfa Milicze (1539) spojený s aversem jeho syna Nickela (b. l.). Okraje medaile na obou stranách jsou ostatně ozdobené jakýmsi lístkovým kruhem, který se v dílně Miliczů často používal. Co vedlo Katze k názoru, že nedatovaný avers je dílem Nickela, možná napovídá písmeno „N“ na konci opisu. Zda tomu tak skutečně bylo, nebo obě strany vyšly z rukou jednoho autora, snad Wolfa, je stěží prokazatelné. Jednořádkové opisy jsou německé: na lici se v překladu uvádí: „Kristova smrt daleko

přesáhne jed starého hada“ a na rubu „Kristův kříž a krev jsou jediné (spravedlivé) a dobré“. Pěkně znějí opisy v němčině, kde se rýmují (av. CHRISTI TODT WEIT VBRTRIFT DER ALTEN SCHLANGE GIFT, rv. CHRISTI CREVTZVND BLVT IST ALLEIN GERECHT VND GVT). Na výjevu s hadem je tedy v textu zdůrazněn význam Krista a jeho oběti a v druhém plánu i přesáhnutí významu Nového zákona nad Starým. Reliéfní scéna nejspíš vznikla podle grafické, dnes neznámé předlohy. Co do formy je to typicky renesanční výjev s mnohohlavým zástupem lidí, většinou v soudobém oblečení (zejména žena vlevo od kříže s hadem). Zájem upoutá postava Mojžíše v jakémsi hábitu, z něhož vysunuje levou nohu opírající se o vodorovný předěl, pod nímž leží přímo pod hadem postava naznačující výsledek uštknutí hady. Mojžíšova odhalená noha je pokrčená a předsunutá před jeho postavu a prezentuje charakteristický renesanční postoj známý z antiky – kontrapost. Mojžíšova postava v dynamickém zachycení, až manýristicky prohnutá, má navíc pro něj nápadné ikonografické znaky, rohy a dlouhý rozdvojený plnovous. I u některých dalších figur je zdůrazněný kontrapost, s vysunutím pokrčené levé nohy. Pozornost je upřena k němu a k hadovi, na kterého ukazuje holí, jako u předešlé medaile. V pozadí za shromážděním se vypínají po stranách kříže dva stromy a celá kompozice je vyváženým řešením horizontál a vertikál. Na reversu s Ukřížováním jsou naopak jednoznačně zdůrazněné vertikální linie (tři vztyčené kříže, postavy, kopí v pozadí, i klečící poněkud zvětšená Marie Magdalena u kříže), do scény je zakomponován i kůň. Zatímco Kristus má nohy jako vždy na krušnohorských medailích překřížené a probodnuté jedním hřebem (téměř jako tehdejší úzus) postavy lotrů jsou hybným prvkem výjevu, neboť jejich horní končetiny jsou pokroucené a jedna noha je vždy odchýlena dozadu nebo do strany. Verš na reversu je použitý vícekrát na morových tolarech a medailích, v připomenutí Kristovy krve se asi odkazuje na svátost a přijímání z kalicha – závazné pro luterány. Výtvarné zpracování této medaile patří k vrcholům činnosti jáchymovských medailérů.

Obr. 8. Nickel Milicz (b.l.)/Wolf Milicz (1539), morová medaile, stříbro (Katz 1932, 170, č. 341, Taf. XLIX:1 a XLVIII:1; soukromá sbírka; zvětšeno; foto J. Boublíková Jahnová).

Také medaílka bez letopočtu z dílny Nickela Milicze byla publikována V. Katzem (1932, 211, č. 441, Taf. LVII:6; 24 mm; obr. 9). Na přední straně je uprostřed diagonálně postavený kříž s hadem, a to směrem vpravo. V pravé polovině se Mojžíš s holí ve vztyčené pravici dotýká levou rukou stojící mužské postavy,⁹ vlevo vpředu kráčí shrbený muž opírající se o hůl, za ním u kříže stojí žena, která hledí na hada, v pozadí se rozkládají stany Židů. V dolní úseči je třířádkový nápis DER . EHRINE / SCHLANG / . N . XII .¹⁰

Na reversu uprostřed, jako na aversu, stojí diagonálně kříž, zde s Ukřížovaným, a směřuje vlevo. V levé polovině lze rozeznat tři Marie a setníka s kopím, vpravo vojáka na koni, v pozadí stojícího vojáka s kopím. V dolní úseči je třířádkový nápis CHRISTI . BLV / IST . ALLEN / . GVT .

9 J. Hall (1991, 283–284) uvádí, že vedle Mojžíše někdy stojí Aron. Ten ale podle Bible už před touto událostí umřel.

10 V. Katz (1932, 211, č. 441, Taf. LVII:6) uvádí na aversu místo DER–EIN, což však neodpovídá publikovanému vyobrazení.

Obr. 9. Nickel Milicz – dílna, morová medaile bez letopočtu, stříbro (Katz 1932, 211, č. 441, Taf. LVII:6; soukromá sbírka; zvětšeno; foto J. Boublíková Jahnová).

Medaílka je poměrně kvalitně výtvarně zpracovaná (což bohužel není moc vidět na našem už opotřebeném exempláři, ale spíš u V. Katze) a je důkazem, že i drobné kousky, určené nejspíš pro chudší lidi, mohly mít dobrou úroveň a že tyto práce byly zadávány i talentovaným a šikovným řezačům. Není tedy rovnítko mezi drobnou levnější ražbou a umělecky podřadnou prací. V. Katz (1932, 211, č. 441a, obr. 97) uvádí medaílku se stejným vyobrazením, o stejném průměru, pouze s dvouřádkovými nápisy v dolních úsecích a zrcadlově obrácenými stranami. Na medailce na obr. 9 (Katz 1932, 211, č. 441, Taf. LVII:6) je na aversu v posledním řádku N XII, což by mohlo být číslo kapitoly ze 4. Mojžíšovy knihy (Num, kapitola 12). V této kapitole se ale hovoří o Mirjam a Aronovi, kteří se provinili proti Mojžíšovi. Hospodin za to stihl Mirjam leprou. Až po sedmi dnech byla uzdravena. Je možné, že by šlo na medailce o spojení tohoto příběhu s příběhem o uzdravujícím bronzovém hadovi? Druhá eventualita je, že šlo o chybný záznam kapitoly z Numeri, místo XXI bylo vyraženo XII.

Úzké vazby mezi krušnohorskými rytci a obyvatelstvem krušnohorských měst vůbec dokládá např. morová medaile (Katz 1932, 155, č. 300, Taf. XLVIII:2), jejíž cizelovaný odlitek s přiletovanými větvevi pochází z dílny zlatníka Davida Freitagag ze Schneebergu, který používal značku DF, jež je i na tomto odlitku. Zlatník Freitag tedy odlil raženou jáchymovskou medaili a doplnil plastickými přiletovanými detaily. Podobně to Freitag učinil i s jáchymovskou medailí s Davidem a Goliášem a dalšími (Katz 1932, 23–24, obr. 5–6). Freitag byl činný ve Schneebergu v letech 1580–1613. Morové tolary byly raženy v celém Krušnohoří, zpravidla v těch městech, kde existovaly mincovny. Lišily se často jen nepatrnými odchylkami ve vyobrazení a ve zkratkách opisů. Jejich původ k určitému městu lze poznat podle mincmistrovských značek a archivních údajů, kdy v kterém místě určitý mincmistr působil. Tak např. víme i o freiberském mincmistru Hansi Hausmannovi, za jehož úřadování také vznikaly morové tolary. Dodnes není zcela jasné, zda mincmistři byli i autory razidel. Ani L. Nemeškal (1964, 41), který se touto otázkou zabýval, nedospěl k jednoznačnému názoru. Tyto značky patrně nejsou zřejmým dokladem, že mincmistři byli i autory razidel, na kterých se tyto značky vyskytují. I když se v pramenech také uvádí, že mincmistři byli i rytci. Funkce mincmistra a činnost rytece ale nemusela být souběžná. Podobně jako mince byly i tyto ražby označovány, aby bylo jasné, kde a za jakého mincmistra vznikly.

Často se objevují medaile, na jejichž předních a zadních stranách jsou různé letopočty. Bývá to nejvíce u medailí rodiny Miliczů, kde asi byla razidla používána delší dobu a při jejich opotřebením se vytvořilo razidlo nové, s pozměněným, nebo jiným výjevem a novým datem vzniku.¹¹

Morové tolary se zobrazením bronzového hada a Ukřižování mají jednořádkové nebo dvouřádkové opisy, zkrácené texty odkazují na místa v Bibli, odkud jsou převzaty, zpravidla ale označují pouze číslo kapitoly z Numeri (kapitola 21) a z Jana (kapitola 3). Někdy se stalo, že byly zaměněny údaje pro výjevy, tj. že na straně s Ukřižováním je odkaz na Starý zákon, Numeri a na straně s hadem odkaz na Nový zákon, Jana. Pro lidi 16. století neplatilo u biblických medailí rozlišování na přední a zadní stranu, to je praxe pozdější, numismatická a sběratelská, mnohem důležitější bylo rozlišení starozákonního předobrazu a novozákonního obrazu ve smyslu biblické typologie. Texty, buď německé (častěji), nebo latinské také disponují bohatou variabilitou, co se týká zkrácené podoby slov a jejich dělení. Platí to i o různých chybách, přičemž je

11 Mimo to najdeme mezi krušnohorskými medailemi i odlitky ražeb, které vznikly odlitím a spojením stran ze dvou různých medailí.

nutné brát v úvahu i to, že pravopis ještě nebyl ustálen a s gramotností rytců to asi také nebylo valné. Pravděpodobně na ně při používání punců někdo vzdělanější dohlížel, ale zřejmě ne vždy důsledně. Je však také možné, že na tyto texty a jejich správnost nebyl zase kladen až takový důraz, slova Bible znali lidé z kázání, resp. ti znali písmo i z vlastního čtení Bible. I proto patrně stačilo jen zaznamenat zkratky (což bylo na druhém místě za nedostatkem místa na medaili) a věřící si mohl téměř z paměti zopakovat, co stojí v Písmu. Nicméně proměnlivost textů, i když nevelká, mohla také poukazovat ke znalostem rytců; v případě, že jim někdo radil, pak i těchto vzdělaných mužů. Často se nový, nebo inovovaný text objevuje na medaili s nově řešeným výjevem, je to také dáno postupujícím časem, určitým vývojem v zobrazování scén. A pokud bylo použito grafické předlohy, pak i text mohl pocházet z knihy, odkud byla ilustrace převzata jako model.

V ekumenickém překladu vydání Bible v češtině z roku 1985 jsou moderně a uhlazeně znějící transformace (viz výše). V tomto překladu jsou v podstatě obsaženy všechny varianty opisů z tolarů a medailí.

Někteří autoři vyslovují zajímavé názory na morové toлары a medaile, tak např. známý německý historik H. Dormeier (2003, 42–43) uvádí, že v německých luterských oblastech v dobách morů ve 30. letech 16. století byl najednou nedostatek patronů proti moru a ti byli nahrazeni jinými „morovými prostředky“, např. morovými medailemi a amulety, které slibovaly ochranu a útěchu jednotlivce. Také se ptá, zda morové toлары a amulety měly nahradit ochranu, kterou dříve dávali moroví patroni nebo Madona Ochranitelka (s ochranným pláštěm) a nabízí otázku, zda tyto mince vznikly nejprve v luteránských oblastech (Dormeier 2003, 44). Typ morových tolarů a medailí se Vztyčením hada a Ukřížováním je znám právě z krušnohorské oblasti počínaje asi 2. polovinou 20. let 16. století. Záměr luteránských kněží a kazatelů navodit v jejich majitelích myšlenku víry a spásy se v těchto razbách prolínal s potřebou lidí po ochraně, se strachem před nákazou a v důsledku mohl být a zřejmě i byl mnohými těmito duchovními přijímán právě z hlediska pověřivých věřících, kteří si ale svou pověřivost neuvědomovali. Můžeme také usuzovat, že morové toлары a medaile byly s postupem let pořizovány nejen protestantským obyvatelstvem, ale i katolíky obávajícími se o své zdraví a život, a prvotní myšlenka vzešlá z luterství se tak poněkud vytrácela.

Na morových tolarích a medailích lze odhalit Lutherovu myšlenku o spáse věřícího (viz již sv. Pavel) i zárodky ikonografie, kterou patrně Lukas Cranach starší rozvedl na základě Lutherova učení a za jeho přispění a která se poprvé objevila na obraze z roku 1529 (následovaly další varianty) Gesetz und Gnade (Zákon a Milost). Tato ikonografie pak prošla dalšími podobami nejen z Cranachovy dílny, ale např. i na obraze Hanse Holbeina (Skotsko, Galerie v Edinburghu) a na dalších výtvarných dílech. Motivy z obrazů se odrazily i na krušnohorských, resp. jáchymovských medailích (Katz 1932, 87–88, č. 136–137, Taf. XVI:2–3). Na obrazech Zákona a Milosti¹² je zachycen Kristus na kříži a (často na pomyslné diagonále s ním) v pozadí starozákonní povýšení hada v poušti – zde jde o jasnou typologickou vazbu mezi oběma symbolickými příběhy a mezi Starým zákonem a Novým zákonem; můžeme předpokládat, že tato protestantská idea byla vložena i do krušnohorských razeb.

Jaký byl asi vztah mezi vírou a pověrou u těchto malých předmětů? Co je křesťanská víra, bylo postupně stanovováno církevními otci. Když se při šíření křesťanství setkávali s pověřivými (podle nich) zvyky pohanů, mnohé se snažili vymýtit, jiné ale integrovali do křesťanství ve snaze přizpůsobit tyto zvyky a jejich záměry nové víře. Tak to bylo i s předměty, které původně měly přinášet ochranu před nějakým konkrétním nebezpečím a které byly známé jako amulety. Ty pak byly povýšeny na artefakty ochraňující před ďáblem obecně. Jen pro příklad můžeme uvést slova Bernardina Sienského, který nabádá věřící, aby znamení yhs (IHS) uchovávali jako vzácný amulet.¹³ Bernardin byl ovšem v souvislosti se šířením emblému Jména Ježíš napadán v církevních kruzích některými svými oponenty za šíření modloslužby, ba až magie, za zavádění věřících k pověřivosti (Chlíbec 2013, 2; 2016, 67). Postupně se vytvářela celá plejáda světců, kteří měli ochraňovat před nejrůznějšími těžkými životními zkouškami v podobě bolestí, nemocí apod. a zároveň i posilovat skrze tyto patrony víru v Boha. Protestantství, tedy i luterství, odmítalo toto uctívání svatých (podobně i uctívání Panny Marie), namísto toho zdůrazňovalo potřebu čisté víry v Krista jako Božího syna, myšlenku Svaté Trojice jako jediné náboženské autority

12 Obraz ukazuje okamžiky ze Starého zákona (vlevo) a Nového zákona (vpravo) a cestu člověka ze starozákonní smrti, hříchu a zákona k novozákonnímu životu, víře a milosti.

13 „Toto jméno Ježíš je amulet nad svatými amulety; nos ho s sebou buď napsané, nebo zobrazené, a nemůže se ti nic zlého stát“ (Chlíbec 2013, 2).

a myšlenku spásy duše jako výsledku bezprostřední víry místo dobrých skutků.¹⁴ Postupně ale i jejich duchovní v čele s Lutherem museli poněkud zmírnit svá jednoznačná stanoviska, protože určité zvyklosti nebylo možné vymazat z mysli lidí, i když se hlásili k nové víře. A to můžeme vidět i na problematice morových tolarů a medailí. Ony, možná, do určité míry i nahradily odmítání a absenci světců-patronů. (Dormeier 2003, 42–43). Takže tyto ražby a jejich odlitky v sobě pojily jak snahu luterských duchovních po stálém připomínání si paralel ze Starého a Nového zákona, uvědomění si, že Kristus se obětoval, položil za lidstvo život pro jejich spásu a že vlastně had na kříži symbolizuje tuto Kristovu oběť, tak také touhu lidí zmítaných strachem před morem a dalšími nemocemi po ochránění jejich životů.

Literatura

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad. Praha 1985.

Boublíková Jahnová, J. 2009: Daniel v jámě lvové a Pokušení Krista na dvou krušnohorských medailích. *Zprávy památkové péče* 69, 392–395.

Dormeier, H. 2003: Pestepidemien und Frömmigkeitsformen in Italien und Deutschland (14.–16. Jahrhundert). In: Jakubowski-Tiessen, M. – Lehmann, H. (eds.): *Um Himmels Willen. Religion in Katastrophenzeiten*. Göttingen, 14–50.

Hall, J. 1991: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění. Praha.

Chlíbec, J. 2013: Svár kalicha s bernardinským sluncem. *Umění* 61, 494–519.

– 2016: Bernardinské slunce nad českými zeměmi. Praha.

Katz, V. 1932: Die Erzgebirgische Prägemedaille des XVI. Jahrhunderts. Prag.

Kirschbaum, E. 1968: Lexikon der christlichen Ikonographie. Erster Band. Allgemeine Ikonographie A–Ezechiel. Freiburg im Breisgau.

Martin, G. 1998: Mincmistr Ulrich Gebhart. *Numismatické listy* 53, 135–144.

Nemeškal, L. 1964: Jáchymovská mincovna v první polovině 16. století (1519/20–1561). Význam ražby tolaru. Praha.

Obermajer, J. 1977: Které krušnohorské medaile 16. století je třeba považovat za morové? *Numismatické listy* 32, 70–74.

Pfeiffer, L. – Ruland, C. 1882: Pestilencia in nummis. Tübingen.

Summary

Juliana Boublíková Jahnová, Plague thalers and plague medals.

The paper deals with plague thalers and plague medals originating in Joachimsthal in the Ore Mountains. These objects produced from the beginning of the 1520s in the area of mining towns on the frontier between Bohemia and Saxony rank among the most remarkable phenomena of the 16th century medal-making. The die engravers and moneyers whose marks appear on plague thalers were either active directly in Joachimsthal or they worked for the local mint.

The author discusses selected plague thalers and medals (figs. 1–9) representing Moses raising the brazen serpent in the desert and the Crucifixion. It is worth noting that the choice of these subjects was dictated by Christian ideology in which a scene from the Old Testament regarded as a portent is complemented with a corresponding scene from the New Testament. In the case of the plague thalers and medals, the rising of the brazen serpent is regarded as the portent of the Crucifixion of Christ; in religious interpretation the serpent on the cross became the symbol of salvation in the same way as the crucified Christ.

Many plague medals and sometimes even thalers are set into decorative frames with loops which show that they were carried attached on the clothes. In all cases the depiction of the Crucifixion is turned to the outside, towards the viewer.

14 Hlavní zásady luterství: *Sola scriptura*: Autorita Písma je vyšší než autorita církve. *Sola fide*: Člověka ospravedlňuje jeho víra, nikoliv dobré skutky. *Sola gratia*: Boží milost je dar, není možné si ji nijak zasloužit nebo koupit.

The article furthermore pays attention to the relevant texts and the adopted iconography outlining its development – from the schematic compositions and figures in plague thalers with most emphasis put on the legends referring in various ways to the Biblical texts (Numeri 21, 8; John 3, 14–15) up to the medals in which the attention is focused on the dramatic scenes with numerous gesturing figures in various postures.

It was generally believed that the plague thalers played the role of some kind of amulets against plague or other diseases even though the idea that they were a ‘means of spiritual consolation’ and therefore had a deeper significance was also present. The author discusses both these aspects of creation and the meaning of these artefacts. The key role in the issue is played by the local Lutheran milieu and by Lutheran priests and preachers. The plague thalers and medals let us perceive Luther’s idea of the salvation of those who believe. The intention to incite in the users of these objects the idea of belief and salvation then entwined with the human need for protection and fear of illness.

English summary by J. Kysela

NÁLEZY MINCÍ
NA ÚZEMÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

NÁLEZ ŘÍMSKÉ MINCE V HOLČOVICÍCH-HEJNOVĚ (OKR. BRUNTÁL)

Miroslav DAŇHEL

Abstract – Roman coin found in Holčovice-Hejnov (Bruntál district).

The article presents a copper coin struck under the Roman Emperor Nero accidentally found in Holčovice-Hejnov. The find context is especially interesting. The coin was discovered in the mountain region, on the ridge, some 180 m high above the closest creek. In the region of the Jeseníky Mountains, dividing Moravia and Silesia, only few coins dating to the Roman Period or to the Migration Period are known. These pieces were usually found in the mountain terrain. The mentioned coin represents an important contribution to the topic focused on human activities in the mountain regions in ancient times.

 Silesia, bronze coin, Nero, the Jeseníky Mountains, uninhabited region, mountain find

V uplynulých letech došlo k objevu římské mince na rozhraní katastrálních území Hejnova a Komory, které jsou v současné době místními částmi obce Holčovice (okr. Bruntál). Nálezce minci objevil při užití detektoru kovů a autorovi poskytl k publikaci metrologické údaje a fotografie, neboť tento nález je významný pro poznání historie využití horských oblastí Jeseníků. Neobvyklé je místo nálezu mince – mělké sedlo s nadmořskou výškou 645 m spojuje hlavní část hřebene Kotle (777 m n. m.) a Komorského vrchu (738 m n. m.) s jeho ukončením v podobě vrcholu Na Skále (696 m n. m.). Tento hřeben je ohraničen toký Komorského a Solného potoka a Opavice. Popisované sedlo nalezneme 1,5 km severně od kostela Neposkvrněného početí Panny Marie v Holčovicích. Mince spočívala přímo pod jehličím a místo jejího nálezu lze zpětně definovat koordináty GPS – 50.1698822N, 17.4855378E. Ražba je uložena v soukromé sbírce.

ŘÍM, císařství, Nero (54–68)

mincovna: *Lugdunum*, AE as, 64/68

Av.: opis nečitelný, hlava Nerona doprava

Rv.: kráčející Venuše doleva drží před sebou štít, v poli S-C

Lit.: –

7,98 g; 27,5/28,0 mm; otřelý povrch

Prezentované informace pocházejí z určení podle fotografie, z níž je patrný stav mince neumožňující identifikovat opis aversu. Opis navíc částečně zasahuje mimo střížek a v jiných místech zůstal nedoražen. Určení emitenta tak umožňuje jen charakteristický portrét. I přes špatný stav povrchu se nezdá, že by rub nesl opis. V poli jsou pouze zřetelná písmena S-C a vlevo kráčející postava držící nízko před sebou kulatý štít. Motiv zobrazuje Victorii se štítem, na němž ovšem vlivem opotřebením chybí nápis SPQR. Motiv kráčející či letící Victorie na měděných asch známe z mincoven Roma i Lugdunum. Ražby z mincovny Lugdunum mají štít posazený výrazně níže, až v úrovni dolních končetin, a proto minci řadíme k její produkci s možnou přesnější datací do let 64–68 (*RIC I*², 182, č. 540–548).

Neronovy mince známe ve Slezsku z takřka dvou desítek lokalit. Z české části Slezska však dosud tyto ražby chybí. Nálezové spektrum zahrnuje zlaté, stříbrné i bronzové nominály (aureus, denár, sestercius)

v depotech i ojedinělých nálezech. Pozoruhodné postavení mezi nimi mají čtyři zlaté mince. První tři se koncentrují v Dolním Slezsku (Ciolek 2006, 273, 277, č. 413, 415, 422). Poslední aureus, podstatnější svou geografickou blízkostí, byl nalezen na Hlubčické pahorkatině v místě Księża Pole (Ciolek 2006, 127, č. 194). Právě tato zlatá mince je blízká výrazné koncentraci stejných numismatických památek na Moravě a prezentovaný as z Holčovic-Hejnova leží na půl cesty k nejbližšímu moravskému nálezu. Četnost Neronových aurei na Moravě umožnila vyslovit historickou hypotézu, která počítá s jejich získáním Kvády po účasti ve vojenském tažení u Cremony v roce 69 na straně císaře Vespasiana (Sejbal 1989, 2). V nedávné době se objevil jiný názor související s mnoha objevy římských táborů z Markomanských válek. Zlaté mince se do barbarika měly dostat s římskou armádou (Droberjar – Jarůšková 2018, 659).

V českém Slezsku lze s osídlením počítat až v závěru starší doby římské s následným rozvojem v mladší době římské, přičemž se většina dokladů váže k tradičním sídelním oblastem položeným v nížinách v povodí Opavy, Osoblahy a Kladské Nisy (Loskotová 2011a, 112, 114, Abb. 2). Celé horské prostředí Jeseníků bylo v pravěku využíváno jen minimálně a charakter těchto aktivit prozatím zůstává v rovině teoretických modelů. Doba římská a doba stěhování národů poskytuje v této oblasti přeci jen dobře definovanou skupinu památek. Protože v poslední době se stala předmětem archeologické i numismatické studie, v následujícím textu jen stručně upozorníme na sporadické nálezy (Janák – Rataj 2015; Kohoutek – Militký 2005). Dvě lokality v Branticích souvisely patrně ještě s tradičním osídlením v poopavské nížině na Krnovsku. Nejbliže k přisouzení sídlištních aktivit má keramika doby římské nalezená při záchranném výzkumu kostela Nanebevzetí Panny Marie v Branticích (Prix – Zezula 2000, 286). V poloze „U Dvora“ byl na témže katastru nalezen denár císaře Hadriana (Bříza – Dofek 2015). O další římské minci, nalezené ve Zlatých Horách, není nic bližšího známo (Jisl – Nemeškalová-Jiroučková 1971, 55). Více římských mincí mělo být nalezeno v Rýmařově, tedy na horním povodí Moravice, a byly charakterizovány jako „z doby Domitianovy“ (Nálezy 1/2, 219, č. 913). Významný příspěvek k poznání lidské přítomnosti v horských oblastech Jeseníků přinesl objev depotu 105 římských denárů nalezený v horské stráni na katastru Zátoru v údolí Opavy. Jádrem pokladu tvořily ze tří čtvrtin denáry Traiana, dále ražby Hadriana. V souboru se ojediněle vyskytly i mladší ražby Antonina Pia, Marka Aurelia a Faustiny II. Autoři publikace počítají s uložením depotu až v době stěhování národů (Kašparová – Militký 2015; Janák – Rataj 2015¹). Zbývající nálezy patří s jistotou do období stěhování národů. Soubor devíti římských mincí (ražby Galliena až Valense) a jedné římské spony byl sice zazděn do zdiva kostela ze 13. století ve Starém Městě u Bruntálu a je interpretován jako základová oběť, ale připouští se názor, že takováto kolekce mohla být shromážděna v okolí a představuje snad pozůstatek depotu doby římské nalezený a druhotně užitý ve středověku (Kohoutek – Militký 2005). Z Razové a Lichnova pochází dva okrajové fragmenty kotlů hunske proveniencie (Bříza – Janáková 2010; Tejral 2000).²

Geomorfologická pozice místa nálezu sledované mince přináší významné pole otázek využití horské krajiny Jeseníků. Nutno připomenout, že celý výše popsaný hřeben pokrývají relikty původní středověké plužiny sousedních obcí a pro úplnost výpovědi nelze opomenout ani středověkou či novověkou ztrátu antické mince.³ V dalším textu se nicméně přidržíme uložení mince v době římské. Sedlo s mincí (645 m n. m.) převyšuje jižně položené údolí Opavice i severně ležící údolí Solného potoka přibližně o 180 m, přičemž oba toky se nacházejí ve vzdálenosti 1 km. V mladší době římské až době stěhování národů pozorujeme v širším středoevropském prostoru nárůst lokalit v polohách s výrazným převýšením oproti okolí. U některých z nich můžeme dokonce potvrdit zemědělské aktivity (Loskotová 2011b). U nálezů z námi sledované oblasti scházejí bohužel často nálezné okolnosti. Přesto můžeme poukázat na skutečnost, že většina artefaktů byla nalezena v místech s převýšením několika desítek (Brantice – „U Dvora“, Lichnov, Razová, Zátor) či stovek metrů (Holčovice-Hejnov) vůči nejbližší významnější vodoteči a mohou tedy být významným ukazatelem výpovědi archeologického materiálu, neboť navozují otázky vztahující se k logice vedení cest v krajině a charakteru prehistorických aktivit, při nichž došlo k jejich archeologizaci.

1 Jako Milotice nad Opavou; depot byl zmíněn také v článkách v regionálním tisku.

2 Při výčtu nálezů nejsou uvedeny dva denáry, které lokalizují výše uváděné přehledové studie mylně do Staré Vody na Bruntálsku (Kohoutek – Militký 2005, 418; Janák – Rataj, 12–13). Ve skutečnosti se jedná o zaniklou obec Stará Voda, která je nyní součástí Města Libavá (Pochitonov 1955, 242, č. 1038), tudíž mince do našeho přehledu nespádají.

3 Srov. výše úvahy o původu souboru antických mincí ze Starého Města u Bruntálu (Kohoutek – Militký 2005).

Literatura

- Bříza, S. – Janáková, M. 2010: Lichnov (okr. Bruntál). Přehled výzkumů 51, 384.
- Ciolek, R. 2008: Die Fundmünzen der Römischen Zeit in Polen. Schlesien. Collection Moneta 83. Wetteren.
- Droberjar, E. – Jarůšková, Z. 2018: Aurei císaře Nerona na Malé Haně a otázka jejich interpretace. Archeologie ve středních Čechách 22, 655–662.
- Janák, V. – Rataj, P. 2015: Pravěká minulost Bruntálu a jeho horského okolí. Časopis Slezského zemského muzea. Série B – vědy historické 64, 1–20.
- Jisl, L. – Nemeškalová-Jiroudková, Z. 1971: Addenda et corrigenda k soupisu antických mincí ve Slezsku. Časopis Slezského muzea. Série B – vědy historické 20, 42–56.
- Kašparová, D. – Militký, J. 2016: Depot římských denárů ze Zátoru (okr. Bruntál). Folia numismatica 30/2, 79–104.
- Kohoutek, J. – Militký, J. 2005: Hromadný nález mincí a bronzové spony z doby římské ze Starého Města u Bruntálu. Pravěk. Nová řada 13 (2003), 405–424.
- Loskotová, Z. 2011a: Die Przeworsk-Kultur im südlichen Teil des Oberschlesiens am Ende der römischen Kaiserzeit und am Anfang der Völkerwanderungszeit. Přehled výzkumů 52/1, 111–137.
- 2011b: Zur Frage der Nutzung der Höhenlagen im südlichen Bereich der Przeworsk-Kultur am Beginn der Völkerwanderungszeit, in Bezug auf die Siedlungen im Jeseniky-Vorgebirge. Přehled výzkumů 52/2, 7–38.
- Nálezy I/2: Pochitonov, E. 1955: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E. (ed.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I. díl. Praha, 87–314.
- Prix, D. – Zezula, M. 2000: Archeologický výzkum kostela Nanebevzetí Panny Marie v Brantčicích, okr. Bruntál. Archaeologia historica 25, 279–305.
- RIC I²: Sutherland, C. H. V. 1984: The Roman Imperial Coinage. Volume I. Revisited Edition. From 31 BC to AD 69. London.
- Sejbal, J. 1989: Pokus o interpretaci nálezů aureů císaře Nerona na Moravě. Numismatické listy 44, 1–5.
- Tejral, J. 2000: Nové poznatky k nálezu „hunského“ kotle z Razové. Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis 5, 151–165.

Summary

Miroslav Daňhel, Roman coin found in Holčovice-Hejnov (Bruntál district).

A Roman coin was found via metal detecting activities in Holčovice-Hejnov. Based on photograph and metrology, the coin was identified as an as struck under the Roman Emperor Nero. On its reverse, there is an image of walking or flying Victoria with shield. Because of placement of the shield below, the coin is attributed to the Lugdunum mint (*RIC I²*, nos. 540–548). In Silesia, almost twenty findspots of Nero's coins are known. The aureus from Księżę Pole (*Ciolek 2006*, no. 194) is very interesting. This coin can be connected with concentration of these coins in Moravia. There are two interpretations for this situation: 1/ the coins are regarded as the soldier's pay for the Quadi mercenaries for their participation in the military campaign in Cremona in AD 69 (*Sejbal 1989*), 2/ the coins could be connected with the Roman march camps discovered in the Czech Republic – the gold pieces may be directly connected with the Roman military campaign during the Marcomannic Wars (AD 166–180; *Droberjar – Jarůšková 2018*). The described coin was found in the flat saddle on the ridge of the Jeseniky Mountains. The find place is situated some 180 m above the surrounding area. This context is very interesting, because there were very few ancient archaeological objects found in the mentioned area. They are represented by finds dating to the Roman and Migration Periods, e.g. coin hoards from Zátor (*Kašparová – Militký 2016*) and Staré Město u Bruntálu (*Kohoutek – Militký 2005*), and the Hunnic cauldrons (*Bříza – Janáková 2010*; *Tejral 2000*). All mentioned finds were located in higher positions, always several dozens of meters above the valley bottoms. This situation is typical for the end of the Roman Period and for the Migration Period in central Europe (*Loskotová 2011b*). The find context opens questions about roads in the mountain terrain or about character of the human activities in uninhabited areas.

English summary by V. Novák

NÁLEZ ŘÍMSKÉHO AUREU Z OKOLÍ BRNA

Jiří MILITKÝ

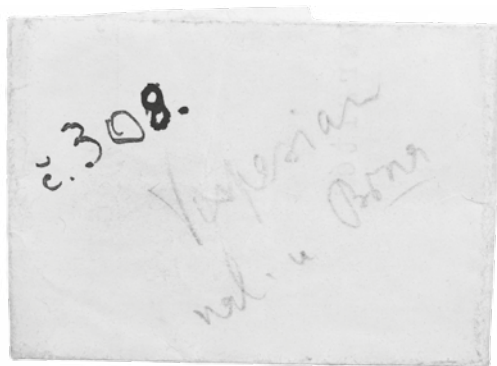
Abstract – A Roman aureus discovered near surroundings of Brno.

A so-far unknown variety of aureus issued by Titus for Vespasian has been identified in the collections of the numismatic department of the National Museum in Prague. The coin was purchased from the archaeologist Lubor Niederle with a provenance stated as from an unknown site in the surroundings of Brno. So far, ten aurei issued by Nero have been documented in Moravia while the presented coin is the first Titus aureus attested there.

 Titus, aureus, Brno, Barbaricum

Systematická revize a nové uspořádání sbírkového fondu numismatického oddělení Národního muzea v Praze v posledních letech stále přináší nečekané objevy a to i v oblasti nálezů římských mincí z území České republiky. Ačkoliv právě z tohoto hlediska byla již pražské muzejní sbírce věnována detailní systematická pozornost (Militký 2013), stále dochází k dílčím objevům – detailní práce se sbírkou umožnila např. identifikaci nálezového exempláře z Dobronic (Militký 2014). Zde prezentovaný nově identifikovaný nálezový aureus ukazuje, že potenciál sbírky z tohoto hlediska není dosud zcela vyčerpán.

V rámci bohatých sbírek numismatického oddělení Národního muzea představují zvláštní fond tzv. přírůstky, tedy mince evidované od roku 1900 dosud jen přírůstkovými čísly. Většina antického materiálu byla již v průběhu let z tohoto fondu vyjmuta tehdejším kurátorem sbírky Karlem Kurzem (1934–2006), nově se však ukázalo, že nikoliv zcela důsledně. Pod př. č. 308/1926 byl ve fondu uložen aureus,¹ zapsaný 2. března 1926: „zakoupeno za 355 Kč od prof. Dr. L. Niederle v Praze; aureus císaře Vespasiana / Tita/ (TRI POT-PONFIF)“; autorem zápisu je Gustav Skalský. Mince byla tedy zakoupena od významného českého archeologa Lubora Niederleho (1865–1944), avšak v inventární knize o jejím nálezovém původu není žádná zmínka, patrně proto také jako nálezový exemplář unikala dosud pozornosti. Nálezový údaj je však zaznamenán na papírovém obalu k minci, který je vytvořen z ústřížku strojopisného dopisu odeslaného dne 12. února 1926 z pařížské univerzity a adresovaného právě L. Niederlemu; jeho odesílatel není znám. Na čisté lící straně je tuší, patrně rukou G. Skalského, uvedeno „č. 308“ a nápis tužkou „Vespasian nal. u Brno“ (obr. 1). Vzhledem k tomu, že mince byla zakoupena od L. Niederleho a zabalena do jemu adresovaného dopisu, je téměř jisté, že autorem nálezového přípisu byl právě L. Niederle. Autenticita nálezového údaje, pocházejícího přímo od L. Niederleho, je samozřejmě prakticky jistá.

Obr. 1. Rubní strana dopisu L. Niederleho s nálezovým údajem.

1 Za dohledání mince v přírůstkovém fondu numismatického oddělení Národního muzea děkuji Mgr. L. Funkovi, Ph.D.

Ze stručné formulace „*nal. u Brna*“ je zřejmé, že jde o ražbu pocházející z neznámé lokality v okolí Brna. Může se jednat i o širší okolí města a musíme se tedy spokojit s obecnou lokalizací jako Brno – okolí. Mince byla objevena někdy před rokem 1926; jakým způsobem ji L. Niederle získal, již není možné zjistit. V literatuře tento nález není zaznamenán a nelze jej ani ztotožnit s žádným jiným nálezem stejného nominálu a panovníka z jiné moravské lokality.

ŘÍM, císařství, Vespasianus pro: **Titus** (69–79)

mincovna: *Roma*, AV aureus, 73, skupina 3

Av.: T CAES IMP-VESP CENS, ověnčená hlava Tita doprava

Rv.: PONTIF-TRI POT, sedící Titus na kurulském křesle doprava držící dlouhé svíslé žezlo a ratolest

Lit.: *RIC 2/12*, 99, č. 555, Pl. 5:555.

7,092 g; 19,9/19,3 mm; 12 h; av při okraji /5 h/ kruhový úhoz (inv. č. H5-259796)

Sledovaný aureus byl ražen Vespasianem pro svého syna Tita, jehož mince jako spoluvládce byly produkovány po celou dobu Vespasianovy vlády paralelně s jeho vlastními ražbami. V opisu nebývá Titovo jméno příliš zřetelné, neboť je často uvedeno zkratkou jako písmeno T, v tomto případě T CAES IMP VESP CENS. Na rubu je zobrazen sedící Titus na kurulském křesle doprava držící dlouhé svíslé žezlo a ratolest; tento rubní motiv je u ražeb fláviovského období dosti oblíbený. Sledovaný aureus byl ražen v Římě roku 73 a jde o poměrně běžně se vyskytující typ. Mince nese stopy dlouhodobého oběhu a na líci je kruhový úhoz, který může znamenat počáteční fázi pokusu o probití mince.

Otázka nálezového výskytu zlatých mincí v barbariku představuje zcela specifické téma, pro české země se jím opakovaně zabýval autor tohoto příspěvku (naposledy *Militký 2013*, 70–80). Dnes je již s jistotou možné konstatovat, že zlaté ražby z průběhu 1. a 2. století se v českých zemích obvykle nevyskytují v depotech. Vzácnou výjimku představuje nález z Dobronic (*Militký 2013*, 266–267, č. 738–739; 2014). Nesetkáváme se s nimi často ani na germánských sídlištích,² kde je jinak intenzivní používání stříbrných i bronzových nominálů zcela běžné. Je tedy zřejmé, že zlaté ražby mají velmi specifické postavení a je pravděpodobné, že právě tyto mince představují významný indikátor různých úrovní kontaktů barbarických elit s římským světem. Sledování výskytu těchto ražeb tedy v obecné rovině umožňuje nepřímo nahlédnout do sociálně vyššího prostředí barbarických germánských komunit, ale i do jejich kontaktů s římským prostředím.

Z průběhu 2. poloviny 1. století jsou z českého prostředí známy jen čtyři jednotlivé nálezy zlatých mincí. Blíže nepopsaný aureus Nerona je uváděn ze Šlapanic (*Militký 2013*, 137, č. 70) a dosud nepublikovaný exemplář téhož panovníka pochází z germánského sídliště Sedlec v jižních Čechách. Do období spoluvlády císaře Tita spadají dvě jednotlivě nalezené mince. V roce 75 byl ražen aureus objevený v Praze-Karlíně, tato ražba je navíc opatřena otvorem (*Militký 2013*, 108, č. 14), a v letech 78–79 byl ražen aureus nalezený v obci Tatinná (*Militký 2013*, 244, č. 613). Podle svědectví dosavadních nálezů uzavírají tyto ražby na dobu asi 150 let import zlatých ražeb do českého teritoria.

Značně odlišný obraz poskytují nálezy z území Moravy. Zde zatím zcela chybí zlaté mince 1. poloviny 1. století, avšak je odtud evidováno již deset nálezů aureů císaře Nerona (*Militký 2013*, 71, tab. 40): Boleradice (*Nálezy 1/2*, 213–214, č. 881; *Sejbal ml. 1989*, 2, č. 1, obr. 1; *Militký 2004*, 508, tab. 1:M1, fototab 2:9); Knínice (*Nálezy 1/2*, 214, č. 884; *Sejbal ml. 1989*, 2, č. 2; *Militký 2004*, 508, tab. 1:M2; *Dro-*

2 Je ovšem třeba mít na zřeteli, že většina nově objevených zlatých římských mincí při privátních průzkumech s detektory kovů se nedostává k dokumentaci a mizí na numismatickém trhu.

berjar – Jarůšková 2018, 655, obr. 2); Koberžice (*Nálezy I/2*, 214, č. 883; *Sejbal ml. 1989*, 3, č. 3; *Militký 2004*, 508, tab. 1:M3); Majetín (*Nálezy I/2*, 214, č. 886; *Sejbal ml. 1989*, 3, č. 4, obr. 4; *Militký 2004*, 508, tab. 1:M4, fototab 2:10); Veselí nad Moravou (*Nálezy I/2*, 214, č. 883; *Sejbal ml. 1989*, 3, č. 6, obr. 6; *Militký 2004*, 508, tab. 1:M5, fototab 2:11); Štítý (*Nálezy I/2*, 213, č. 880; *Sejbal ml. 1989*, 5, č. 7; *Militký 2004*, 508, tab. 1:M7); Uherský Brod (*Nálezy I/2*, 213, č. 878; *Sejbal ml. 1989*, 5, č. 8; *Militký 2004*, 508, tab. 1:M8); Zadní Arnoštov (*Droberjar – Jarůšková 2018*, 655, obr. 1)³ a jižní Morava (*Nálezy I/2*, 213, č. 879; *Sejbal ml. 1989*, 5, č. 9; *Militký 2004*, 508, tab. 1:M9). Jeden aureus pochází také z Mušova z prostoru římského opevněného areálu ze 70. let 2. století (*Nálezy I/2*, 240, č. 1029; *Sejbal ml. 1989*, 3, č. 5) a je velmi pravděpodobně, že tato mince souvisí až s tímto horizontem.

Zajímavou interpretaci početného výskytu aureů císaře Nerona publikoval J. Sejbal ml. (1989, 2), který se tyto nálezy pokusil spojit s historickými údaji o působení Kvádů v Itálii v letech 68–69. V občanské válce po smrti císaře Nerona bojovali Kvádové na straně císaře Vespasiana. Po vítězné bitvě proti Vitelliovi (2. 1.–20. 12. 69) u města Cremona koncem října roku 69 se družiny kvádských králů Sidona a Italika podílely na plenění města (*Dobiáš 1964*, 155) a získaly tak velkou kořist. Její stopou mohou být teoreticky právě Neronovy zlaté mince z oblasti Moravy. Určitou reálnost uvedené interpretace by mohl naznačovat také výskyt dalších šesti Neronových aureů v nálezech na jihozápadním Slovensku, tedy z území obyvaného rovněž germánskými Kvády (*Militký 2013*, 71, pozn. 105). Ačkoliv se toto vysvětlení jeví jako velmi lákavé, realita však může být daleko složitější a řada těchto mincí může souviset až s výrazně pozdějším obdobím. Např. již výše zmíněný exemplář z římského areálu v Mušově dobou ztráty velmi pravděpodobně souvisí až s horizontem markomanských válek a podobně tomu může být také u dalších nálezových exemplářů. Je tedy pravděpodobné, že řada Neronových aureů může odrážet složité události období markomanských válek v letech 166–180, kdy také došlo k přímému římskému vojenskému zásahu do naddunajského Dolního Rakouska, na jihozápadní Slovensko a na jižní Moravu. Tento názor byl prezentován také v nedávné době dalšími autory (*Droberjar – Jarůšková 2018*, 657–660). Je třeba si uvědomit, že zlaté mince zůstávaly v oběhu i v římském provinciálním prostředí po dlouhá desetiletí, podobně jako stříbrné denáry. Zároveň však musíme konstatovat, že v konkrétních případech souvislost těchto ražeb s horizontem markomanských válek nelze spolehlivě doložit. Určitou indicií by mohla snad být skutečnost, že tyto ražby nejsou opatřeny otvory a nesloužily tedy jako závěsky, což by mohlo spíše souviset s kontaktem s Římany v době jejich vojenského zásahu na Moravu v 70. letech 2. století, jde však opět pouze o neověřitelnou hypotézu.

K moravským nálezům Neronových aureů nyní přistupuje první nález aureu Tita jako spoluvládce. Lze jen litovat, že neznáme jeho přesnější nálezové okolnosti. Otřelost tohoto exempláře opět naznačuje jeho dlouhodobější oběh a ztrátu výrazně pozdější oproti roku 73. Zároveň je tento zapomenutý nález zajímavý svým původem od významné osobnosti české archeologie, L. Niederleho.

Príspevek vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/11.III.b, 00023272).

Literatura

Dobiáš, J. 1964: Dějiny československého území před vystoupením Slovanů. Praha.

Droberjar, E. – Jarůšková, Z. 2018: Aurei císaře Nerona na Malé Haně a otázka jejich interpretace. Archeologie ve středních Čechách 22, 655–662.

Militký, J. 2004: Import zlatých římských a raně byzantských mincí do českých zemí v době římské až raném středověku. Archeologie ve středních Čechách 8, 505–536.

– 2013: Nálezy řeckých, římských a raně byzantských mincí v Čechách (5. století před Kristem až 7. století po Kristu). Komentovaný katalog nálezového fondu. Praha.

– 2014: Doplněk k nálezům římských zlatých mincí z Dobronic (okr. Tábor). Numismatický sborník 28/1, 106–108.

Nálezy I/2: Pochitonov, E. 1955: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E. (ed.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I. díl. Praha, 87–314.

3 Obec Zadní Arnoštov dnes leží v okrese Svitavy, tedy v pardubickém kraji, historicky však jde o území Moravy.

Summary

Jiří Militký, A Roman aureus discovered near surroundings of Brno.

A so-far unknown variety of aureus issued by Titus for Vespasian has been identified in the collections of the numismatic department of the National Museum in Prague (Accession no. 308/1926). The coin was purchased from the famous archaeologist Lubor Niederle and was kept with a note ‘nal. u Brna’ suggesting a provenance from an unknown site near Brno.

The issue of gold coins found in Barbaricum is an extremely specific topic. In the Czech lands, 1st and 2nd century gold coins do not usually appear in hoards and are not very common in the Germanic settlements either. Therefore, they apparently had a very specific role and probably are a crucial indicator of high-profile relations between the barbarian elites and the Roman world.

So far, four single finds of gold coins from the second half of the 1st century AD are known from Bohemia: Nero’s from Šlapanice and Sedlec and Titus’s from Prague-Karlín and Tatinná. The overall image is completely different in Moravia, where (while coins of the first half of the 1st century are absent), ten aurei issued by Emperor Nero have been documented (Boleradice, Knínice, Koberžice, Majetín, Veselí nad Moravou, Štítý, Uherský Brod, Zadní Arnoštov, and broadly south Morava). One aureus comes from the Roman fortress at Mušov and very probably only dates to the period of the fortress’s occupation in the 170s. An intriguing interpretation of the extraordinarily high representation of Nero’s aurei was published by J. Sejbal ml. (1989, 2) who attempted to associate them with the historical records of Quadi involved in the wars in Italy in AD 68–69. However attractive this explanation may seem, the reality may have been much more complex and many of these coins may have been deposited only in a much later period, most probably in the times of the Marcomannic wars. The Nero coins are now joined by the first Moravian find of an aureus minted by Titus as co-Emperor.

English summary by J. Kysela

DVA NÁLEZY ŘÍMSKÝCH MINCÍ Z BRUŠPERKU (OKR. FRÝDEK-MÍSTEK)

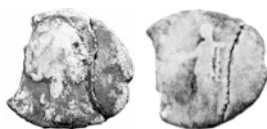
Miroslav DAÑHEL – Petr JUŘÁK

Abstrakt – Two finds of Roman coins from Brušperk (Frýdek-Místek district).

The paper presents a denarius issued in the name of Faustina I in the cadastral area of Brušperk. Archival research revealed another so-far unknown ancient coin, discovered in 1908 on the Borošín hill in the cadastral area of the same village. Both finds are contextualised from a numismatic and archaeological point of view.

 Roman coins, Faustina I, Brušperk

V nedávné době byla v prostoru mezi Brušperkem a Fryčovicemi (okr. Frýdek-Místek) nalezena římská mince, jejíž fotografickou dokumentaci, metrologické údaje a plán s lokalizací objevu poskytl nálezcce k publikování. Mince byla objevena na k. ú. Brušperk, severně od hranice sousedního k. ú. Fryčovice, na polní cestě, asi 3 cm pod povrchem, přibližně 50 m jižně od okresní silnice III/4807, na rozhraní mělkého sedla a severního svahu klesajícího od návrší Sovinec (353 m n. m.). Její poloha byla zpětně zaměřena geografickými koordinátami GPS – 49.6882589 N, 18.2120431 E. Ražba je uložena v soukromé sbírce.

ŘÍM, císařství, Antoninus Pius (138–161) pro: **Faustina I.** (138–141)

mincovna: *Roma*, AR denár, 138/141

Av.: ženský portrét s vyčesanými vlasy doprava, opis nečitelný

Rv.: stojící ženská postava doleva, pravá paže směřující od těla, levá držící dlouhé žezlo (?)

a od lokte splývá lem oděvu, opis nečitelný

Lit.: *RIC* 3, –.

1,26 g; 16,0/17,5 mm; mince rozlomená na dva kusy

Mince je rozlomená na dva kusy a navíc chybí přibližně jedna čtvrtina střížku, kterou se nepodařilo dohledat. Povrch nese stopy dlouhodobého oběhu a povrchové koroze. Opisy na obou stranách jsou zcela setřelé. Pouze na základě portréту s vyčesanými vlasy na aversu lze s jistotou přiřadit tuto minci k některé z desítek žen příbuzných k vládnoucím císařům, pro něž byly raženy. Nominál, charakter portréту a zejména styl účesu, který nedosahuje krku, umožňují uvažovat o císařovně Faustině I., manželce Antonina Pia, jíž tuto ražbu připisujeme. Obrazová výpověď reversu zůstává neurčitá. Znatelná zůstala pouze stojící lidská postava otočená doleva s rukou směřující taktéž vlevo. Díky přihlídnutí k mincovnictví ve jménu Faustiny I. snad lze tušit některou z bohyní – Aeternitas, Ceres nebo Iuno.

V souvislosti se zveřejněním uvedené mince prezentujeme i další zprávu o dosud nikde nereflakovaném nálezu z téhož katastru. V roce 1908 měla být totiž v Brušperku na návrší Borošín (299 m n. m.) objevena římská mince, bohužel se do dnešní doby nejspíš nedochovala nebo se stala součástí nějaké numismatické sbírky, ovšem již bez uvedení okolností jejího nálezu (*Juřák 2009*, 9–10). Informace o minci je uvedena v rukopise „Pomístní jména na katastru Brušperku“ (*Cigánek 1969*). Tento rukopis a v něm obsažené faktografické údaje by zřejmě na první pohled nezbudily pozornost, protože se jedná především o dílo spíše jazykovědné s výkladem pomístních jmen, která se na katastru Brušperku vyskytují. V tomto rukopise je v souvislosti s návrším Borošín spíše jako doplněk připojen údaj o nálezu římské mince v roce 1908. Tato informace by zřejmě unikla pozornosti, spoluautor tohoto příspěvku však při práci na monografii města často s překvapením zjišťoval, že autor rukopisu ve svých v zásadě doplňujících

textech v rámci popisu a vyjasňování pomístních názvů používal skutečné faktografické údaje a byl rovněž ve velmi intenzivním kontaktu s místními obyvateli, kteří mu poskytovali velké množství informací. Jako autora rukopisu se podařilo identifikovat místního učitele Miloše Cigánka (1916–2001), který se z pozice své profese těšil velké důvěře místních obyvatel.¹ Ve světle těchto skutečností je tedy možno brát informaci o nálezů římské mince v lokalitě Borošín za pravdivou, ačkoliv se nedochovaly bližší informace o okolnostech jejího nálezů, ani její přesnější popis či místo jejího dalšího uložení. Návrší Borošín je nevýrazný geomorfologický prvek s nadmořskou výškou 299 m, který se nachází v jihovýchodním cípu katastru města. Oproti západně tekoucí Ondřejnici vytváří převýšení asi 50 m. Vzdálenost k prvně uvedené lokalitě činí přibližně 2 km.

Město Brušperk se nachází na moravsko-slezském pomezí. Region souvisí s oblastí pravěkého a protohistorického osídlení jižního okraje Horního Slezska. V předpolí Moravské brány se téměř nesetkáváme s doklady trvalého pravěkého a protohistorického osídlení, jak je známe z tradičních sídelních oblastí položených nejbližší na Opavsku. Celá sníženina Moravské brány byla někde od toku Bečvy u Hranic na Moravě pokryta souvislým lesem, který se táhl Nízkým Jeseníkem i Karpaty a na severu zasahoval až na Těšínsko. Jeho celistvost narušovaly sídelní enklávy, diskontinuální, s primárně nezemědělským osídlením, které mělo vztah k průběhu a kontrole komunikací (*Opravitel 1974*, 125–128, obr. 6–7; *Janák – Kouřil 1991*, 194–200). Nejinak to potvrzují památky doby římské a doby tzv. stěhování národů. Obecně lze s osídlením českého Slezska počítat zřejmě až na sklonku starší doby římské (*Loskotová 2011*, 112, 114). Z regionu okolí Brušperka o poloměru 10 km zůstává jediným lépe poznaným sídlištěm známým z povrchových sběrů lokalita Příbor-Prchalov dokládající existenci v průběhu mladší a pozdní doby římské (*Diviš – Kolbinger 2000*; *Šedo 2009*). Pouze zmínkou o několika desítkách kusů keramiky bylo zveřejněno zjištění naleziště ve Staříči (*Břizová – Choráží – Grepl – Janák 2004*, 300–301). V poslední době došlo k objevu dalšího nemincovního dokladu lidských aktivit. Pod vrcholem jednoho z kopců v Hukvaldech se podařilo objevit sponu s podvázanou nožkou, s jejímž výskytem lze počítat v mladší či pozdní době římské (*Daňhel 2020*, 208, obr. 1). Vyhledávání výšinných poloh se zdá pro přelom doby římské a doby tzv. stěhování národů charakteristické. Jednotlivé sídelní enklávy v Pobeskydí můžeme za současného stavu poznání vyčlenit jen obecně a to s vědomím časové a geografické proměnlivosti (*Břizová – Choráží – Grepl – Janák 2004*, 303–304). Z uvedeného, a s přihlédnutím k terénní lokalizaci mincí na vyvýšených místech, spíše nepředpokládáme jejich souvislost s dobovým sídlištěm a naopak je považujeme za mince ztrátové či obětiny uložené na dobově neosídlených místech.

Obraťme pozornost na numismatické památky. Z vymezeného regionu pochází bohužel převážně nekontrolovatelné nálezy tzv. starého fondu, u nichž často převládá skepse o autenticitě z hlediska možného původu v historických sbírkách. Platí to zejména pro neznámý počet římských mincí nalezených pod hradem Hukvaldy, kde jsou zaznamenány měděné mince Proba, Crispa a Valentiniana I. (*Nálezy I/2*, 285, č. 1283; *Jisl – Nemeškalová-Jiroudková 1971*, 47). S podobnými pochybnostmi se pojí také soubor mincí pocházející z Příboru. Jedno se o mince nalezené na různých místech a v různých kontextech – zlaté a stříbrné římské mince u hlavní silnice do Nového Jičína, denár Caracally ze staveniště zbouraného domu a malý bronz z výkopu pro vodovod (*Nálezy I/2*, 247, č. 1072, 281, č. 1262 a 304, č. 1390). Opět nekontrolovatelný zůstává starý nález bronzového medailonu císaře Honorie z Frýdku. U něho však bylo upozorněno na věrohodnost, neboť měděné medailony císaře jinak nejsou známy (*Nálezy I/2*, 294, č. 1320a; *Sejbal 1986*, 6). Měděný follis císaře Constantina I. pocházející z Václavovic se podařilo zveřejnit po desítkách let od nálezů (*Daňhel – Pastrňák 2019*, 69). Neutěšenou informativnost fondu zvrátil objev depotu římských denárů ve Staříči, který obsahoval 273 denárů, téměř výhradně Traiana a Hadriana (*Juřák – Stabrava 2015*).²

Optimističtější vypadá pohled na topografii nálezů římských mincí celého moravskoslezského pomezí vynesenu v mapách přehledových prací (*Nálezy I/2*, mapa č. 2–5; *Koník 1965*). Právě pás nálezů římských mincí se kryje s koridorem Moravské brány a podél Beskyd pokračuje na Těšínsko, odkud zřetelně odbočuje větev Jablunkovskou brázdou do Pováží. Nutno poznamenat, že potvrzení relace popsaného komunikačního koridoru a rozložení nálezů mincí může být postupně korigováno výsledky prospekce s detekční technikou (cíleně selektující kovové předměty), neboť prezentovaný stav tzv. starého fondu

1 Z rozhovoru se synem Miloše Cigánka vyplynulo, že otec byl člověk velmi pečlivý a precizní a měl daleko k tomu, aby popouštěl uzdu své fantazii. Veškeré své informace musel mít vždy podložené.

2 Za informaci děkujeme doc. PhDr. Jiřímu Militkému, Ph.D., DSc.

vychází především z povrchových a tudíž víceméně náhodných nálezů. Prezentované artefakty jsou tedy drobným ale důležitým příspěvkem k diskuzi o využití koridoru Moravské brány v době římské.

Literatura

- Břízová, Z. – Chorąży, B. – Grepl, E. – Janák, V. 2004: Výsledky projektu „Průzkum pravěkých výšinných sídlišť v Pobeskydí mezi Bečvou (Česká republika) a Białou (Polská republika)“ v letech 2001–2002. *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w latach 2001–2002*. Katowice, 297–308.
- Cigánek, M. 1969: Pomístní jména na katastru Brušperku. *Sbírka Muzea Beskyd Frýdek-Místek*; inv. č. FM 50080 S (nepublikovaný rukopis).
- Daňhel, M. 2020: Hukvaldy (okr. Frýdek-Místek). *Přehled výzkumů* 61/1, 208–209.
- Daňhel, M. – Pastrňák, M. 2019: Římská mince z Václavovic. *Časopis Slezského zemského muzea. Série B – vědy historické* 68/1, 69–72.
- Janák, V. – Kouřil, P. 1991: Problémy a úkoly archeologie v českém Slezsku a na severovýchodní Moravě. *Časopis Slezského zemského muzea. Série B – vědy historické* 40, 193–219.
- Jišl, L. – Nemeškalová-Jiroudková, Z. 1971: Addenda et corrigenda k soupisu antických mincí ve Slezsku. *Časopis Slezského muzea. Série B – vědy historické* 20, 42–56.
- Juřák, P. 2009: Brušperk. *Nahlédnutí do historie města. Brušperk*.
- Juřák, P. – Stabrava, P. 2015: Zpráva o nálezu depotu mincí z doby římské na Frýdeckomýstecku. *Muzeum Novojičínska, p. o. (nepublikovaný rukopis)*.
- Konik, E. 1965: Znaleziska monet rzymskich na Śląsku, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Loskotová, Z. 2011: Die Przeworsk-Kultur im südlichen Teil des Oberschlesiens am Ende der römischen Kaiserzeit und am Anfang der Völkerwanderungszeit. *Přehled výzkumů* 52/1, 111–137.
- Nálezy I/2: Pochitonov, E. 1955: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E. (ed.): *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl I*. Praha, 87–314.
- Opravil, E. 1974: Moravkoslezský pomezí hvozd do začátku kolonizace. *Archeologický sborník (Ostravské muzeum)*. Ostrava, 113–133.

Summary

Miroslav Daňhel – Petr Juřák, Two finds of Roman coins from Brušperk (Frýdek-Místek district).

The paper presents two coin finds from Brušperk. Both were found in the hills in the southern part of the Brušperk cadastral area. The denarius discovered during a metal detector survey is attributed to Faustina I based on the characteristic portrait. The other coin is mentioned in a manuscript by M. Cigánek on the history of local place-names. At present we know nothing about this old find from the Borošín hill. The archaeological context of the find is also discussed – Brušperk lies in the Moravian Gate region. In the Roman Iron Age and the Migration period it was entirely covered with forest and the occupation concentrated in enclaves near communication routes. Most archaeological finds from the region are Roman coins illustrating well the directions of communication corridors through Moravia and Silesia.

English summary by J. Kysela

NÁLEZ ANTONINIANU CÍSAŘE GALLIENA V HOLEŠOVĚ (OKR. KROMĚŘÍŽ)

Miroslav DAŇHEL

Abstract – Antoninianus struck under Gallienus and found in Holešov (Kroměříž district).

In 2014, a Roman coin was discovered in the cadastral area of Holešov via surface survey. The coin has been identified as an antoninianus and attributed to the Roman Emperor Gallienus. The coin represents an important contribution to the topic focused on the region settled in the Roman Period, coin finds inclusive.

 Moravia, antoninianus, Gallienus, Holešov

V roce 2014 byla při povrchovém průzkumu v severozápadní části katastru Holešova (okr. Kroměříž) nalezena římská mince, kterou nálezcze zapůjčil autorovi k dokumentaci. Předmět pochází z pole a byl vyzdvížen z hloubky 10 cm. Místo nálezů je situováno po levé straně silnice z Holešova do Bořenovic směrem k lesíku v polích. Od středu Holešova je situováno zhruba 1,5 km SSZ směrem a zpětně bylo odečteno jako širší okolí bodu s koordináty GPS – 49.3436358N, 17.5688683E. Jedná se o rovinatý terén s nadmořskou výškou 224 m, jen nepatrně klesající k levému břehu Rymického potoka. Mince je uložena v soukromé sbírce (K. Š.).

ŘÍM, císařství, Gallienus (253–268)

mincovna: *Mediolanum*, AE antoninian, 266–268

Av.: GALLIENVS AVG, hlava Galliena s paprskovitou korunou doprava

Rv.: PROVID AVG, stojící Providentia doleva drží žezlo a globus, značka v exergu neznatelná

Lit.: *RIC 5/1*, 175, č. 508; *MIR 36*, 43–44, Taf. 99:1329.

3,24 g; 21/19 mm; 7 h; mírně oválný střížek

Gallienus nastoupil na císařský trůn spolu se svým otcem Valerianem po uchopení moci v létě roku 253. Oba vládli společně až do otcovy smrti v Persii roku 260. Gallienus se soustředil na správu západní části říše a od roku 260 nadále vládl samostatně dalších osm let. Právě v období let 260–268 byla sledovaná mince vyražena v mincovně v Mediolanu. R. Göbl ji řadí do průběhu Gallienova posledního, sedmého konsulátu, do rozmezí let 266–268 (*MIR 36*, 43–44, 57). Mince představuje antoninian, což je nominál ražený od roku 215, který se stal charakteristický zejména pro 2. polovinu 3. století. Antoninian, původně zamýšlený jako dvojnásobek denáru, postupně ztrácel na kvalitě a období Valeriánovy a Gallienovy vlády se často uvádí jako doba, kdy již v minci naprosto převažuje měď nad stříbrem (pro české nálezy srov. např. *Smišek – Šlajsna 2007*, 157–158). Pro ražbu byl použit mírně oválný střížek. Mince je mírně otřelá a především avers nese stopy koroze. Rubním motivem je stojící personifikovaná Prozřetelnost (Providentia).

Město Holešov leží v tradiční sídelní oblasti využívané pravěkým obyvatelstvem k zemědělskému způsobu života a budování osad. Pro poznání pravěku je důležité, že město i jeho okolí má dlouhou tradici archeologického bádání. Město v současnosti tvoří katastry obcí Holešova, Dobrotic, Količina, Tučap u Holešova, Všetul a Žop. Nález nesouvisí s žádnou z dosud známých lokalit a za současného stavu výzkumu jej musíme považovat za ztrátovou minci (*Kolbinger 2013*, 7, viz plán). Mincovní nálezy z této oblasti byly naposledy shrnuty při publikaci osídlení Kroměřížska a Přerovska v době římské a stě-

hování národů (*Kolbinger 2013*, 63, tab. 9). Gallienovu mincovní činnost zastupuje antoninian z Količina nalezený v polní trati „Panské újezdy“ (*Nálezy I/2*, 263, č. 1164). Z trati „Zdražilovsko“ u Všetul pochází denár císaře Galby nalezený roku 1920 (*Nálezy I/2*, 215–216, č. 891). O pár roků dříve došlo u téže obce k objevení denáru Antonina Pia, které se událo při kopání cukrovarek kalových nádrží (*Nálezy I/2*, 230, č. 978). Z Holešova jsou zaznamenány i dva bronzky Gordiana III. (*Kolbinger 2013*, 63, tab. 9). Prezentovaný detektorový nález tedy představuje šestý publikovaný nález z doby římského císařství na území města.

Holešovsko bylo kontinuálně osídleno po celou dobu římskou. Protože předmětem této zprávy není rozbor osídlení Holešovska v době římské, můžeme pouze poukázat na četnou přítomnost římských importů (*Chybová 1998*, 91–95). V souvislosti s numismatikou se stručně soustředíme pouze na mincovní nálezy doby římské učiněné na sousedních katastrech. Nejstarší mincí je denár císaře Tiberia z Rymic (*Daňhel 2011*, 225–226, obr. 9). Denár Domitiana byl získán v Zahnašovicích (*Kolbinger 2013*, 43, tab. 9). Z Kurovic pochází dvě mince, z nichž mladší je denár Traiana (*Nálezy I/2*, 224, č. 938). Antoninian Traiana Decia z téhož katastru je mincí chronologicky velmi blízkou ražbám Gallienovým (*Skutil 1963*). Velmi atraktivní jsou nálezy z Pravčic, neboť nabízejí lákavou spojitost s římským táborem, k jehož vzniku a zániku došlo v závěru markomanských válek (*Daňhel – Kalábek – Klanicová – Pankowská – Paulus 2009*, 186–191). Z intravilánu obce pochází denár Traiana. Sestercius Faustiny II. byl nalezen v prostoru jihovýchodního nároží římského tábora (*Kolbinger 2013*, 10, tab. 9). Další blíže neurčené mince byly zaznamenány z Pravčic – trati „Oflusy“ (*Nálezy I/2*, 304, č. 1389). Prezentovaný antoninian dobře doplňuje hustou síť nálezů mincí římského císařství na Holešovsku a přináší další ražbu datovatelnou do 2. poloviny 3. století.

Literatura

Daňhel, M. 2011: Rymice (okr. Kroměříž). Přehled výzkumů 52/1, 225–226.

Daňhel, M. – Kalábek, M. – Klanicová, S. – Pankowská, A. – Paulus, M. 2009: Krátkodobý římský tábor u Hulína a Pravčic. In: Bém, M. – Peška, J. (eds.): Ročenka 2008. Olomouc, 184–208.

Chybová, H. 1998: Pravěké a slovanské osídlení Kroměřížska. Kroměříž.

Kolbinger, D. 2013: Osídlení východního Kroměřížska a Přerovska v době římské a stěhování národů. Hulín.

MIR 36, 43–44: Göbl, R. 2000: Die Münzprägung des Kaisers Valerianus I. / Gallienus / Saloninus (253/268), Regalianus (260) und Macrinus / Quietus (260/262). *Moneta Imperii Romani* 36, 43–44. Wien.

Nálezy I/2: Pochitonov, E. 1955: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E. (ed.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I. díl. Praha, 87–314.

RIC 5/1: Webb, P. H. 1927: The Roman Imperial Coinage. Volume V. Part 1. Valerian to Florian. London.

Skutil, J. 1963: Ke zprávám o nálezu římských mincí v Kurovicích u Holešova. Zprávy Oblastního muzea v Gottwaldově 1963, 30.

Smíšek, K. – Šlajsna, J. 2007: Nový nález římské mince ze severozápadních Čech. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, řada archeologická M 10–11 (2005–2006), 156–161.

Summary

Miroslav Daňhel, Antoninianus struck under Gallienus and found in Holešov (Kroměříž district).

In 2014, a Roman coin was discovered in the cadastral area of Holešov via surface survey. The finder lent it to the author for documentation. The coin has been identified as an antoninianus and attributed to the Roman Emperor Gallienus. The coin is regarded as accidentally lost, because it was found outside the known sites of the Roman Period. Another antoninianus of Gallienus is also known from Holešov. Six Roman coins have already been published from the cadastral area of the town. The article significantly contributes to the general knowledge about coin finds dating to the Roman period in the close surroundings.

English summary by V. Novák

DVA NÁLEZY RANĚ STŘEDOVĚKÝCH ČESKÝCH MINCÍ V OKRESE PLZEŇ-SEVER

Jiří LUKAS – Miroslav HUS

Abstract – Two finds of Early Medieval Bohemian coins in the Plzeň-North district.

Two 11th century deniers were discovered during excavations north of Pilsen. A Bretislaus I (1035–1055) denier, type Cach (1972) no. 324 was discovered in 2019 near the St. George church in Lukov. A Vratislaus II (1061–1092) denier, type Cach (1972) no. 354 was unearthed in 1932 in an inhumation grave in the immediate vicinity of the Assumption of Saint Mary church in Planá.

 Bohemia, Early Middle Ages, denier, Luková, Planá

Průběžná dokumentace nálezových raně středověkých mincí patří mezi důležité úkoly české numismatiky. V rámci tohoto krátkého příspěvku jsou prezentovány dva nálezové exempláře pocházející z oblasti severního Plzeňska.

Luková (okr. Plzeň-sever)

Při archeologickém výzkumu studentů archeologie Západočeské univerzity v Plzni byla v roce 2019 nalezena v blízkosti kostela sv. Jiří v Lukové (Manětín-Luková) v půdě volně ležící mince bez dalších archeologických artefaktů.

ČECHY, Břetislav I. (1035–1055)

AR denár, po roce 1050

Av.: polopostava panovníka se zvednutou pravou rukou čelně, vnitřní obvodek hladký, BIOCIZLAVS D[.]X

Rv.: polopostava svěťce žehnajícího pravou rukou zprava, vnitřní obvodek hladký, SCS WENCE[.]AS

Lit.: Cach 1972, 18, č. 324; Šmerda 1996, 74–75, č. 153.

0,70 g; 15,0/15,5 mm; olámaný okraj

U.: Západočeské muzeum v Plzni (inv. č. N 14084).

Obec Luková leží na levém břehu Lukovského potoka, levostranném přítoku Manětínského potoka, přítoku řeky Střely. V písemných pramenech je uvedena poprvé v tzv. zakládací listině benediktinského kláštera v Kladrubech (okr. Tachov), vydané údajně českým knížetem Vladislavem I. (1109–1117, 1120–1125) v roce 1115 (CDB I, 393–403, č. 390).¹ Ve skutečnosti se jedná o listinné falsum z počátku 13. sto-

1 „In Lucou Louic debitorem novem urnarum mellis; Mergauec similitrer novem, Radota, Mane, Mace, Tetik zclaznik“ (CDB I, 398, č. 390/B¹, B²); „Cada etiam dedit hereditatem suam post mortem suam: ...in Lucou ad unum aratrum“ (CDB I, 400, č. 390/B¹, B²); „In Lvcoue dimidiam villam...“ (CDB I, 399–400, č. 390/A).

letí založené na starších záznamech aktového charakteru (*Novotný 1932; Dušková – Šebánek 1953; Nový 1972*, 130–133; *1991*, 137–138). Podobně je tomu u listiny hlásící se k roku 1183, ve které kníže Bedřich (1172–1173, 1178–1189) potvrzuje majetky kláštera (*CDB I*, 425–438, č. 405).² Obě listiny, vzniklé pravděpodobně z iniciativy kladrubského opata Reinhera (1231–1275), zachycují pozemkový majetek kláštera na počátku 13. století, není však jisté, jaký vývoj se v nich odráží.³ Je velmi pravděpodobné, že minimálně část Lukové byla součástí původní donace Vladislava I.⁴ jako volná součást tzv. Krašovského újezdu sestávajícího z devíti vesnic v pramenné oblasti Manětínského potoka (*Nováček a kol. 2010*, 131–134, mapa B 22).

Kostel sv. Jiří, původně gotická stavba z poloviny 14. století, je uveden v registru papežských desátků z roku 1384 (*Tomek 1873*, 72). Lokalizace nálezů denáru Břetislava I. (1035–1055), raženého na sklonku jeho vlády, naznačuje, že na místě gotického kostela sv. Jiří mohla existovat starší stavba, dosud neprokázaná archeologickým výzkumem, či neprokázané nekostelní pohřebiště. Stejně tak se ovšem může jednat o nález „ztrátové“ mince bez dalšího archeologického kontextu (např. *Klápště 1999*). V každém případě je nález mince dosud nejstarším dokladem o lidských aktivitách v prostoru obce Luková.

Planá (okr. Plzeň-sever)

V roce 1932 bylo při rozšiřování silnice ve vsi Planá (Hromnice-Planá), ležící severovýchodně od Plzně, na levém břehu Berounky, v bezprostřední blízkosti kostela Nanebevzetí Panny Marie,⁵ odkryto na východním okraji stávajícího hřbitova několik hrobů z mladší doby hradištní (*Doubová 1977*, 14).⁶ Vedle pěti bronzových záušnic a šesti drobných skleněných korálků obsahoval jeden z hrobů rovněž český denár Vratislava II. z období jeho královské vlády (1086–1092).

ČECHY, Vratislav II., jako král (1086–1092)

AR denár, po roce 1086

Av.: poprsí panovníka s korunou zprava, vnitřní obvodek hladký, WRAITZIAS

Rv.: ruka s praporem vyčnívající ze schematizované církevní stavby zleva, vnitřní obvodek hladký, SWENCEZLA

Lit.: *Cach 1972*, 21, č. 354; *Šmerda 1996*, 76–77, č. 165.

0,32 g; 16,7 mm; olámaný okraj

U.: Západočeské muzeum v Plzni (inv. č. P 4938).

Hrobový nález denáru Vratislava II. v Plané není zmiňován v žádné dosavadní literatuře shrnující raně středověké nálezy mincí (*Radoměský 1955; Nálezy II/1; Cach 1972; 1982; Klápště 1999; Marethová 2008*) a rozšiřuje tak počet hrobových nálezů raně středověkých mincí na českém území. Také ves Planá je doložena v písemných pramenech: její název je uveden v již výše zmíněné tzv. zakládací listině kladrubského kláštera hlásící se k roku 1115 (*CDB I*, 393–403, č. 390).⁷ Jak již bylo uvedeno, jde o listinné falsum z počátku 13. století založené na starších záznamech aktového charakteru. Podobně, jako v případě nálezů denáru Břetislava I. v Lukové, je hrobový nález denáru Vratislava II. z Plané důkazem osídlení

2 Majetek kladrubského kláštera, včetně vsi Lukova, potvrdil listinou z přelomu let 1234–1235 papež Řehoř IX. (*CDB III/1*, 117–120, č. 101) a 17. prosince 1239 český král Václav I. (*CDB III/2*, 289–295, č. 219).

3 K vývoji pozemkové držby kladrubského kláštera v době předhusitské *Kubů 1979; Nováček a kol. 2010*.

4 Svědčí o tom, kromě jiného, jmenovitě v listinách opakovaný výčet nevolníků s určením jejich činnosti (bližší *Petráček 2003*, 80–92).

5 Původně gotický kostel zmiňovaný poprvé v roce 1384 (*Tomek 1873*, 73).

6 Nalezené archeologické artefakty jsou dnes umístěny ve sbírkách prehistorického oddělení Západočeského muzea v Plzni (inv. č. 4929–4933, 4936, 4938).

7 „...ad vadum versus villam Planam“ (*CDB I*, 400, č. 390/A).

této lokality ležící při významném brodu přes řeku Berounku již v průběhu 11. století. Obě mince tak podkřývají historii těchto lokalit před jejich zachycením v nejstarších písemných pramenech.

Literatura

- Cach, F. 1972: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.*
- 1982: Nejstarší české mince IV. Dodatky. Praha.
- CDB I: Friedrich, G. (ed.) 1904–1907: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomus I. Pragae.*
- CDB III/1: Friedrich, G. (ed.) 1942: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi III fasciculus primus. Pragae.*
- CDB III/2: Kristen, Z. (ed.) 1962: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi III fasciculus secundus. Pragae.*
- Doubová, M. 1977: Počátky slovanského osídlení na území okresu Plzeň-sever. Sborník muzea okresu Plzeň-sever, 12–15.*
- Dušková, S. – Šebánek, J. 1953: Studie k českému diplomatáři. Listiny kladrubské. Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské university II/2–4, 285–303.*
- Klápště, J. 1999: Příspěvek k archeologickému poznávání úlohy mince v přemyslovských Čechách. Archeologické rozhledy 51, 774–808.*
- Kubů, E. 1979: Pozemková držba kláštera kladrubského v době předhusitské. Historická geografie 18, 205–232.*
- Marethová, B. 2008: Příspěvek k poznání raně středověkých pohřebišť (zvyk vkládání mincí do hrobů). Studia mediaevalia Pragensia 8, 7–44.*
- Nálezy II/1: Radoměřský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí období denárového (10.–12. století). In: Nohejlová-Prátová, E. (ed.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Praha, 5–73.*
- Nováček, K. a kol. 2010: Kladrubský klášter 1115–1421. Osídlení – architektura – artefakty. Plzeň.*
- Novotný, V. 1932: Začátky kladrubského kláštera a jeho nejstarší listiny. Rozpravy České akademie věd a umění. Třída I. Číslo 79. Praha.*
- Nový, R. 1972: Přemyslovský stát 11. a 12. století. Acta Universitatis Carolinae–Philosophica et historica. Monographie 43. Praha.*
- 1991: Diplomatické poznámky k donačním listinám českých klášterů a kapitul do konce 12. století. Studia mediaevalia Pragensia 2, 125–146.
- Petráček, T. 2003: Fenomén darovaných lidí v českých zemích 11.–12. století. K poznání hospodářských a sociálních dějin českých zemí doby knížecí. Praha.*
- Radoměřský, P. 1955: Obol mrtvých u Slovanů v Čechách a na Moravě (Příspěvek k datování kostrových hrobů mladší doby hradištní). Sborník Národního musea v Praze. Svazek IX-A – Historický 2, 1–82.*
- Šmerda, J. 1996: Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století. Brno.*
- Tomek, W. 1873: Registra decimarum papalium čili registra desátků papežských z diecési Pražské. Praha.*

Summary

Jiří Lukas – Miroslav Hus, Two finds of Early Medieval Bohemian coins in the Plzeň-North district.

The 2019, excavations of the Department of archaeology of the University of Western Bohemia near the St. George church in Lukov brought to light a Břetislav I (1035–1055) denier, type *Cach (1972) no. 324*, probably minted in AD 1050. A Vratislav II (1061–1092) denier, type *Cach (1972) no. 354* was discovered in 1932 near the Assumption of Saint Mary church in Planá it was most probably minted after AD 1086. The denier from Planá is another case of a coin put into a grave as a part of the burial rite in the function of ‘Charon’s obol’. Both villages are mentioned in the so-called foundation act of the Benedictine monastery of Kladruby (Tachov district; *CDB I*, 393–403, no. 390) issued in AD 1115 by Vladislaus I, Duke of Bohemia (1109–1117, 1120–1125). In reality, the document is a 13th century fake based on earlier act-like records. Both coin finds are precious well dated proofs suggesting the nature of the human presence at the sites before their earliest mention in the written sources.

English summary by J. Kysela

NÁLEZ DENÁRU VLADISLAVA II. U VSI HRDLY (OKR. LITOMĚŘICE)

Ondřej ČERNOHORSKÝ

Abstract – A Vladislaus II denier discovered near Hrdly (Litoměřice district).

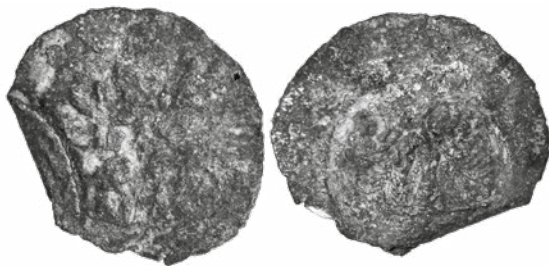
A denier issued by Vladislaus II during his reign as king, type Cach (1972) no. 609 was discovered during a metal detector survey near Hrdly in 2014. The find can be accounted for by the medieval occupation in the cadastral area of Hrdly.

 Bohemia, Hrdly, Vladislaus II, denier

Dne 12. října 2014 byl při průzkumu s detektorem kovů objeven denár Vladislava II. z období jeho královské vlády. K nálezu došlo na poli v blízkosti severovýchodního okraje intravilánu obce Hrdly (okr. Litoměřice), v poloze „K Olešku“, parc. č. 446/1, v okolí bodu GPS – 50°29'13.050" N, 14°10'47.412" E. Mince je uložena v soukromé sbírce.

Obr. 1. Hrdly – místo nálezu denáru Vladislava II.

ČECHY, Vladislav II., jako král (1158–1172)

AR denár

Av.: král sedící na trůnu zpřima s žezlem v levé ruce, opis nečitelný

Rv.: za zdí dvě žehnající poprsí zpřima, opis nečitelný

Lit.: Fiala 1895, 375, č. 1693, tab. XVII:24; Cach 1972, 44, č. 609; Šmerda 1996, 88–89, č. 250.

0,48 g (nečištěno); 16,1 mm (měřený maximální průměr); část střížku o šířce cca 2 mm ohnutá k lící straně¹

¹ Foto M. Hozák (zvětšeno 2:1).

Ves Hrdly, dnes místní část města Bohušovice nad Ohří, byla poprvé zmíněna ve falzu zakládací listiny břevnovského kláštera ze 13. století, datované do 14. ledna 993 (*villam Heridel; CDB I*, 349, č. 375). Další zprávy o Hrdlech pocházejí až ze 14. století. Ves byla v majetku kláštera do roku 1420 (*Sedláček 1908*, 293). Bohušovice se v písemných pramenech objevují ve verzi A zakládací listiny litoměřické kapituly (*CDB I*, 56, č. 55A), která je ve skutečnosti pamětním zápisem z let 1057–1058 (*Petráček 2012*, 168–173). Nedaleká obec Oleško je v písemných pramenech poprvé zmíněna až roku 1226, kdy ji Přemysl I. Otakar spolu s dalšími sídlišti v okolí (Libotenice, Brňany) daroval nedalekému klášteru v Doksanech (*CDB II*, 281, č. 286).

Nálezový stav denáru odpovídá dlouhodobému uložení v zemi, ohnutí a olámaní okraje střížku vzniklo druhotně v důsledku obhospodařování pole zemědělskou technikou. Přestože obraz na obou stranách mince je téměř nečitelný, lze denár s jistotou určit jako typ Cach (1972) č. 609. Je značně pravděpodobné, že mince souvisí s osídlením v prostoru vsi Hrdly, na místo nálezu se však mohla dostat i sekundárně, např. s hnojením polí již ve 12. století.

V numismatickém kontextu je možné připomenout další zajímavý nález učiněný přibližně 4,3 km západně od Hrdel u obce Nové Kopisty, kde byl v roce 2015 nalezen při prospekci s detektorem kovů měděný uzávěr dvoudílného pouzdra na brakteáty s motivem trůnicího nekorunovaného panovníka čelně s mečem v pravici a liliovitým žezlem v levici (*Černohorský – Schneider 2016*).

Literatura

Cach, F. 1972: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.

CDB I: Friedrich, G. (ed.) 1904–1907: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomus I. Pragae.

CDB II: Friedrich, G. (ed.) 1912: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomus II. Pragae.

Černohorský, O. – Schneider, P. 2016: Nález fragmentu „měděného“ brakteátu u Nových Kopist (okr. Litoměřice). Numismatický sborník 28/2 (2014), 272–275.

Fiala, E. 1895: České denáry. Praha.

Petráček, T. 2012: Nevollníci a svobodní, kníže a velkostatek. Fenomén darovaných lidí přemyslovských zemí 10.–12. století. Praha.

Sedláček, A. 1908: Místopisný slovník historický Království českého. Praha.

Šmerda, J. 1996: Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století. Brno.

Summary

Ondřej Černohorský, A Vladislaus II denier discovered near Hrdly (Litoměřice district).

A denier issued by Vladislaus II during his reign as king was discovered on the 12th October 2014 during a metal detector survey in the village of Hrdly, locality ‘K Olešku’. The village of Hrdly, currently a part of the town of Bohušovice nad Ohří, was first mentioned in the fake foundation act of the Břevnov monastery created in the 13th century but dated to the 14th January 993. The next mention of Hrdly comes only from the 14th century. Even though the image on both sides of the coin is almost illegible, the denier can be classified without any doubt as the type Cach (1972) no. 609. The find of the Přemyslid period denier can be accounted for by the medieval occupation in the cadastral area of Hrdly or its surroundings.

English summary by J. Kysela

ČÁST NÁLEZU BRAKTEÁTŮ ZE ZLONČIC (OKR. MĚLNÍK) V MUZEU VÝCHODNÍCH ČECH V HRADCI KRÁLOVÉ

Vojtěch BRÁDLE

Abstract – A part of a bracteate hoard from Zlončice (Mělník district) kept in the Museum of Eastern Bohemia in Hradec Králové.

A hoard of ca. 1500 bracteates was discovered in April 1894 in the plot of Antonín Mašanský in Zlončice. Four coins of this assemblage were donated to the Museum of Eastern Bohemia in Hradec Králové, three of them have been preserved until today. Another bracteate kept in the museum came there by way of the museum of Kostelec nad Orlicí.

 hoard, Bohemia, Meissen, 13th century, bracteate

Při popisu části sbírky Josefa Matějky, která je uložena v hořickém muzeu, zmínil Jaroslav Šůla kromě jiných nálezů rovněž depot ze Zlončic (okr. Mělník). Při té příležitosti uvedl, že svého času čtyři mince z tohoto nálezového souboru získalo také dnešní Muzeum východních Čech v Hradci Králové. K tomu doplnil, že zachovány jsou tři ražby se starými inventárními čísly 2318–2320 (Šůla 1966, 294).¹

K objevu depotu došlo 13. dubna 1894 na pozemku Antonína Mašanského a zahrnoval přibližně 1500 brakteátů (Fiala 1895, 201–202, č. 147 a 406–408; *Nálezy II/2*, 82, č. 1768). Mince z něho se staly součástí celé řady sbírek, mezi nimiž tedy figuruje rovněž sbírka královéhradeckého muzea. K této malé části depotu existuje několik dobových písemných záznamů.

Předně je v muzejním archivu dochován dopis A. Mašanského z 22. dubna 1894 (MVČ HK, inv. č. LI/LA 5741). V něm pisatel uvádí: „Zasílám zde vložené čtyři kousky brakteatů, 1 s korunou co značí královský peníz, a 3 bez koruny což je dle p. prof. Smolika zase mince markrabstv Moravského. Zaslal bych jich více an je jich více druhu, nemožno mně však všem vyhověti, musím je zapíratí že nemám; až jestli mne zbydou, pamatoval bych na museum s jinými ještě druhu; podělím ústavy vlastenecké a přátele starožitnosti. Dělníci zneužili mé nepřítomnosti, a poprouc je prodali obchodníkům větší množství. ...“. Žádné další od něho ovšem již zdejší muzeum nezískalo.

Příslušné mince byly s datem 23. dubna 1894 zapsány do přírůstkového seznamu muzea (*Jednací protokol*, č. 650). Zde jsou uvedeny velice podobné informace jako ve výše citovaném dopisu. Jako dárcе je zmíněn rolník A. Mašanský ze Zlončic u Kralup. Jedna ražba s korunou je označena jako královský peníz a tři zbylé jako mince moravské. Informace o daru se objevila jen o pár dnů později v místním tisku (*Anonym 1894*, 203). V ní se uvádí, že A. Mašanský „nalezl při kopání na svých pozemcích četné, krásně zachovalé brakteáty stříbrné (mince jen po jedné straně ražené) as z osmého neb devátého století, z nichž čtyři kusy, patrně rázu pohanských Přemyslovců, věnoval a zaslal našemu museu s dopisem velice lichotivým.“

Do inventáře muzejní sbírky mincí založeného Vincencem Paulusem byly zapsány pod čísly 2317–2320 jako dar A. Mašanského a s rámcovým určením „Čechy. Doba starších Přemyslovců.“ (*Inventář MVČ HK*, 116, č. 2317–2320). Převzetí ražeb V. Paulusem zaznamenává přijímací zápis z roku 1907, kde je ovšem chybně uvedeno, že brakteáty byly do muzejní sbírky zakoupeny (MVČ HK, inv. č. LI/LA 6485).

Někdy před rokem 1966, kdy publikoval svůj příspěvek J. Šůla (1966, 294), pak došlo ke ztrátě jednoho exempláře. Jednalo se o brakteát s původním číslem 2317. Zbylé tři ražby byly nedávno nově zpracovány a zařazeny do sbírkové řady mincovních nálezů pod inventárními čísly N/N 23289–23291.

1 O něco později se zmiňuje o „údajném“ uložení některých mincí ze Zlončic v královéhradeckém muzeu také J. Petryl (1967–1969, 108, pozn. 21) s tím, že je nelze identifikovat, což ovšem neodpovídá realitě. Jejich identifikování bylo možné díky zachovaným písemným záznamům.

ČECHY, Václav I. (1230–1253)

AR velký brakteát

Lit.: *Fiala 1895*, 407, č. 1996, tab. XXV:10; *Cach 1974*, 33, č. 714.

1. 0,86 g; -/45,7 mm;² částečně lehce olámaný okraj, proděravělý (inv. č. N/N 23289)

MÍŠEŇSKO, Jindřich III. Osvícený (1221/1230–1288)

AR velký brakteát

Lit.: *Fiala 1895*, 407, č. 1992, tab. XXV:6; *Schwinkowski 1931*, č. 978.

2. 0,97 g; 43,8/45,0 mm (inv. č. N/N 23290)

AR velký brakteát

Lit.: *Fiala 1895*, 398, č. 1903; *Schwinkowski 1931*, č. 984–986.

3. 1,03 g; 45,3/46,0 mm (inv. č. N/N 23291)

Obr. 1. Zlončice – část nálezu získaná královéhradeckým muzeem (čísla odpovídají katalogu; 1:1; foto M. Beneš).

Malou ukázkou ze zlončického depotu, kterou získalo v roce 1894 královéhradecké muzeum (obr. 1), představuje jeden český brakteát Václava I. (1230–1253) typu *Cach (1974)* č. 714 a dva míšeňské brakteáty Jindřicha III. Osvíceného (1221/1230–1288) typů *Schwinkowski (1931)* č. 978 a 984–986. Pokud je správný původní popis mincí, tak do současnosti se zjevně nedochoval jeden velký brakteát s nekoronovanou postavou.

Při studiu písemných materiálů k numismatické sbírce někdejšího muzea v Kostelci nad Orlicí, které jsou uloženy v Muzeu a galerii Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou, byl objeven opět odkaz na jednu minci pocházející ze zlončického nálezu (*Inventář Kostelec I*, nestránkováno; *Brádle 2020*, 149).³ Zde je u výčtu předmětů ze skříně č. 6 uveden pod položkou č. 14 „*Plecháč (bracteat)*“ datovaný do roku 1215 a s poznamenaným původem jako „*Zlončice*“. Podle tohoto zápisu mince muzeu daroval pan Eduard Dítě z Kralup.

ČECHY, Václav I. (1230–1253)

AR velký brakteát

Lit.: *Fiala 1895*, 407, č. 1993, tab. XXV:7; *Cach 1974*, 32, č. 704.

4. 0,89 g; 42,8/44,7 mm; pomačkaný, částečně lehce olámaný okraj, vícekrát drobně proděravělý (inv. č. N/N 26636)

2 Uváděné rozměry představují minimální a maximální průměr.

3 Za možnost prostudovat materiály uložené v rychnovském muzeu bych rád poděkoval Mgr. Tomáši Zelenkovi, Mgr. Tereze Vinterové a Ing. Tereze Zemánkové.

4

Obr. 2. Zlončice – část nálezu získaná kosteleckým muzeem (číslo odpovídá katalogu; 1:1; foto P. Kopecká).

V pozdějších kosteleckých sbírkových knihách již přímý odkaz na zlončický nálezy objeven nebyl. Pod číslem 42 (3404) byl ovšem do nich zapsán český brakteát určený jako ražba Přemysla Otakara II. (1253–1278; *Přehled inventarisace*, 16; *Inventář Kostelec II*, nestránkováno). V převodním seznamu, se kterým byla mimo jiné část někdejší kostelecké numismatické sbírky předána z rychnovského muzea do Hradce Králové, byla tato mince uvedena jako nálezy, ale chybí jakékoliv údaje o původní lokalitě. I zde je popsána jako brakteát „Přemysla II.“ (*Převodní seznam*, položka č. 490).⁴ Stejnému panovníkovi je přiřazena také na evidenční kartě pořízené v Rychnově (inv. č. 18-A-1370). Podstatné je, že na ní je uveden jako dárcce právě výše zmíněný pan Dítě a jeho jméno se objevuje rovněž v rychnovské přírůstkové knize (*Kniha přírůstků Rychnov*, 132, př. č. 1249/1978).

Určení ražby (obr. 2) je ale evidentně chybné. Ačkoliv je brakteát částečně pomačkán, lze na něm zjistit korunovanou postavu panovníka, který drží v pravé ruce kříž a v levé žezlo. Pod jeho pravou rukou spatříme symbol připomínající ležaté písmeno „V“. Jedná se tak o minci Václava I. typu Cach (1974) č. 704. Po ověření jejího náleзовého původu je evidována pod inventárním číslem N/N 26636.

Prameny a literatura

Anonym 1894: Městskému museu kralohradeckému. Ratibor 11, č. 17 (28. dubna 1894), 203.

Brádle, V. 2020: Poznámky k numismatickým sbírkám muzeí Rychnovska I (Městské muzeum v Kostelci nad Orlicí). Orlické hory a Podorlicko. Přírodou, dějinami, současností. Časopis Muzea a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou 27/1–2, 147–156.

Cach, F. 1974: Nejstarší české mince III. České a moravské mince doby brakteátové. Praha.

Fiala, E. 1895: České denáry. Praha.

Hladký, L. 1969: Z dějin muzea a muzejního spolku v Kostelci nad Orlicí. Orlické hory a Podorlicko. Přírodou, dějinami, současností. Sborník vlastivědných prací 2, 91–103.

Inventář Kostelec I: Inventář sbírek muzea v Kostelci nad Orlicí. Muzeum a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou.

Inventář Kostelec II: Inventář sbírky mincí muzea v Kostelci nad Orlicí. Muzeum a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou, kniha č. 23.

Inventář MVČ HK: Inventář mincí „Historického muzea“ v Hradci Králové. Muzeum východních Čech v Hradci Králové.

Jednací protokol: Jednací protokol muzea kralohradeckého 1880/1894. Muzeum východních Čech v Hradci Králové, archiv muzea, kniha č. 1.

Kniha přírůstků Rychnov: Kniha přírůstků z let 1975–1978. Muzeum a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou.

MVČ HK: Muzeum východních Čech v Hradci Králové. Archiv muzea.

4 V roce 1963 byl podán návrh na zrušení muzea v Kostelci nad Orlicí, který byl posléze schválen, takže došlo k jeho likvidaci (*Hladký 1969*, 100; *Štěpánová – Hladký 2016*, 869; *Vinterová 2017*, 27). Jeho numismatická sbírka byla předána do Rychnova nad Kněžnou. V tamním muzeu zůstal její základ do roku 1987, kdy byly mince dále převedeny do dnešního Muzea východních Čech v Hradci Králové (*Brádle 2020*, 152–153).

- Nálezy II/2*: Radoměský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí brakteátového (13. století). In: Nohejlová-Prátová, E. (ed.): *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl II. Praha, 75–111.
- Petryl, J. 1967–1969*: *Nálezy brakteátů ve východních a severovýchodních Čechách (Rozbor nálezkové struktury)*. Acta Musei Reginaehradecensis, Serie B – Scientiae sociales 11, 101–116.
- Přehled inventarisace*: Přehled inventarisace jednotlivých odborů musejních sbírek muzea v Kostelci nad Orlicí. Muzeum a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou.
- Převodní seznam*: Převodní seznam k přírůstkovému číslu H315/1987. Muzeum východních Čech v Hradci Králové.
- Schwinkowski, W. 1931*: Münz- und Geldgeschichte der Mark Meißen und Münzen der weltlichen Herren nach meißnischer Art (Brakteaten) vor der Groschenprägung. I. Teil: Abbildungstafeln. Frankfurt am Main.
- Štěpánová, L. – Hladký, L. 2016*: Městské instituce v ozvěnách času. In: *Kostelec nad Orlicí v zrcadle času II*. Kostelec nad Orlicí, 822–871.
- Šůla, J. 1966*: Matějкова sbírka denárů a brakteátů v hořickém museu a jeho zápisy o nálezech v ní. Numismatický sborník 9, 291–294.
- Vinterová, T. 2017*: Z historie zrušených městských muzeí. Orlické hory a Podorlicko. Přírodou, dějinami, současností. Sborník vlastivědných prací 24/1–2, 26–33.

Summary

Vojtěch Brádle, A part of a bracteate hoard from Zlončice (Mělník district) kept in the Museum of Eastern Bohemia in Hradec Králové.

A hoard of ca. 1500 bracteates was discovered on the 13th of April 1894 in the plot of Antonín Mašanský in Zlončice. Four coins of this assemblage were donated to the Museum of Eastern Bohemia in Hradec Králové, three of them have been preserved until today. They include one Bohemian bracteate of Wenceslaus I (1230–1253) of the type Cach (1974) no. 714 and two Meissen bracteates of Henry III Illustrious (1221/1230–1288) of the type Schwinkowski (1931) nos. 978 and 984–986. Another bracteate kept in the museum came there by way of the – no more existent – museum of Kostelec nad Orlicí. In this case we are dealing with a Wenceslaus I Bohemian bracteate of the type Cach (1974) no. 704.

English summary by J. Kysela

NÁLEZ DUTÉHO HALĚŘE KARLA IV. Z MRAVÍNA (OKR. CHRUDIM)

Ondřej ČERNOHORSKÝ – Martin KRÁL

Abstract – A Charles IV hollow heller found in Mravín (Chrudim district).

The paper deals with a so-called hollow heller issued under Charles IV discovered in a field near Mravín as well as with two other finds presented on-line without details of their provenance. The three new finds are put in the context of other so-far published examples of these coins, notably from Česká Skalice and from Prague-the Emmaus monastery.

 Mravín, hollow heller, Charles IV, coin find

Dne 15. října 2019 byl na k. ú. Mravín (okr. Chrudim) nalezen dutý halěř Karla IV. se lvem s celistvým tělem bez hřívý (č. 1).¹ Místo nálezu se nachází na poli západně od obce, v poloze „U Štěnce“, v blízkosti bodu GPS – 49°56'23,7"N, 16°2'47,2"E. Mince byla objevena při amatérské detektorové prospekci na nezoraném poli po sklizni kukuřice v hloubce 8 cm. Nejpravděpodobněji se jedná o náhodnou ztrátu jednotlivé mince nebo o ražbu dovezenou na pole s odpadem; je tedy možné, že se mince na pole dostala právě ze vsi Mravín.

1

ČECHY, Karel IV. (1346–1378)

mincovna: *Kutná Hora*, AR dutý (brakteátový) halěř, asi 1358–1376

Av.: český dvouocasý lev s celistvým tělem bez hřívý

Lit.: *Castelin 1953*, 93, č. 27a; *Hána 2005*, 123, typ IV.a.

1. 0,22 g; 13,8 mm; olámaný a prasklý okraj (Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě; zvětšeno 3:1)

Ve 2. polovině 14. století náležela širší oblast v okolí Mravína košumberskému panství. Hrad Košumberk byl postaven koncem 13. století (*Durdík 2009*, 282), prvním jeho doloženým majitelem byl podle dvou listin z roku 1318 Ojír, který se po něm začal psát jako *Hogerus de Cornberg* (*RBM III*, 183, č. 445), či *Hoyerio de Coznwerch* (*RBM III*, 191, č. 463). Po Ojířově smrti se panství násilím zmocnil Bohuněk z nedaleké tvrze v Popovci, který ho však musel na příkaz krále Jana Lucemburského vrátit vdově a sirotkům po zemřelém Ojířovi (*Sedláček 1882*, 114). Později se hrad opět ocitl v držení pánů z popovecké tvrze, neboť 14. ledna 1372 Diviš z Popovce prodal košumberské panství bratřím Divišovi, Ješkovi, Mstislavovi a Slavatovi z Chlumu (*RTI*, 441). Kromě hradu získali páni z Chlumu i další zboží v blízkosti místa nálezu, např. nedaleké vesnice Štěnec (cca 800 m JJV), Mentour (1,5 km SSZ), Jenišo-

1 Popis typu lva „s celistvým tělem bez hřívý“ byl volně převzat z práce J. Hány (2005, 110, č. 5); K. Castelin (1971, 148, č. 8) použil popis „lev jednoduché kresby“.

vice (1,5 km JZ), Popovec (2,3 km V) i s poplužním dvorem, Domoradice (2,9 km V), Srbsce (3 km JJV) s poplužním dvorem, Ostrov (3,7 km SSZ), Voletice (3,7 km J) s poplužním dvorem a mnohé další statky v širším okolí. Samotná vesnice Mravín byla v písemných pramenech poprvé zmíněna až 18. února 1410 v deskách dvorských provolacích, kdy byla jmenována spolu s dalšími sídlišti v okolí, mezi něž patřily Mentour, Martinice (2,3 km JZ), Sedlec (3,3 km SVV), Ostrov a Svařeň (3,9 km JV), v majetku, který připadl králi jako odúmrt' po zemřelém Ješkovi z Popovce (AČ 35, 432, č. 28). Z výše uvedených informací vyplývá, že v době ztráty prezentovaného dutého halře, zhruba někdy v 60.–70. letech 14. století, bylo v okolí nálezu již celkem husté osídlení.

Duté halře Karla IV., ať už s motivem poprsí sv. Václava s kopím, se lvem s hřívou tvořenou měsíčky nebo se lvem s celistvým tělem bez hřívky, jsou velmi vzácné ražby. Přehled jejich nálezů naposledy publikoval J. Hána (2005, 111–113). Od roku 1953, kdy byl poprvé popsán dutý halř se lvem s celistvým tělem bez hřívky vyznačené měsíčky v počtu 197 kusů z nálezů z České Skalice a z emauzského kláštera v Praze (Nohejlová-Prátová 1953), žádný další nález v literatuře publikován nebyl.² Vzácnost tohoto typu drobné mince dokládá i jejich sporadický výskyt v detektorových nálezích. Kromě autory prezentovaného dutého halře z Mravína, který byl zapůjčen k bližšímu zkoumání a později nálezcem odevzdán do Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě, se podařilo na jednom z detektorářských internetových serverů podchytit ještě další dva nálezcové exempláře. První z nich byl na webu www.lovcipokladu.cz publikován již 4. 11. 2012 (č. 2),³ nalezen byl na bližší neupřesněné lokalitě v Jihomoravském kraji v hloubce 5 cm. V popisce nálezů je uveden průměr mince 11 mm, díky fotografií s přiloženým měřítkem bylo možné minimální a maximální rozměr mince změřit přesněji, obě hodnoty činí 11,4/12,2 mm.⁴ Halř je podle fotografie po celém obvodu střížku olámaný (nebo spíše obroušený), je tudíž možné, že se jedná o nález z polní polohy a ke zmenšení průměru mince mohlo dojít v důsledku zemědělské činnosti. Menší průměr mince i přesto odpovídá hodnotám naměřeným u těchto halřů z nálezů v České Skalici a v Praze 2, Emauzích.

Třetí dutý halř Karla IV. byl na stejném webu zveřejněn 3. 11. 2018 (obr. 1:3).⁵ V popisce k nálezů nejsou zveřejněny žádné bližší informace, pouze průměr mince 10 mm, což je o 1 mm méně než nejmenší zjištěná hodnota ve zmíněných dvou depotech (Nohejlová-Prátová 1953, 55). Na rozdíl od předchozího případu není možné naměřený průměr třetí mince ověřit, protože na fotografii není žádné měřítko k porovnání. Vzhledem k nízké hodnotě průměru mince lze předpokládat, že se jedná o dosti nepřesný údaj, možná pouze odhad nálezců bez přesnějšího měření. Střížek tohoto halře je sice také mírně olámaný, ale ne natolik, aby došlo k tak výraznému zmenšení průměru. Místo nálezů třetího halře neznáme, na své profilové kartě má však nálezců uvedeno jako místo bydliště Řičany, v úvahu tak připadá hypotetická možnost, že mince byla nalezena v širším okolí Řičan v okr. Praha-východ nebo v okr. Brno-venkov. Oba nálezců halřů č. 2 a 3 byli na serveru [lovcipokladu.cz](http://www.lovcipokladu.cz) osloveni a požádáni o bližší informace k nálezům, žádný z nich však na výzvu nereagoval.

Exempláře bez známé lokality

2 Existují však dva další nepublikované nálezové soubory uložené v Národním muzeu v Praze: depot ze Sezimova Ústí, objeven při archeologickém výzkumu, a soubor z neznámé lokality. Za informaci děkujeme doc. PhDr. Jiřímu Militkěmu, Ph.D., DSc.

3 Zdroj: <https://www.lovcipokladu.cz/artefakty/nalez/-6202/> (10. 11. 2019).

4 Přesné změření průměru mince z fotografie bylo možné pomocí aplikace Měření délky, která je volně k dispozici na webových stránkách ČNS, z.s., pobočky Pražské groše a jejímž autorem je Pavel Gregor: <http://cnspg.cz/index.php?section=83> (10. 11. 2019).

5 Zdroj: <https://www.lovcipokladu.cz/artefakty/nalez/prosim-pro-urceni-185378/> (10. 11. 2019).

ČECHY, Karel IV. (1346–1378)

mincovna: *Kutná Hora*, AR dutý (brakteátový) haléř, asi 1358–1376

Av.: český dvouocasý lev s celistvým tělem bez hřívý

Lit.: *Castelin 1953*, 93, č. 27a; *Hána 2005*, 123, typ IV.a.

2. 11,4/12,2 mm; olámaný okraj (soukromá sbírka; zvětšeno 3:1)

3. 10 mm (?); olámaný okraj (soukromá sbírka; zvětšeno 3:1)

Termín „dutý haléř“ pro brakteátové drobné mince grošového období použila v české odborné literatuře poprvé E. Nohejlová-Prátová (1953, 53) při popisu jednoho staršího nálezu tohoto typu mincí z České Skalice (z roku 1895) a z dalšího soudobého depotu z kláštera Emauzy v Praze 2 z roku 1951. Autorka zde použila doslovný překlad německého výrazu „Hohlpfennig“, aby jím odlišila tyto mince od malých brakteátů ražených na Moravě ve 2. polovině 13. století. E. Nohejlová-Prátová představila ve své práci ikonografické a metrologické argumenty, jimiž bezpečně odlišila duté halěře Karla IV. s vyobrazením českého dvouocasého lva a ikonograficky podobné malé moravské brakteáty připisované Přemyslu II. Otakarovi typu Cach (1974) č. 954 (Nohejlová-Prátová 1953, 53–56, tab. IV., č. 1–4). Na základě porovnání metrologie, dobových pramenů a především vyhodnocení nálezové situace depotu z pražských Emauz zařadila duté halěře chronologicky do samého závěru vlády Karla IV. a návrat k efektivnější brakteátové technice ražby těchto mincí vysvětlila zvýšenou potřebou drobné mince pro chudší složky obyvatelstva (Nohejlová-Prátová 1953, 62–74).

Dochovaná část nálezů dutých haléřů z České Skalice obsahovala 34 kusů o průměrné váze 0,237 g, v kompletně zpracovaném nálezů z pražských Emauz bylo 163 kusů o průměrné váze 0,262 g a průměru střížku 11,5–14,5 mm⁶ (Nohejlová-Prátová 1953, 55, 57–58). K. Castelin ve své studii pojednávající o Karlových drobných mincích pracuje u dutého halěře se lvem s celistvým tělem bez hřívý se souhrnnou průměrnou vahou vypočtenou z obou nálezů (celkem 197 ks) ve výši 0,258 g (Castelin 1971, 148). Váhové rozpětí těchto haléřů je poměrně vysoké, podle grafu E. Nohejlové-Prátové (1953, 56, obr. č. 1) vážily nejlehčí mince méně než 0,10 g a nejtěžší přes 0,43 g, což dokládá ražbu *al marco* (Castelin 1971, 155). Značný rozptyl ve váze a průměru mincí však rovněž ukazuje, že nebylo přihlédnuto k poškození střížku u některých mincí, což samozřejmě jejich metrologii výrazně ovlivňuje, jak si v kontextu jiných Karlových drobných mincí uvědomoval i K. Castelin (1971, 147, pozn. 40). Ostatně na fotografiích publikovaných v autorčině studii je u některých dutých haléřů, stejně jako u námi prezentovaných exemplářů (katalog č. 2 a 3), okrajování vypouklého okraje střížku zjevné (Nohejlová-Prátová 1953, tab. III:6–9, 18–21).

K. Castelin také vznáší pochybnosti o jakosti dvou zkoušených exemplářů uvedené E. Nohejlovou-Prátovou, jejichž měření přineslo poměrně rozdílné hodnoty 622/1000 a 392/1000 (Nohejlová-Prátová 1953, 58), neboť u těžších kusů těchto haléřů (nejvyšší váha u dutého halěře z Emauz překročila podle grafu 0,43 g; Nohejlová-Prátová 1953, obr. 1:56) by v případě zjištěné ryzosti 622/1000 byl obsah stříbra v nich obsažený vyšší než u pražských grošů Karla IV. (Castelin 1971, 148–149, přehled č. 3). K. Castelin rovněž navrhl posunout chronologii ražby dutých haléřů do období let 1376–1380, neboť na závěr vlády Karla IV. řadí dvoustranné halěře tzv. anglického typu s korunovaným mužským poprsím a českým lvem (Castelin 1971, 149, 151–153).

Drobnými mincemi Karla IV. včetně dutých haléřů se lvem se naposledy zabýval J. Hána (2005). Autor se pokusil rozbořem známých nálezů, metrologie, dobových zpráv a především ikonografie revidovat jejich chronologii. Došel přitom k odlišným závěrům než K. Castelin (1971, 153, přehled č. 6; Hána 2005, 122–123). J. Hána řadí celou skupinu dutých haléřů se sv. Václavem a se lvem s celistvým tělem i s měsíčky v hřívě do celkem dlouhého období let cca 1358–1376.

Pokud shrneme zde prezentované tři nové exempláře dutých haléřů se lvem s celistvým tělem bez hřívý, odpovídá první mince (č. 1) svou metrologii ražbám z nálezů v České Skalici i z Emauz. Její váha 0,25 g se i přesto, že je část střížku olámaná, ale obsahuje naopak navíc nečištěné korozní produkty, blíží průměrné váze 0,258 g. Rovněž maximální průměr střížku 13,8 mm, který je dle širokého vypouklého okraje v původní velikosti, není daleko od maximální hodnoty 14,5 mm naměřené E. Nohejlovou-Prátovou. Naopak částečně okrajovaný střížek druhého dutého halěře (č. 2) zapadá svým průměrem 11,4/12,2 mm ke spodní hranici 11,0/11,5 mm, kterou autorka naměřila zřejmě u obdobně okrajovaných

6 Na jiném místě autorka udává průměr střížku dutých haléřů z obou nálezů v rozmezí 11–14,5 mm, v českoskalickém nálezů se tudíž musel vyskytovat alespoň jeden exemplář o průměru 11 mm, pokud se tedy nejedná o tiskovou chybu (Nohejlová-Prátová 1953, 55).

mincí z obou depotů. Třetí haléř (č. 3) se svým průměrem vymyká známým naměřeným hodnotám ražeb z České Skalice i Emauz, proto lze o důvěryhodnosti tohoto údaje pochybovat. Další metrologické porovnání prezentovaných haléřů není pro nedostatek informací možné. Tři nově popsané duté haléře se lvem s celistvým tělem bez hřívý rozšiřují počet publikovaných exemplářů na rovných 200 kusů.

Na závěr tohoto článku by autoři rádi vyslovili přání, aby (nejen) dutým haléřům se lvem s celistvým tělem bez hřívý byla věnována dostatečná pozornost. Oba již publikované hromadné nálezy by si zasloužily podrobnou revizi, stejně jako zveřejnění dalších nepublikovaných exemplářů ze sbírky Národního muzea. Na základě detailního rozboru obrazu lva by bylo možné stanovit počet razidel, z nichž byly tyto haléře raženy, což by umožnilo udělat si lepší představu o jejich relativní produkci a mohlo by tak pomoci korigovat i přibližnou dobu jejich ražby.

Prameny a literatura

AČ 35: Friedrich, G. (ed.) 1935: Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XXXV. Praha.

Cach, F. 1974: Nejstarší české mince III. České a moravské mince doby brakteátové. Praha.

Castelin, K. 1953: Česká drobná mince doby předhusitské a husitské 1300–1471. Praha.

– 1971: Haléře Karla IV. a mincovní řád z roku 1378. Numismatické listy 26, 139–158.

Durdík, T. 2009: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.

Hána, J. 2005: Haléře „Rotlevovy“ a „Kapliřovy“. Příspěvek k chronologii české drobné mince z let 1346–1384. Numismatický sborník 20, 109–126.

Nohejlová-Prátová, E. 1953: Neznámé drobné mince Karla IV. Nález mincí z České Skalice 1895 a z Emauz v Praze 1951. Numismatický sborník 1, 52–74.

RBM III: Emler, J. (ed.) 1890: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars III. Pragae.

RT I: Emler, J. (ed.) 1870: Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum I. Pragae.

Sedláček, A. 1882: Hradý, zámky a tvrze království Českého. Díl první. Praha.

Summary

Ondřej Černohorský – Martin Král, A Charles IV hollow heller found in Mravín (Chrudim district).

A so-called hollow heller issued under Charles IV with the depiction of a lion with an entire body without a mane (no. 1) was discovered on the 15th October 2019 on a field in the locality ‘U Štěnce’ in the cadastral area of Mravín. The coin was found during an amateur metal detector survey at the depth of 8 cm. In the second half of the 14th century the area was part of the Košumberk/Koschumberg domain.

Charles IV’s hollow hellers are very rare coins (cf. the list of their finds published by *Hána 2005*, 111–113). Hollow hellers depicting a lion with an entire body and without the mane, otherwise rendered by small crescents, were first described in 1953 on the examples of 197 pieces from the Česká Skalice hoard and from the Emmaus monastery in Prague (*Nohejlová-Prátová 1953*); no other specimen has been registered in numismatic literature up to now. The rarity of this type of small coin is illustrated also by their dearth among metal detector finds. Apart from the Mravín piece, two other coins were spotted on a detectorist web site. The first of them (no. 2) was found in an unspecified site in the region of South Moravia, the find-spot of the other piece (no. 3) remains unknown.

34 hollow hellers were preserved from the Česká Skalice hoard with an average weight of 0.237 g. The treasure from the Emmaus monastery which was studied in its entirety, contained 163 coins with an average weight of 0.262 g and flan diameter of 11.5–14.5 mm (*Nohejlová-Prátová 1953*, 55, 57–58). Based on both hoards (197 pcs), in his study Castelin established the mean weight of a hollow heller with the depiction of a lion with an entire body and without a mane at 0.258 g (*Castelin 1971*, 148). If we compare the three newly discovered specimens with these values, the first coin (no. 1) corresponds nicely to those from Česká Skalice and the Emmaus monastery. Its weight of 0.25 g is close to the average of 0.258 g – its edge is partly chipped away but on the contrary, there are the unremoved corrosion prod-

ucts on the surface. The maximum diameter of the flan, 13.8 mm (the rounded edge moreover suggests that this might be the original diameter) is also close to the maximum value of 14.5 mm measured by E. Nohejlová Prátová. On the contrary, the partially clipped flan of the other hollow heller (no. 2) with its diameters of 11.4/12.2 mm tends to the lower limit of 11.5 mm measured on similarly clipped coins from both hoards. The diameter of the third heller (no. 3) exceeds the values reported for the coins from Česká Skalice and Emmaus and the veracity of the information is therefore questionable. Other metrological considerations are not feasible due to the lack of reliable information. The three newly described hollow hellers with the depiction of a lion with an entire body and without a mane round up the number of the so-far published specimens to 200 pieces.

English summary by J. Kysela

ZMÍNKA O STARŠÍM NÁLEZU UHERSKÉHO DUKÁTU ZIKMUNDA LUCEMBURSKÉHO U ZLÍNA

Vojtěch BRÁDLE

Abstract – A mention of an early find of a Hungarian ducat of Sigismund of Luxembourg from the surroundings of Zlín.

Sometime before World War II a Hungarian ducat issued by Sigismund of Luxembourg (1387–1437) was allegedly discovered near Zlín. It was kept for some time in the collections of the Pecka Castle (Jičín district). Its current location is unknown.

 coin find, Hungary, Sigismund of Luxembourg, ducat

Součástí někdejší malé, ale poměrně kvalitní numismatické sbírky hradního muzea na Pecce (okr. Jičín), která byla v roce 1977 převedena do dnešního Muzea východních Čech v Hradci Králové, se staly mimo jiné mince pocházející z několika nálezů, k jejichž objevu došlo nejen ve východních Čechách (srov. Brádle 2013, 127; 2014, 161–163; 2018, 97–101).

K nálezům, o nichž se zmiňuje inventární kniha sbírky z Pecky, můžeme přiřadit také jeden uherský dukát Zikmunda Lucemburského (1387–1437). U tohoto panovníka je totiž uvedeno, že dukát byl „nalezen v potoce u Zlína v písku“ (*Inventární kniha*, 33). Tato mince se ovšem do dnešní doby ve sbírce nedochovala, neboť byla později za neznámých okolností prodána. Vzhledem k podrobnému popisu ji ale lze celkem bez problémů určit. Na lící straně byl kromě popisu se jménem krále (SIGISMVNDI) vyražen čtvrcený štít s uherským znakem v prvním a čtvrtém poli. Ve druhém a třetím byl znak český. Na rubní straně se nacházela postava sv. Ladislava a po jejích stranách značky „K“ a „S“ pod dvojitém křížkem. Podle typologie A. Pohla (1974) tedy šlo o minci D2–34, kterou autor datuje do let 1431–1437 (hrabě komory Johannes Siebenlinder) a klade do kremnické mincovny (tab. 12). Stejná varianta dukátu byla na území současné České republiky nalezena např. v obci Orlík nad Vltavou – v areálu zámku Orlík (*Beneš – Militký 2005*, 164–165) nebo v depotu z cihelny u Uničova (*Hradil 2015*, 85, č. 35).

Pokud jde o nálezové okolnosti, tak kromě výše citované zmínky o nich mnoho nevíme. Doplnit lze pouze, že k objevu muselo dojít nejpozději někdy před 2. světovou válkou, ale mohlo se tak stát i několik desítek let před vypuknutím tohoto vojenského konfliktu. Dnes se již patrně nedozvíme, zda šlo o nález jednotlivé mince, nebo byla součástí nějakého většího souboru.

V blízkém sousedství Zlína došlo ve starší době k objevu zlatých mincí v Otrokovcích v roce 1911. Mezi nimi figuroval i minimálně jeden dukát Zikmunda Lucemburského (*Nálezy II/3*, 263, č. 2757). Nálezové okolnosti (přestavba domu) však vylučují, že by ražba původně uložená na Pecce s tímto depotem mohla mít něco společného.

Prameny a literatura

Beneš, J. – Militký, J. 2005: Nález uherského dukátu císaře Zikmunda z Orlíku nad Vltavou (okr. Písek). Numismatický sborník 20, 164–165.

Brádle, V. 2013: Doplněk k nálezů ze Strmilova (okr. Jindřichův Hradec). Numismatický sborník 27/1 (2012–2013), 126–128.

– 2014: Nález mince Ludvíka XIV. ze Lhoty u Pecky (okr. Jičín)? Numismatický sborník 28/1, 161–163.

– 2018: Poznámky k depotu z Nepomuku (okr. Plzeň-jih). Numismatický sborník 32/1, 97–101.

Hradil, F. 2015: Uničovský zlatý poklad. Nález mincí z počátku 17. století. Olomouc.

Inventární kniha: Inventární kniha numismatické sbírky hradního muzea Pecka. Muzeum východních Čech v Hradci Králové.

Nálezy II/3: Nohejlová-Prátová, E. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí grošového (1300–1547). In: Nohejlová-Prátová, E. (ed.): *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl II. Praha, 113–298.

Pohl, A. 1974: *Ungarische Goldgulden des Mittelalters (1325–1540)*. Graz.

Summary

Vojtěch Brádle, A mention of an early find of a Hungarian ducat of Sigismund of Luxembourg from the surroundings of Zlín.

Sometime before World War II a Hungarian ducat issued by Sigismund of Luxembourg (1387–1437) was allegedly discovered ‘in a stream near Zlín in the sand’. Based on the marks on the reverse (‘K’ and ‘S’ under a double cross) the coin was struck in Kremnica under the count of chamber Johannes Siebenlinder and can be dated to 1431–1437 (*Pohl 1974*, tab. 12, D2–34). It was kept for some time in the collections of the Pecka Castle (Jičín district) but was later sold and its current location is unknown.

English summary by J. Kysela

NÁLEZ DVOU STŘEDOVĚKÝCH UHERSKÝCH DUKÁTŮ Z JINDŘICHOVA HRADCE

Petr BĚHOUN – Marek BUDAJ – Jiří MILITKÝ

Abstract – Two medieval Hungarian ducats found in Jindřichův Hradec.

The paper discusses a discovery of two Hungarian 14th–15th century ducats in the surroundings of Jindřichův Hradec. In both cases we are dealing with isolated finds and no closer find circumstances are available. Both coins illustrate the intense influx of Hungarian ducats in Bohemia in the Late Middle Ages.

 Hungary, ducat, Sigismund of Luxembourg, Mathias Corvin

Během detektorové prospekce v roce 2015 byly na poli severovýchodně od města, západně od silničního obchvatu města, v prostoru mezi rybníky Vajgar a Voborský, v širším okolí kóty 486 m n. m. objeveny na dvou místech dva středověké uherské dukáty. Mince jsou uloženy v soukromé sbírce.

Obr. 1. Jindřichův Hradec – místo nálezu uherských dukátů (čísla odpovídají katalogu).

UHRÝ, Zikmund I. Lucemburský (1387–1437)

mincovna: Košice, hrabata komory Jakub a Kristián, AV dukát, asi 1387–1389.

Av.: v perlovci čtvrcený uhersko–český znak, v 1. a 4. poli arpádovské (uherské) pruhy, ve 2. a 3. poli braniborská orlice, +SIGISMVNDI•D•G•R•VNGARIE

Rv.: stojící sv. Ladislav s otevřeným pláštěm, v pravé ruce válečnou sekeru, v levé ruce královské jablko, okolo hlavy svatozář, po stranách mincovní značka lilie–lilie, S•LADISL–AVS•REX

1. 3,50 g; 20,6/20,6 mm; mírně zvlněný

Lit.: Pohl 1974, č. D 1–6; Huszár 1979, 93, č. 572; Lengyel 2013, 72, č. 17/11.

Lok.: GPS – 49.1503292 N, 15.0258431E

Matyáš Korvín (1458–1490)

mincovna: Kremnica, hrabě komory neznámý, AV dukát, asi 1461–1465.

Av.: v perlovci čtvrcený znak, v 1. poli arpádovské (uherské) pruhy, ve 2. poli dvojitý kříž, ve 3. poli hunyadovský havran, ve 4. poli český lev, +mATHIAS•D•G•R•VNGARIE

Rv.: stojící sv. Ladislav s otevřeným pláštěm, v pravé ruce válečnou sekeru, v levé ruce královské jablko, okolo hlavy svatozář, po stranách mincovní značka K–zvíře, S•LADISL–AVS•REX

2. 3,50 g; 20,9/21,4 mm; zvlněný, otřepený okraj

Lit.: Pohl 1974, X, č. K 1–13; Huszár 1979, 107, č. 674; Lengyel 2013, 114, č. 36/6.

Lok.: GPS – 49.1518375N, 15.0202003E

1

2

Obr. 2. Jindřichův Hradec – 1. dukát Zikmunda I. Lucemburského; 2. dukát Matyáše Korvína (čísla odpovídají katalogu; zvětšeno).

Starší z obou dukátů byl ražen v mincovně Košice již při nástupu Zikmunda I. Lucemburského na uherský trůn, na což poukazuje několik skutečností. Mincovní značky skládající se z jedné nebo dvou lilií se pravidelně objevují už na dukátech Marie, ražených po roce 1385 (*Pohl 1974*, č. C 2–2 a 2–3; *Lengyel 2013*, 66, č. 16/2 a 16/3). Vzhledem k tomu, že tyto značky se vyskytují i na nejstarších Zikmundových dukátech, lze doložit jejich chronologickou návaznost. Značky můžeme spojit s hrabaty komory Jakubem a Kristiánem, kteří jsou uváděni v tomto úřadě roku 1387 (*CDH XI*, 390; *Petáček 1986*, 145), neboli v čase nástupu Zikmunda I. Lucemburského na trůn.

Do prvních let Zikmundovy vlády datuje značky s lilií také několik nálezů mincí objevených v historických Uhrách i v zahraničí. V pokladu obsahujícím přibližně 30–35 dukátů v Hrnčiarovcích (okr. Trnava) na Slovensku představovaly nejmladší složku. Kromě nich tu byla zastoupena i benátská zecchi- na a uherské dukáty Ludvíka I. a Marie (1382–1387; *Nálezy 2*, č. 104). Z bavorského Řezna pocházejí dokonce dva nálezy mincí bezpečně ukryté před rokem 1390 a nejmladšími ražbami jsou zde opět Zikmundovy dukáty s lilií (*Buchenau 1913*, 169; *Stumpf 1997*). Podobný těmto nálezům je i poklad z Brna, Koblížné ulice, kde byly nejmladšími ražbami dva dukáty s liliemi (*Sejbal 1955*, 133; *Grossmannová 2018*, 110–113). Všechny výše uvedené soubory mincí tedy datují dukáty s lilií s jistotou před rok 1390.

Z numismatického hlediska je velmi zajímavý dukát Matyáše Korvína, který na aversu nese čtvrcený štít. Jde o ražbu vzniklou před mincovní reformou v letech 1470/1471, kdy se na mince dostal nový motiv madony s dítětem. Na základě mincovní značky K ji můžeme s jistotou zařadit do mincovny Kremnica. O mnoho problematičtější se jeví druhá část mincovní značky, kterou je příkrčené a blíže neidentifikovatelné zvíře. V současnosti jej nejsme schopni interpretovat a přiřadit k žádnému hraběti komory. Vzácnost této ražby ilustruje skutečnost, že jejich nálezy prakticky neznámé ani ze samotných Uher. V souborném zpracování a vyhodnocení nálezů dukátů z uherské oblasti nebyl podchycen ani jeden exemplář s touto mincovní značkou (*Gyöngyössy 2008*, 119–124). Podobně jsou tyto ražby vzácné i v muzejních sbírkách, kde byly zaznamenány jen v numismatickém fondu Maďarského národního muzea v Budapešti, která

obsahuje největší kolekci uherských středověkých dukátů na světě, a v mincovním kabinetu ve Vídni (Lengyel 2013, 114, č. 36/6). Ani jeden exemplář tohoto typu dukátu se nenachází v bohaté numismatické sbírce Národního muzea v Praze (Budaj – Polanský 2020).

Obě prezentované mince sice pocházejí ze dvou relativně časově rozdílných historických období, ale nelze vyloučit, že původně mohly tvořit jeden nálezový soubor. Uherské dukáty totiž obíhaly dlouhou dobu, což nejlépe dokládají depoty. V raně novověkých pokladech s obsahem zlatých mincí se často nacházejí i pozdně středověké dukáty a mezi nejmladšími a nejstaršími ražbami bývá někdy velký časový rozsah. Tento jev je doložen např. v nálezu z Uničova (Hradil 2015) nebo z Košic na Slovensku (Budaj 2007). V případě obou ražeb z Jindřichova Hradce je nápadné, zvláště u mince č. 2, jejich sekundární poškození, které je zřejmě způsobeno jejich dlouhodobým pohybem v ornici. Nemůžeme sice vyloučit, že pocházejí původně z jednoho nálezu, byly však nalezeny dosti daleko od sebe (obr. 1), což tuto možnost poněkud komplikuje.¹ V každém případě výskyt dvou ztrátových dukátů na jednom poli je poměrně neobvyklý. Není možné dokonce vyloučit ani možnost, že jde o nedohledaný a sekundárně orbou rozptýlený zbytek již v minulosti ze země vyzvednutého většího pokladu. Obdobného charakteru jsou např. dva uherské dukáty ze 16. století objevené v plášti mohyly v Temelinci (Braun – Nemeškalová-Jiroudková 1986, 291–294). Ať už jde o hromadný nález, nebo dvě ztrátové mince, je nemožné stanovit, kdy se dostaly do země – mohlo se tak stát kdykoliv v průběhu 15. až 17. století. Zároveň je však pravděpodobné, že na české území mohly být importovány již v 15. století. Místo nálezu obou mincí bylo v minulosti již poměrně vzdálené od města Jindřichův Hradec a nepochybně leží v dobově neosídlené krajině. Samozřejmě zde mohl být ukryt hromadný nález, stejně tak zde mohly být obě mince náhodně ztraceny nebo sekundárně dovezeny s odpadem v hnoji na pole.

Ačkoliv byla ražba zlatých mincí zavedena v Uhrách i v Čechách prakticky současně v roce 1325, objem uherské ražby, opírající se o mimořádně bohatá ložiska zlata, byl naprosto nesouměřitelný s produkcí českých florénů. Navíc v Čechách produkce dukátů nejpozději v roce 1419 zcela ustala, zatímco v Uhrách byl dukát masově ražen po celé 15. století. Uherské dukáty se staly podobně jako české pražské groše exportním zbožím a Podunajím pronikaly do německého prostředí. Také v Čechách zaujaly v pozdním středověku pozici hlavní zlaté měny, čemuž odpovídá jejich výskyt v nálezech. Poslední revize nálezu fondu na českém území podchytila celkem 85 jednotlivých i hromadných nálezů obsahujících, zpravidla jako příměs, uherské dukáty (Budaj – Polanský 2020, 172–181, tab. 14).² Kromě toho existuje několik raně novověkých pokladů se starší uherskou složkou (Budaj – Polanský 2020, tab. 14:A–I). Je zřejmé, že v průběhu 15. století byly uherské dukáty nositelem nejkvalitnější měny a jejich oběh je doložen opakovaně i ve venkovském prostředí. Obecně je ovšem nutné předpokládat jejich oběh zvláště v aristokratickém a bohatém měšťanském prostředí. Nálezový výskyt dukátů Zikmunda I. Lucemburského i Matyáše Korvína v Jindřichově Hradci v obecné rovině velmi dobře zapadá do celkového obrazu oběhu těchto ražeb v Čechách a jejich přítomnost v blízkosti lokálního centra s hradem není tedy překvapivá. Také z jihočeské oblasti známe několik dalších nálezů uherských mincí (Budaj – Polanský 2020, tab. 14:6, 11, 38, 41, 46, 48–49, 71, 84, E a H).

Protože u obou ražeb předpokládáme souvislost s městem a hradem Jindřichův Hradec, krátce se na tomto místě zaměříme na jeho historii. Jindřichův Hradec se nachází na ostrohu nad soutokem řeky Nežárky a Hamerského potoka, na jehož toku se nachází rybníky Malý a Velký Vajgar chránící město z jihu (obr. 3). Hrad vznikl jako královský již před rokem 1220 na místě staršího přemyslovského hradiště. Jeho existence je archeologicky doložena od 10. století a sloužilo jako vojenská opora přemyslovské moci na zemské hranici. Roku 1220 je lokalita zmiňována v souvislosti s Vítkovcem Jindřichem I. z Hradce (*Heinricus de Nouo castro*), zakladatelem hradecké větve pánů z Růže. Již roku 1410 je poprvé zmíněn dnešní název Jindřichův Hradec (*Kuča 2000, 706–710*).

Na přelomu 14. a 15. století vznikají základy všech čtvrtí a těžiště města se přesouvá z rozptýlených dvorců blíže k hradbám a ke komunikacím. Před Lineckou (dnes Nežáreckou) branou se rozkládá Nežárecké předměstí a na severní rovině podél přístupové cesty Nové město. Na jihu na návrší okolo kostelíku svatého Václava stávala osada.

1 Je těžké odhadnout, na jakou vzdálenost se orbou a zvláště vláčením mohly mince dostat. Běžně to jsou desítky metrů, nelze však vyloučit i možnost větší vzdálenosti.

2 V 15. století (zvláště od 70. let) si však svůj význam v peněžním oběhu v Čechách udržel také importovaný rýnský zlatý (Nohejlová-Prátová 1964; Zaoral 1991, 128).

Obr. 3. Mapa Jindřichova Hradce z let 1764–1767 (zdroj: <https://mapire.eu/>).

Roku 1453 umírá Oldřich z Hradce a s ním vymírá hradecká větev rodu a vládu přebírá větev telčská, kterou zastupoval jako poručník nezletilých dědiců Zdeněk Konopišský ze Šternberka, přední odpůrce krále Jiřího z Poděbrad. Po deseti letech poručnictví nastupuje na hradecký stolec mladý a ambiciózní vladař a zapřisáhlý katolík Jindřich IV., odpůrce Jiřího z Poděbrad a stoupenec Matyáše Korvína. Po vzniku Zelenohorské jednoty roku 1467, v jejichž řadách byl Jindřich IV. spolu s předáky dalších katolických rodů, se sjížděli do Jindřichova Hradce vyslanci katolické i kališnické strany (*Jirásko 1993*, 9–42). Po neúspěšných vyjednáváních ve druhé polovině roku 1467 oblehla město vojska poděbradské strany v čele s Jindřichem z Minsterberka. Městu však díky mohutným hradbám skoro neublížila a dobývání odneslo jen Nežárecké předměstí a Staré město, kde ještě po patnácti letech byla viditelná spáleniště po domech (*Teplý 1927*, 26–32). Případnou spojitost mezi nálezy obou dukátů a touto historickou událostí nelze nijak doložit.

Autorský podíl J. Militkého vznikl v rámci pracovního úvazku autora v této instituci: Filosofický ústav AVČR, v. v. i., Praha / Centrum mediévistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze, Jilská 1, Praha 1, 110 00.

Prameny a literatura

- Braun, P. – Nemeškalová-Jiroudková, Z. 1986: Nález dukátů na archeologickém výzkumu v Temelinci, okres České Budějovice. Numismatický sborník 17, 291–294.
- Budaj, M. 2007: Košický zlatý poklad / The Košice Gold Treasure. Bratislava.
- Budaj, M. – Polanský, L. 2020: Uherské středověké dukáty ze sbírky Národního muzea. Zlaté ražby od Karla I. Roberta z Anjou po Jana I. Zápolského (1325–1540). Praha.
- Buchenau, H. 1913: Regensburger Goldguldenfund. Mitteilungen der Bayerischen Numismatischen Gesellschaft 31, 169.
- CDH XI/I: Fejér, G. (ed.) 1834: Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis. Tom X. Volumen I. Ab Anno Christi 1382–1391. Budae.
- Gyöngyössi, M. 2008: Florenus Hungaricalis. Aranyépénzverés a középkori Magyarországon. Budapest.
- Grossmannová, D. 2018: Uherské zlaté mince z nálezů v Brně–Kobližné ulici z počátku 15. století. Denarius 8, 110–113.
- Hradil, F. 2015: Uničovský zlatý poklad. Nález mincí z počátku 17. století. Olomouc.
- Huszár, L. 1979: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute. München.
- Lengyel, A. 2013: Aranykönyv 1325–1540. Budapest.
- Jirásko, L. 1993: Historický kalendář Jindřichova Hradce. In: Břicháček, P. a kol.: Jindřichův Hradec 1293–1993. Sborník statí k dějinám města. České Budějovice, 9–42.
- Kuča, K. 2000: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. II. díl. H–Kole. Praha.

- Nálezy 2*: Hlinka, J. – Kraskovská, L. – Novák, J. 1968: *Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku*. Bratislava.
- Nohejlová-Prátová, E.* 1964: Uherský dukát v českých nálezech mincí grošového údobí (1300–1547). *Študijné zvesti AÚ SAV* 14, 259–271.
- Petách, E.* 1986: *Dejiny mincovania v Košiciach*. Košice.
- Pohl, A.* 1974: *Ungarische Goldgunden des Mittelalters (1325–1540)*. Graz.
- Sejbal, J.* 1955: Uherské zlaté mince z nálezu v Brně I., Koblížné ul. č. 7. *Časopis Moravského musea v Brně*. *Acta Musei Moraviae. Vědy společenské – Scientiae sociales* 50, 127–146.
- Stumpf, G.* 1997: *Der Goldschatz vom Neupfarrplatz. Ein spätmittelalterlicher Münzfund in Regensburg*. Regensburg.
- Teplý, F.* 1927: Dějiny města Jindřichova Hradce. Dílu 1. svazek 2. Dějiny města za vlády pánů z Hradce linie Telecké (1453–1604). Jindřichův Hradec.
- Zaoral, R.* 1991: Nálezy zlatých mincí grošového období na území Čech. Příspěvek k oběhu uherských dukátů v Čechách. *Slovenská numizmatika* 11, 113–134.

Summary

Petr Běhoun – Marek Budaj – Jiří Militký, Two medieval Hungarian ducats found in Jindřichův Hradec.

Two Hungarian 14th–15th century ducats were discovered by a metal detector survey in the surroundings of Jindřichův Hradec. The first of them was minted on the occasion of the coronation of Sigismund I of Luxembourg as the king of Hungary. The coin marks, in the form of one or two lilies, regularly appear already in the ducats issued by Mary of Anjou after 1385 and their presence in the earliest Sigismund ducats is a proof of their mutual chronological subsequence. Several hoards from the earliest years of Sigismund's reign before 1390 (Hrnčiarovce, Regensburg, Brno – Koblížná ulice) contain ducats with the lily marks.

Of interest from a numismatic point of view is the ducat of Mathias Corvin with the image of a quartered shield on the reverse. This coin predates the monetary reform of 1470/1471 and the coin mark 'K' locates its origin without any doubt to the Kremnica mint. The other part of the coin mark on the other hand remains unclear. It depicts a non-identified crouching animal. At present we are not able to interpret it and to attribute it to a specific count of chamber. The rarity of this issue is well illustrated by the fact that their finds are not known even from Hungary itself.

Although both coins date to quite different historical periods, we cannot exclude them originally making up part of a single find assemblage. Although they were found relatively far from each other, the presence of two ducats in a single field is most unusual. We cannot exclude either that we are dealing with the remains of a larger treasure which had been removed from the ground in the past and its remains have been secondarily dispersed by ploughing. Whether the coins represent the remains of a hoard or two individually lost coins, it is impossible to decide when they entered the ground. It could have happened at any time between the 15th and the 17th century.

Hungarian ducats – similarly to Bohemian Prague groschen – were from the 14th century a commodity exported through the Danube area to Germany. They represented the principal gold currency also in Late Medieval Bohemia. The latest review of finds from Bohemia listed 85 single finds and hoards in which Hungarian ducats appear as a rule only as a marginal component (*Budaj – Polanský 2020*, tab. 14). There are also some early Modern hoards with an earlier Hungarian component (*Budaj – Polanský 2020*, tab. 14:A–I). The finds of the Sigismund I and Mathias Corvin ducats in Jindřichův Hradec fit rather well the general picture of these coins' circulation in Bohemia; their presence in a local centre with a nearby castle is not a surprise. Several other instances of Hungarian finds are known from southern Bohemia (*Budaj – Polanský 2020*, tab. 14:6, 11, 38, 41, 46, 48–49, 71, 84, E, H).

English summary by J. Kysela

OBSAH

Boris Stoklas – Milan Hrabkovský

Staré římské razby mincí z oblasti středodunajského barbarika v neskoroantickom období
Old Roman coinage in the Middle Danube area of Barbaricum in Late Antiquity 123–138

Jiří Lukas

Nálezy denárů z 11.–13. století objevené pomocí detektorů kovů (III)
11th–13th century deniers discovered by means of metal detectors (III) 139–158

Jan Videman – David Vrána

Neznámý denár českého knížete Konráda II. Oty s motivem dvojice ryb z Čečelic (okr. Mělník)
A so-far unknown denier of Conrad II Otto, Duke of Bohemia, with a fish pair motif from Čečelice (Mělník district) 159–164

Jiří Lukas

Nálezy mincí z 12. a 13. století z areálu raně středověkého sídliště v Opolánkách (okr. Nymburk)
Finds of 12th and 13th century coins from the Early Medieval settlement in Opolánky (Nymburk district) 165–172

Borys Paszkiewicz

Szterling kontynentalny z zanikléj osady Staré Badry w Opolánkách (okr. Nymburk)
A continental sterling from the deserted settlement of Staré Badry at Opolánky (Nymburk district) ... 173–179

Ondřej Černohorský

Dva nálezy dobových falz parvů Václava II. v Krušných horách –
Knínice (okr. Ústí nad Labem) a Běhánky (okr. Teplice)
*Two period fakes of Wenceslaus II parvi discovered in the Ore Mountains –
Knínice (Ústí nad Labem district) and Běhánky (Teplice district)* 180–187

Ondřej Černohorský – Alexander Dashutin

Nálezy pražských grošů na Ukrajině
Finds of Prague groschen in Ukraine 188–201

Juliana Boublíková Jahnová

Morové tolary a morové medaile
Plague thalers and plague medals 202–213

Nálezy mincí na území České republiky

Coin Finds in the territory of the Czech Republic

Miroslav Daňhel

Nález římské mince v Holčovicích-Hejnově (okr. Bruntál)
Roman coin found in Holčovice-Hejnov (Bruntál district) 216–218

Jiří Militký

Nález římského aureu z okolí Brna
A Roman aureus discovered near surroundings of Brno 219–222

Miroslav Daňhel – Petr Juřák

Dva nálezy římských mincí z Brušperku (okr. Frýdek-Místek)
Two finds of Roman coins from Brušperk (Frýdek-Místek district) 223–225

Miroslav Daňhel

Nález antoninianu císaře Galliena v Holešově (okr. Kroměříž)

Antoninianus struck under Gallienus and found in Holešov (Kroměříž district) 226–227

Jiří Lukas – Miroslav Hus

Dva nálezy raně středověkých českých mincí v okrese Plzeň-sever

Two finds of Early Medieval Bohemian coins in the Plzeň-North district 228–230

Ondřej Černohorský

Nález denáru Vladislava II. u vsi Hrdly (okr. Litoměřice)

A Vladislaus II denier discovered near Hrdly (Litoměřice district) 231–232

Vojtěch Brádle

Část nálezů brakteátů ze Zlončic (okr. Mělník) v Muzeu východních Čech v Hradci Králové

A part of a bracteate hoard from Zlončice (Mělník district) kept in the Museum of Eastern Bohemia in Hradec Králové 233–236

Ondřej Černohorský – Martin Král

Nález dutého haléře Karla IV. z Mravína (okr. Chrudim)

A Charles IV hollow heller found in Mravín (Chrudim district) 237–241

Vojtěch Brádle

Zmínka o starším nálezů uherského dukátu Zikmunda Lucemburského u Zlína

A mention of an early find of a Hungarian ducat of Sigismund of Luxembourg from the surroundings of Zlín 242–243

Petr Běhoun – Marek Budaj – Jiří Militký

Nález dvou středověkých uherských dukátů z Jindřichova Hradce

Two medieval Hungarian ducats found in Jindřichův Hradec 244–248

SEZNAM AUTORŮ

Petr Běhoun

Člunek 78, 378 61 Člunek
e-mail: petrbehoun@email.cz

PhDr. Juliana Boublíková Jahnová

Bělehradská 104, 120 00 Praha 2
e-mail: juliana.jahnova@seznam.cz

PhDr. Vojtěch Brádle

Muzeum východních Čech v Hradci Králové,
Eliščino nábřeží 465, 500 03 Hradec Králové
e-mail: v.bradle@muzeumhk.cz

Mgr. Marek Budaj, Ph.D.

Slovenské národné múzeum, Historické múzeum,
Bratislavský hrad, P. O. BOX 13, 810 06 Bratislava (Slovensko)
e-mail: marek.budaj@snm.sk; marekbudaj7@gmail.com

Mgr. Ondřej Černožský

Česká numismatická společnost, z. s., pobočka Pražské groše,
Arménská 1369/4, 101 00 Praha 10-Vršovice
e-mail: ondrej.cernohorsky@email.cz

Mgr. Miroslav Daňhel

Sicherova 13, 198 00 Praha 9
e-mail: miroslav.danhel@seznam.cz

Bc. Alexander Dashutin

Sumy, Ukrajina
e-mail: alexander.dashutin@gmail.com

Mgr. Milan Hrabkovský

Trnavská univerzita v Trnave,
Hornopotočná 23, 917 01 Trnava (Slovensko)
e-mail: milanhrabkovsky@gmail.com

PhDr. Miroslav Hus

Západočeské muzeum v Plzni,
Kopeckého sady 2, 301 00 Plzeň
e-mail: mhus@zcm.cz; miroslav.hus@seznam.cz

Mgr. et Mgr. Petr Juřák

Muzeum Beskyd,
Hluboká 66, 738 01 Frýdek-Místek
e-mail: petr.jurak@muzeumbeskyd.com

Martin Král

e-mail: kralmart@seznam.cz

PhDr. Jiří Lukas

Brdičkova 1919, 155 00 Praha 5
e-mail: jlukas@volny.cz

doc. PhDr. Jiří Militký, Ph.D., DSc.

Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze,
Jilská 1, 110 00 Praha 1

Národní muzeum-Historické muzeum, numismatické oddělení,

Vinohradská 1, 110 00 Praha 1

e-mail: militky.jiri@seznam.cz

Prof. dr hab. Borys Paszkiewicz

Uniwersytet Wrocławski, Instytut Archeologii,

Pałac Matuschków, ul. Szewska 48, 50-139 Wrocław (Polsko)

e-mail: borys.paszkiewicz@gmail.com

Mgr. Boris Stoklas, Ph.D.

Slovenské národné múzeum, Historické múzeum,

Bratislavský hrad, P. O. BOX 13, 810 06 Bratislava (Slovensko)

e-mail: stoklas.boris@gmail.com

Ing. Jan Videman

Česká numismatická společnost, z.s., pobočka Kroměříž,

Stoličkova 1968/31, 767 01 Kroměříž

e-mail: jan.vid@seznam.cz

Bc. David Vrána

Ústav dějin umění Akademie věd ČR, v. v. i.,

Husova 4, 110 00 Praha 1

e-mail: vrana@udu.cas.cz